

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
TASAVVUF ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TASAVVUF KÜLTÜRÜ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

CEMAL-İ HALVETÎ VE RİSÂLE-İ SÛFİYYE ADLI ESERİ

Niyazi ELMAS

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Niyazi BEKİ

İstanbul2021

İÇİNDEKİLER

Tez Kabul Formu.....	iv
Özet.....	v
Abstract.....	vi
Kısaltmalar	vii
Transkripsiyon Harfleri	viii
ÖNSÖZ.....	ix
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Tezin Amacı	1
1.2. Tezin Önemi	1
1.3. Yöntem	1
2. KAVRAM OLARAK HALVETİLİK VE ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİ	3
2.1. Kavram Olarak Halvet.....	4
2.2. Halvetîlik'in Ortaya Çıkış Süreci ve Gelişimi.....	6
2.3. Halvetîlik'in Anadolu'ya Giriş Süreci.....	7
2.4. Halvetîyye Silsileleri	10
2.5. Halvetîyye Tarikatının Şubeleri Ve Kolları.....	13
2.6. Halvetîyye Tarikatının Genel Özellikleri	16
2.7. Cemâl-İ Halvetî	19
2.7.1. Hayatı.....	19
2.7.2. Eserleri	22
2.7.3. Etkisi Ve Halifeleri	26
2.8. Halvetîyye'nin Cemâliyye Kolu.....	26
2.8.1. Cemâliyye'Nin Kolları	27
2.8.1.1. Sünbûliyye	27
2.8.1.2. Şabâniyye	27
2.8.1.3. Assâliyye	28
2.8.1.4. Bahşiyye	28
3. CEMÂL-İ HALVETÎ VE RİSÂLE-İ SÛFİYYE ADLI ESERİ.....	29
3.1. Yazma Eser Kütüphanelerinde Risâle-İ Sûfiyye	29
3.2. Risâle-İ Sûfiyye'nin Muhtevası.....	29
3.3. Çeviri Yazıda İzlenen Usul.....	31
3.4. Risâle-İ Sûfiyye Çeviri Metni	32
3.5. Risâle-İ Sûfiyye Adlı Eserin Tasavvufî Yönden Değerlendirilmesi	92

3.5.1. Tevhîd	92
3.5.2. Peygamber	93
3.5.3. Kutsal Kitaplar	94
3.5.4. Âhiret	94
3.5.5. Cennet-Cehennem.....	95
3.5.6. Sûfî.....	96
3.5.7. Nefs.....	97
3.5.8. Ölüm	99
3.5.9. Zikir	100
3.5.10. Ârif ve İrfân	100
3.5.11. Aşk.....	101
3.5.12. Fakr	102
3.5.13. Fenâ ve Bekâ.....	103
3.5.14. Takvâ	104
3.5.15. Şeriat.....	105
3.5.16. Tarikat.....	105
3.5.17. Hakikat.....	106
3.5.18. Mârifet	106
3.5.19. Sır.....	107
3.5.20. Kurb	107
3.5.21. Halvet-Halvetî.....	108
3.5.22. Tecellî	109
3.5.23. Cezbe	110
3.5.24. Vahdet ve Kesret.....	111
4. SONUÇ.....	112
Kaynaklar.....	114
Ekler	121
Ek 1: Risâle-i Sûfiyye ilk varak.....	121
Ek 2: Risâle-i Sûfiyye son varak	122
Bilimsel Etik sayfası.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

Cemal-i Halvetî ve Risâle-i Sûfîyye Adlı Eseri

Özet

Bu çalışmada, Halvetilik ve Cemal-i Halveti bağlamında Halvetiliğin Cemali koluna ilişkin bilgilerden hareketle Cemal Halveti'nin 21 varaktan oluşan ve Ali bin İlyas bin Seydi bin el-Hâc Fakîhu'l-Aydînî el-Halvetî tarafından istinsah edilen *Risâle-i Sûfîyye* risalesinin tasavvuf açısından değerlendirilmesi ve bu eserin tasavvuf tarihindeki önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

910 beyitten oluşan *Risâle-i Sûfîyye*, sufinin kim olduğuna dair tanım ve hikâyeleri içeren, tasavvufun incelikleri ve sırra ermenin yollarından bahseden bir eser niteliğindedir. Risâle'de başta Hz. Muhammed olmak üzere Hz. Musa ve Hz. İsa ile birlikte Ebû Hureyre, Hz. Ömer, Hasan Basrî, Şeyh Yahyâ ve Harun Reşîd kıssaları üzerinden örnek verilen şahsiyetlere yer verilmiştir.

Eserin genel muhteva itibarıyla, Halvetîyye esaslarında da genel anlamda kabul edilen tasavvufî terimlerden hareketle tasavvuf yolunun Halvetî adabı çerçevesinde izahının amaçlandığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Tasavvuf, Cemâl-i Halvetî, Halvetîlik, Risâle-i Sûfîyye.*

Abstract

In this study, based on the information about the Cemali branch of the Halvet in the context of the Halvet and the Cemâl-I Halvetî, the booklet of the *Risâle-i Sûfiyye*, which consists of 21 sheets of the Cemal Halveti and which was copied by Ali bin İlyas bin Seydi bin al-Hâc Fakîhu'l-Aydînî al-Halvetî in terms of evaluation and the importance of this work in the history of Sufism.

The *Risâle-i Sûfiyye*, which consists of 910 couplets, is a work that includes descriptions and stories about who the Sufis is, and mentions the subtleties of Sufism and the ways of reaching mystery.

In the risale, including Hz. Muhammad, Hz. Musa, Hz. İsa and Hz. Abu Hurayra and Hz. Ömer, Hasan Basrî, Şeyh Yahyâ and Harun Reşîd were given examples.

In terms of the general content of the work, it is seen that the purpose of explaining the way of Sufism within the framework of Halvetî manners, starting from the Sufi terms generally accepted in the principles of Halvetîyye.

Key words: *Sufism, Cemâl-i Halvetî, Halvetîlik, Risâle-i Sûfiyye.*

KISALTMALAR

age	adı geçen eser
agm	adı geçen makale
agt	adı geçen tez
C.	cilt
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
İSAM	İslam Araştırmaları Merkezi
ö.	ölümü
s.	sayfa
S.	Sayı
vr.	varak

TRANSKRİPSİYON HARFLERİ

Harfler	Aslî Şekli	Transkripsiyon
elif	آ-ا	a, ā
elif	أ-ا	a, e, ı, i, o, ö, u, ü
be	ب	b
pe	پ	p
te	ت	t
se	ث	ð
cim	ج	c
çim	چ	ç
ha	ح	h
hı	خ	ħ
dal	د	d
zel	ذ	z
ra	ر	r
ze	ز	z
je	ژ	j
sin	س	s
şın	ش	ş
sad	ص	ṣ
dad	ض	ḍ, ḏ
tı	ط	ṭ
zı	ظ	ẓ
ayın	ع	‘
gayın	غ	ġ
fe	ف	f
kaf	ق	k
kef	ك	k, g, ñ
lam	ل	l
mim	م	m
nun	ن	n
vav	و	v, o, ö, u, ü, ū
he	ه	h, a, e
ye	ی	y, ı, i, ī, ā
hemze	ء	’

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Halvetilik ve Cemal-i Halveti bağlamında Halvetiliğin Cemali koluna ilişkin bilgilerden hareketle Cemal Halveti'nin 21 yapraktan oluşan ve Ali bin İlyas bin Seydi bin el-Hâc Fakîhu'l-Aydînî el-Halvetî tarafından istinsah edilen Risale-i Sufiyye risalesinin tasavvuf açısından değerlendirilmesi ve bu eserin tasavvuf tarihindeki öneminin ortaya konulması amacıyla yapılmıştır.

Bu bağlamda, öncelikle fikirsel olarak gelişimime katkı sağlayan değerli tüm hocalarıma teşekkür ederim. Tez konumuzun belirlenmesi ve tezin her aşamasında değerli fikirleriyle çalışmamızın her aşamasında akademik anlamda destek olan hocam Prof. Dr. Niyazi BEKÎ'e teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca her zaman ve her konuda bana büyük fedakârlıklarda bulunarak beni sabırla destekleyen aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Niyazi ELMAS

1. GİRİŞ

1.1. Tezin Amacı

Türk tasavvuf tarihinin önemli simalarından biri olan XV. yüzyıl mutasavvıfı Cemâl-i Halvetî'nin sûfiliği ele aldığı manzum eseri “Risale-i Sûfiyye” adlı eseri, tasavvufun incelikleri ve sırra ermenin yollarından bahseden tasavvufî bir risaledir. İlk beyitlerinde sûfî tanımları ve sûfide bulunması gereken niteliklerden bahsedilen risalede asıl sûfiliğin nefisten kurtulmakla gerçekleşeceği ifade edilir. Risalede geçen 13 temsili hikaye ile sâlikin tahkîk mertebesine erişmesi amaçlanır.

Bu çerçevede çalışmamızın amacı Halvetîlik ve Cemâl-i Halvetî bağlamında Halvetîliğin Cemâli koluna ilişkin bilgiler verdikten sonra Cemâl Halvetî'nin 21 yapraktan oluşan ve Ali bin İlyas bin Seydi bin el-Hâc Fakîhu'l-Aydîni el-Halvetî tarafından istinsah edilen Risale-i Sufiyye risalesinin tasavvufî açıdan değerlendirilmesi ve bu eserin tasavvuf tarihindeki önemine matuftur.

1.2. Tezin Önemi

Cemâl-i Halvetî'ye ait, Milli Kütüphane 06 Mil Yz 3264 katalog numarasında 24 Safer 974 (10 Eylül 1566) istinsah tarihli Cevâhiru'l-Kulûb adlı mecmuada 114a-134a varakları arasında yer alan bu risalesi 910 beyittir. Sufî'nin kim olduğuna ilişkin tanımları ve hikayeleri kapsayan Risâle-i Sûfiyye adlı eser üzerine günümüze değin tasavvuf açısından bir inceleme yapılmamıştır. Bu eserin tercümesi ve değerlendirilmesi, Halvetî gelenekte yer alan risalelerin ortaya konulması açısından önem arz etmektedir.

1.3. Yöntem

Bu tez çalışmasında, ilk etapta doğal olarak veriler toplanacaktır. Ardından konumuzla ilgili yerler saptanacak ve sınıflandırılacaktır. Ayrıca kitap, makale ve tezlerden oluşan mevcut literatür taranacaktır. Elde edilen malzemelerin tasnif işlemlerinin ardından, ilgili bilgiler analiz edilerek işlenecektir. Çalışma süresince Milli Kütüphane ve İsam Kütüphanesi'nden temin edilen kaynaklardan

faýdalanılacaktır. Aýrýca online veri tabanlary da taranacak, konuyla ilgili kitap we makaleler de saptanarak deęerlendirilecektir.

Kaynaklardan elde edilen malumat konularına göre tasnif edilerek kullanılır hale getirilecektir. Tasnif alışması tamamlandığında ise, öncelikle yazma eserin tercümesi ve ardından da konuya ilişkin bölümlerin yazım aşamasına geçilecektir. Bunlar da diğer kaynaklardan elde edilen verilerle analiz edilerek yorumlanacaktır.

2. KAVRAM OLARAK HALVETİLİK VE ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİ

Halvetîyye, 15. yüzyılın ikinci yarısında Türkmenler'in yoğun olarak yaşadığı bir coğrafya olan Harizm bölgesinde, mutasavvıflar arasında bir nefis tezkiyesi ve irşat usulü olarak ilk dönemden beri bütün sûfîlerce tatbik edilegelen “halvet”in müessese haline gelmesi, tasavvuf terbiyesinin ana esaslarından biri olarak kabul edilmesi sonucunda ortaya çıkan tasavvufî bir harekettir. Her sınıfa ve zümreye hitap eden bu tarikat, tasavvuf tarihinde birden fazla kola ayrılmış olmasından ötürü“ tarikat fabrikası” olarak da anılmaktadır.¹ İslâm dünyasının en yaygın tarikatlarından biri olan ve özellikle Türk coğrafyası üzerinde etkili olan bu tarikat yapısının kökeni, ortaya çıkışı, gelişimi ve özellikleri önem arz etmektedir.

Bu yönüyle Halvetîyye Tarikatı, tasavvuf tarihi bakımından olduğu ölçüde, Türk tarihi ve kültürü bakımından da önemli bir tarikat niteliğindedir. Bu durumun ortaya çıkmasında Halvetîliğin alt kol ve şubelerinin kurucularının Türk olması ayrı bir önem taşır. Diğer taraftan, Osmanlı bürokratlarının çoğunun Halvetîye Tarikatı mensubu olması da, söz konusu tarikatın hem keyfiyet, hem de kemiyet bakımından, Osmanlı toplumunda etkin olduğunu ortaya koymaktadır.

Halvetîyye, Türkler arasında önemli tesirleri olmuş tarikatlar arasında yer almaktadır. Her sınıftan ve zümreden kişilere hitap eden ve müntesipleri arasında her meslekten insanın bulunduğu bir yapı arz etmiştir. Ömer Halvetî'ye (ö.1398) nisbet edilen bu tarikatın, Osmanlı evreninde en çok şubesi olan tarikatlardan birisi olduğu da söylenebilir. Çalışmamızın bu aşamasında, Halvetîlik kavramının tanımı ve ortaya çıkışı üzerinde durulacaktır.

---

¹ Mücahit Kaçar, “Halvetîlik Hakkında Önemli Bir Türkçe Eser: Muslihiddîn Gırnatevî'nin İstivâ-yı Tarik-i Muhammediyye Fî Silsileti'l 'Aleviyye'si”, Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 8, 2017, s. 55.

2.1. Kavram Olarak Halvet

Tasavvuf kültüründe insanı terbiye etmede kendine has metotlardan birisi de halvettir. Halvet, kişinin nefsî arzularını, isteklerini azaltarak kendisini Allah’a ibadete vermesini, yalnız kalmasını sağlar.

Günahtan korunmak ve daha iyi ibadet etmek için ıssız yerlerde yaşamayı tercih etmek anlamında kullanılan halvet, tasavvufî bir terim olarak, , bir kenara çekilerek kimseye karışmadan zikir ve vird ile meşgul olmaktır.² “*Hak ile dâimî birlikteliği sağlamak için kalbin Hak’tan başka her şeyden (mâsivâ) yüz çevirmesi*” şeklinde de tanımlanır.³

“Bir kimse ile yalnız kalmak⁴” manasındaki halvet sözcüğü, Türkçe’deki karşılığı “ıssız yerde yalnız kalma”dır. Daha geniş bir tanımla, “büşbütün yalnız durmak, تنها yer, tenhada kalma, halvete girme, ibadet, zikir ve riyazet ile meşgul olmak üzere تنها bir hücreye kapanma, hamamın özel bölmesi” gibi manalara gelmektedir. Tasavvufî literatürde ise “çile”ye karşılık gelir. Dervişler arasındaki “erbain çıkarmak” ifadesi, kırk gün halvete çekilmek demektir. Tasavvuf terminolojisinde halvet, “*Hiç bir insan veya meleğin olmadığı bir yerde, ruhun gizlice Allah ile konuşması*” olarak tarif edilmektedir. Halvetî şeyhi Ömer Fuadî de, halvet kavramını, “*Ruhun, kimsenin olmadığı yerde Allah’la konuşması*” şeklinde tanımlar. Tasavvuf anlayışında halvetten gaye, tasavvufî yaşana henüz başlamış kimsenin hemcinslerinden belirli bir müddet için ayrı kalarak, Allah düşüncesi üzerinde yoğunlaşmasıdır.⁵ Kâşânî, bu manada kulun, kendisini tüm varlığı ile Allah’a verip, O’ndan başka her şeyden uzaklaştığını ifade

² Süleyman Uludağ, “Halvetiyye”, DİA, İstanbul 1997, C. 15, ss. 393-395.

³ Semih Ceyhan, Halvetiyye, Türkiye’de Tarikatlar, ed. Semih Ceyhan, İSAM Yayınları, İstanbul 2015, s. 695.

⁴ Şemseddin Sami, Kamusu Turki, Dersaâdet İkdâm Matbaası 1317, s. 587.

⁵ Mustafa Aşkar, “Bir Türk Tarikatı Olan Halvetiyye’nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. XXXIX, Ankara 1999, s. 536.

eder.⁶Halvetî kelimesininse lügatlardaki karşılığı, halvete çok önem veren tarıkata mensup kişidir.⁷

Kendisine vahiy gelmeden önce, Hz. Muhammed'in Mekke yakınlarındaki Hira Mağarası'na giderek burada inzivaya çekilmesi ve İslam'ın gelmesi ile birlikte itikâfa girmeyi âdet haline getirmesi ve bunu müminlere tavsiye etmesi halvetîn İslam'daki temelini oluşturur.⁸ Nitekim Hâfî de, eserinde *“Halvette bulunan kimse kapısını kimseye açmamalı, ziyâret ve teberrük kastı için gelenlere izin vermemelidir. Nitekim Resûlullah (a.s.) Hira mağarasında vahiyden önce kimseyle musâhabe etmemiştir.”*⁹ diyerek bu duruma işaret etmiştir. Bir tarikat ismi olarak kullanılmadan önce, Halvetî nisbesinin diğer birçok mutasavvıfa uygulandığı da anlaşılmaktadır.

Bilindiği üzere,; hakikatı arama sürecinin sonunda tasavvufta karar kılan İmam Gazalî (ö. 1111), içine düşmüş olduğu entelektüel krizden, halvet aracılığıyla kurtulmuştur. *El-Munkızu Mine'd-Dalal* adlı otobiyografik eserinde *İmam Gazalî*, yaklaşık olarak on yıl boyunca insanlardan uzak bir halvet süreci yaşadığını ve bu yalnızlık sırasında birçok şeyin malum olduğunu belirtmektedir. Kardeşi Ahmed Gazalî de halvet meselesini, tasavvufun önemli bir metodu olarak kabul etmiş ve bir eserinde buna oldukça geniş yer vermiştir. Halvet üzerine yazılmış müstakil risaleleri bulunan İbn Arabî (ö. 1263), halvet kavramına ilişkin olarak, müridin insanlardan uzaklaştığı ölçüde, Allah'a yaklaşacağı yorumunda bulunmuştur. Hemen hemen aynı dönemlerde, Mevlâna Celâleddin Rumî (ö. 673/ 1274) de halvete girerek birçok erbain çıkarmıştır. Ahmed Yesevî (ö. 1161) 63 yaşına geldiğinde yeraltında kendisi için bir mezar kazdırıp, çile çıkarmıştır ve halvete girmiştir. Sonradan, Yesevî'nin bu uygulaması, Yeseviye Tarikatı'nca bir metot olarak uygulanagelmiştir. Yine aynı tarikatın bir kolu olan Bektaşiliğin kurucusu Hacı Bektaş-ı Velî (ö. 646/1248)'nin, Horasan'dan Anadolu'ya gelişi sırasında

---

⁶ Ethem Cebecioğlu, “Halvet”, Tasavvufi Terimler ve Deyimleri Sözlülüğü, Ağaç Yayınları, İstanbul 2009.

⁷ Şemseddin Sami, age, s. 587.

⁸ Dini Kavramlar Sözlüğü, “Halvet”, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 227-228.

⁹ Reşat Öngören, “Fetih Sonrası İstanbul'da İlk Tasavvufî Yapılanmalar ve Fâtih Sultan Mehmet”, Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu, 29 Mayıs-1 Haziran 2013, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013, s. 394.

uğradığı yerlerde halvete girdiği ve çile çıkardığı bilinmektedir. Halvetîliğin bir uzantısı olan Bayramiye Tarikatı'nda ise, bu tarikatın esasını meydana getiren halvet kavramının önemini koruduğu ve Hacı Bayram Veli (ö. 1430) tarafından bilfiil uygulandığı görülür.¹⁰

Genel olarak tasavvuf ekollerince benimsenen seyr-ü sülûk metodu olmanın yanında, Halvet Halvetîyye Tarikatı'nın temel esaslarından biri olarak kabulü ve ağırlıklı görüş olarak tarikata adını veren uygulam olması, onu adeta Halvetîlikle bütünleştirmiştir.¹¹

2.2. Halvetîlik'in Ortaya Çıkış Süreci ve Gelişimi

Pîr-i Evvel Ebû Abdullah Sirâcüddin Ömer b. Şeyh Ekmeleddin Gîlânî el-Lâhicî Halvetî'ye (ö. 1398) nispet edilen Halvetîyye tarikatı, çeşitli ana dalları, alt kolları ve şubeleri itibariyle Müslüman coğrafyanın en yaygın tarikatlarından biridir.¹²

Çeşitli kaynaklarda bu zatın halvet'i çok sevdiği ve yaşamı süresince pek çok halvete girdiğinden dolayı, kendisine Halvetî lakabının verilmiş olduğunu değinildiği gibi; büyük bir çınar ağacı kovuğunda defalarca halvet çıkarmasından ötürü bu lakap ile anıldığı da belirtilmektedir. Rivayete göre, bir gün تنها bir mahalde, büyük bir çınar ağacı görüp, halvete niyetle uzun süre gözden kaybolur. Onu arayan dervişleri, kendisini çınarın içerisinde bulur. Aynı şekilde pek çok halvet çıkarınca, kendisine Halvetî lakabı verilmiş ve bu, tarikatın da adı haline gelmiştir.¹³

Hazar denizinin güneybatısındaki Geylân bölgesindeki Lâhîcân'da doğmuş ve büyümüş olan Ömer el-Halvetî, İbrâhim Zâhid-i Geylânî'nin halifesi olarak Hârizm'de irşad faaliyetinde bulunan amcası Ahî Muhammed Halvetî'ye (ö.1378-79) intisap etmiş olup, onun ölümünün ardından da irşat makamına gelmiştir.

---

¹⁰ Aşkar, agm, s. 540.

¹¹ Hamdi Kızıllar, "Bayramiyye Tarikatı'nın Ortaya Çıkışı Bağlamında Bayramîlik-Halvetîlik İlişkisi, Uluslararası Hacı Bacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı 1", ed. Ahmet Cahid Haksever, Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneği, Ankara 2016, s. 615.

¹² Ceyhan, agm, s. 696.

¹³ Aşkar, agm, s. 541.

Ömer Halvetî, sonraları Karakoyunlular hakimiyetindeki Tebriz şehrine giderek irşad faaliyetine burada devam etmiştir.¹⁴

Şeyh Tebriz’de faaliyetlerini sürdürmüş ve 1397’de Tebriz’de vefat etmiştir. Kabrinin Tebriz’de ki Mir Ali Zaviyesi’nde olduğu rivayet edilmekte olup son yıllarda yürütülen araştırmalarda ise, Azerbaycan’ın Şamahı şehrinin Avahıl köyündeki Pir Ömer Sultan Ziyaretgâhı olarak bilinen mekanda medfun olduğu ifade edilmektedir.¹⁵

Ömer Halvetî dervişlerine halvet, sükûtu ve uzlet sükûtu tercih etmeleri, velâyet ehli kişilerle birlikte olmaları tavsiyesini vermiştir. İlk sufilerden Hatim el-Esam’ın söz ettiği dört ölüm türü, tarikatın esasını açıklamaktadır. Sâlik, devamlı nefesine muhalif olmalı, her türlü belaya sabretmeli (mevt-i esved/siyah ölüm), her daim nefsi ile mücadele etmeli (mevt-i ahmer/kızıl ölüm), her türlü belaya sabretmeli (mevt-i esved/siyah ölüm), şikayetten kaçınmalı (mevt-i ahdar/yeşil ölüm), var olanla yetinmeli, az yemek yemeli ve devamlı riyazette olmalıdır (mevt-i ebyaz/beyaz ölüm). Sulûkün sonunda Hakk’a varmak, nefsin bu 4 ölümü tatması ile gerçekleşir.¹⁶

Halvetîliğin çıkışını ve yayılmasını, Köse, tarihi süreç içerisinde 4 bölüme ayırarak inceler. Bunlardan ilki Abdülkâhir Sühreverdî’den İbrahim Zahid’e kadar olan (X-XIII. yüzyıllar) usul dönemidir. İkincisi, İbrahim Zahid’den Pir Ömer’e kadar olan (XIII-XIV yüzyıllar) tarikatlaşma dönemidir. Üçüncü dönem Pir Ömer’den Seyyid Yahya’ya kadar olan (XIV-XV yüzyıllar) tekâmül dönemi ve son dönem, Seyyid Yahya’dan sonraki dönem (XV. yüzyıl sonrası) olan yayılma ve şubeleşme dönemidir.¹⁷

2.3. Halvetîlik’in Anadolu’ya Giriş Süreci

Halvetîyye’nin kurucusu Ömer el-Halvetî olsa da, tarikatın yayılmasını ve büyümesini Yahya-yı Şîrvânî (ö. 1466) sağlamıştır. Bundan dolayı da,

---

¹⁴ Uludağ, “Halvetîyye”, s. 393.

¹⁵ Mehmet Serhan Tayşi, “Ömer Halvetî”, DİA, C. 34, İstanbul 2007, s. 65.

¹⁶ Tayşi, agm, s. 65.

¹⁷ Fatih Köse, İstanbul’da Halvetî Tekkeleri, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010, s. 6.

Halvetîlikte, ‘Pîr-i Sâni’ olarak anılmaktadır. Tarikatı yeniden yapılandırarak yayılmasını sağladığından ötürü, adı, Halvetîliğin tüm kollarının başında yer alır¹⁸. Yetiştirmiş olduğu halifeler, İslam aleminin birçok yerinde tarikatı tanıtmış ver yaymıştır. Halvetîlik bu sayede Balkanlar, Anadolu, Orta Doğu, İran, Azerbaycan, Kuzey Afrika gibi geniş coğrafyalara ulaşmıştır.¹⁹ Halvetîlik bilhassa Osmanlı topraklarında büyük ilgi görmüş olup, burada çok sayıda entelektüel şeyh yetişmiştir.

Bu bağlamda Seyyid Yahya Şirvani’nin yetiştirmiş olduğu halifelerden bir kısmı Anadolu’ya gelerek, Halvetîye’nin Osmanlı toplumunda yayılmasına önayak olmuştur. Pir Muhammed Erzincani (ö. 1474, Dede Ömer Ruşeni (ö. 1487), Molla Ali Halvetî (ö. ?) ve Habib Karamani (ö. 1497) bu isimler arasında yer almaktadır.²⁰

Halvetîyye tarikatı; XVI. yüzyılda Anadolu’da faaliyet sürdüren Sünnî tarikatlar arasında en etkili tarikatlardan birisi olmuştur. Farklı bölgelere dağılmış olan halifeler aracılığıyla çok geniş bir alana yayılmış olan Halvetîyye’nin Anadolu’ya XIII. yüzyıl sonlarında Ahi Yusuf Halvetî tarafından Niğde’de açılan bir zaviye ile birlikte geldiği ileri sürülmekte olsa da, tarikatın söz konusu dönemde henüz teşekkül etmemiş olduğu ve Anadolu’ya XV. yüzyılın başlarında ilk olarak Amasya’da Halvetîyye adıyla kurulan Gümüşlüoğlu Tekkesi’nde faaliyet gösteren Amasyalı Pir İlyas ile girdiği bilinmektedir.²¹

Dolayısıyla Halvetîlik Anadolu’ya ilk kez amasyalı ünlü bir âlim olan Pîr İlyas el-Amâsî ile birlikte gelmiştir. Bu ünlü âlim, Ankara Savaşı’nın ardından Timur tarafından Şirvan’a gönderilmiştir. Pîr İlyas el-Amâsî Şirvan’da müderrislik ve kadılık görevlerini yapmıştır. Burada Sadrettin Hıyavî’ye intisap ederek, Yahyâ-yı Şîrvânî’ni gibi onun müritleri arasına girmiştir. Amasya’daki Gümüşlüoğlu Tekkesi Anadolu’da Halvetî Tarikatı adına kurulan ilk tekke olarak bilinmektedir.

---

¹⁸ Abdulhamit Budak, Bir Şehir Bir Tarikat Amasya ve Halvetilik, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 2015, s. 84.

¹⁹ Kaçar, agm, s. 57.

²⁰ Aşkar, agm, s. 543.

²¹ Reşat Öngören, Osmanlılarda Tasavvuf, İz Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 200-201, s. 29; Ahmet Ögke, Tasavvuf El Kitabı, ed. Kadir Özköse, Grafiker Yayınları, Ankara 2005, s. 282.

Ancak bu tarikatın Anadolu’da daha büyük kitlelere ulaşmasını Yahyâ Şîrvânî’nin halifeleri sağlamıştır II. Bayezid devrinde Cemâliyye kolunun kurucusu Cemâl Halvetî sayesinde Halvetîlik İstanbul’da yayılmış olup, İstanbul’da kurulmuş ilk Halvetî tekkesi olan Koca Mustafa Paşa Âsitânesi (Sümbül Efendi Dergâhı) tarikatın hem İstanbul’da gelişmesinde hem de Balkanlar’a yayılmasında önemli rol oynamıştır.²²

Yahya-ı Şîrvani’nin 6 meşhur halifesinden biri olan Muhammed Bahauddin Erzincanî’nin, Halvetiyye’nin Anadolu’da yayılmasında mühim katkıları olmuştur. Yaşamış olduğu dönemde Akkoyunlu hakimiyetindeki Erzincan şehrinden ayrılmamış olan şeyh, yetiştirdiği halifeler vesilesiyle tarikatın Anadolu’da yayılmasına öncülük etmiştir. Halifeleri arasındaki Cemal Halvetî, Pir Ahmet Erzincanî, Pir Fethullâh, İbrahim Tacettin Kayserî gibi sufiler bu noktada mühim roller icra etmişlerdir. Nitekim Halvetî Tarikatı da onun yarattığı silsileden devam ederek geniş bölgelere ulaşmıştır.²³

Tarikatın yayılması, sonraları Çelebi Halife adıyla anılacak ve Osmanlı döneminde Halvetîyye’nin en parlak zamanlarının yaşanmasını sağlayacak olan Şeyh Mehmed Cemâleddin Aksarayı (Çelebi Halife) ile Amasya’da devam etmiştir. Aksaray’da doğan Çelebi Halife, tahsilini Aksaray, Konya ve İstanbul’da tamamlamıştır. II. Bayezid ile şehzadeliğinden beri süre yakınlıkları, II. Bayezid’in padişah olmasının ardından da devam etmiştir. Bu sırada II. Bayezid, gönderdiği bir mektup ile Çelebi Halife’ye İstanbul’a gelmesi için davette bulunmuştur. Bu emir üzerine Şeyh, yüze yakın müridi ile beraber İstanbul’a gelmiş, Halvetîye Tarikatı’nın Osmanlı coğrafyasındaki en önemli şeyhi olmuştur. Bunun yanında, ilgili dönemde İslam dünyasının kültürel merkezi konumuna taşınmış olan İstanbul, tarikatın yayılması için oldukça müsait burumdur. İstanbul’daki Halvetîyye Tekkelerinin ilki olması bakımından son derece önemli olan Koca Mustafapaşa Dergâhı’nda Çelebi Halife, yaklaşık 10-11 sene Halvetîye Tarikatı’nı yaymıştır ve burada dervişler yetiştirmiştir. Halvetîliğin Osmanlı’nın hakim olduğu topraklarda yayılmasında ve yerleşmesinde emeği bulunan Çelebi

---

²² Kaçar, agm, s. 57.

²³ Budak, age, s. 89-90.

Halife, 1498 tarihinde Hac yolunda vefat etmiştir. Kendisiyle beraber yayılmış ve yerleşmiş olan Halvetîyye, onun ardından, kendisinin halifelerinden olan Sünbül Sinan (ö. 1529), Merkez Muslihiddin Efendi (ö.1551) tarafından devam ettirilmiştir.²⁴

Halvetî tarikatı, Balkanlar'a Cemal Halvetî'nin talebelerinden Kasım Çelebi'nin müridi olan Sofyalı Bali Efendi vasıtasıyla yayılmıştır. Balî Efendi İstanbul'da olduğu süre içinde sülûkunu tamamlayarak bir müddet burada bulunan Akşemsettin Tekkesi'nde kalmasının ardından memleketi Sofya'ya dönmüştür. Şeyh Bali Efendi irşat vazifesini vefat edinceye kadar burada devam ettirmiştir.²⁵ Bu süreçten sonra Halvetiyye çok sayıda kola ve şubeye ayrılarak yüzyıllarca Türk milletinin dini ve kültürel yaşamının bir parçası olan tasavvufî bir ekol olarak faaliyetlerini sürdürmüştür.

2.4. Halvetîyye Silsileleri

Tarikatlarda şeyhten şeyhe ulaşarak tarikat pirine, ondan da yine şeyhten şeyhe, bu şelikde Hz. Peygamber'e kadar ulaştığı kabul edilen zincire silsile adı verilir. Buna ilişkin mutasavvıflar; silsilenin nikâh-ı manevi olduğunu, nasıl ki insan nesli nikahlanma yoluyla meşru bir biçimde sürüyorsa, manevi nikah tabir edilen silsile ile de tarikat geleneğinin sürdüğünü söyler. Böyle bir zincir yoluyla, Hz. Peygamber'e bağlı olmayan şahısların, tarikat bünyesinde irşada ehliyetleri kabul edilmeyip, manen yetişmeleri ve gelişmeleri de söz konusu değildir. Hz. Peygamber'e kadar ulaşan kesiksiz bir silsileye sahip olmaları şartı, tarikatlara ilişkin başlıca özelliklerden biri olup bu şarta dair Aziz Mahmud Hüdayi (ö. 1623), *“Tevhiddin istifade için, mutlaka kesiksiz bir silsileye sahip bir mürşid-i kâmil tarafından telkîn edilmesinin zorunlu olduğu”* ifadelerini kullanır.²⁶

Halvetîyye Tarikat'ının, tarikatın kurucusu olarak kabul gören Pir Ömer Halvetî'ye kadar olan silsilesi şöyledir:

---

²⁴ Aşkar, agm, s. 545-546.

²⁵ Eyyüp Salih, “Balkanlardaki Halvetîlik ve Halvetî Tekkeleri”, Keşköl Dergisi, S. 23, Yaz 2012, s. 104105.

²⁶ Aşkar, agm, s. 551-552.

1. Hz. Muhammed
2. Hz. Ali
3. Ebu'l-Said Hasan bin Yesar el-Basri
4. Şeyh Habib el-A'cemi
5. Şeyh Davud et-Tai
6. Şeyh Ma'ruf Ali el-Kerhi
7. Şeyh Seriiyü's-Sakatî
8. Şeyh Ebu'l-Kasım Cüneyd el-Bağdadî (Buraya kadar olan silsile, Sühreverdiyye, Mevleviyye, Kadiriyye, Desukiyye, Bayramiyye, gibi, silsilesi Hz. Ali'ye ulaşan birçok tarikatta aynıdır.)
9. Şeyh Ebu Ali Ahmed Memşâdü'd-Dînûrî,
10. Ebu Abdullah Muhammed Dînûrî,
11. Muhammed Amaviyye b. Abdullah el-Bekrî,
12. Şeyh Ebu Hafs Ömer Vecîhüddîn el-Kâdî Bekrî,
13. Şeyh Ebu Necîb Ziyâüddin Abdülkâhir el-Bekrî es-Sühreverdî,
14. Şeyh Ebu Reşid Kutbüddin el-Ebherî,
15. Şeyh Ruknüddin Muhammed Nühhâsü'l-Buharî,
16. Şeyh Şihâbuddin Muhammed et-Tebrizî,
17. eş-Şeyh es-Seyyid Cemaleddin Şirâzî,
18. Şeyh İbrahim Zahid Geylânî,
19. Şeyh Sadüddin-i Ferğânî,

20. Şeyh Kerîmüddin Âhî Muhammed b. Nur el-Halvetî,
21. Halvetîyye tarikatının pîri Ebu Abdullah Sirâcüddin Ömer b. eş-Şeyh Ekmelüddin el-Geylanî el-Ahcî el-Halvetî,
22. Şeyh Âhi Emre Muhammed el-Halvetî,
23. Şeyh Hacı İzzeddin el-Halvetî,
24. Şeyh Sadreddin el-Hiyevî,
25. Pîr-i Sâni Seyyid Celaleddin Yahya b. es-Seyyid Bahâüddin eş-Şirvanî,
26. Şeyh Pir Muhammed Bahâüddin Erzincanî,
27. Şeyh Cemal el-Halvetî,
28. Şeyh Hayreddin-i Tokadî,
29. Şeyh Şabân-ı Velî,
30. Şeyh Osman Efendi,
31. Şeyh Hayreddin Efendi,
32. Şeyh Abdülbâki Efendi,
33. Şeyh Ömer el-Fuadî,
34. Şeyh İsmail Çorumî,
35. Şeyh Muhiddin Efendi,
36. Şeyh Pîr Mustafa Muslihiddin Efendi,
37. Şeyh Abdurrahman Efendi,
38. Şeyh Hafız İbrahim Efendi,
39. Şeyh Hafız Ahmed Efendi,

40. Şeyh Hafız Mehmed Efendi,
41. Şeyh Abdullah Efendi,
42. Şeyh Hafız Mustafa Vahdet Efendi,
43. Şeyh Hafız Abdurrahman Efendi,
44. Şeyh Mehmed Said Efendi,
45. Şeyh İbrahim Şevki Efendi,
46. Şeyh Mehmed Atâullah Efendi.²⁷

Halvetîyye tarikat silsilesi, Ahî Muhammed aracılığıyla İbrâhim Zâhid-i Geylânî'ye nisbet edilmiş, fakat kurumlaşmış bir tarikat halini alamamış olan Zâhidiyye silsilesi ile birleşmektedir. Silsile, İbrâhim Zâhid-i Geylânî'nin halifesi Sadreddin Erdebîlî'de Safeviyye, Ömer el-Halvetî'de Halvetîyye tarikatına dönüşmüştür. Safeviyye'den Bayramiyye, Bayramiyye'den Celvetiyye tarikatları doğmuş olup, kendisinden birçok şubenin de çıkmış olduğu Halvetîyye ise İslâm dünyasındaki en yaygın tarikat halini almıştır. Ömer el-Halvetî'nin vefatı ardından tarikat silsilesi Ahî Mîrem (Emre, ö. 1409), Hacı İzzeddin (ö. 1425), Sadreddîn-i Hiyâvî (ö. 1455) şeklinde devam ederek tarikatın ikinci pîri, bir anlamda gerçek kurucusu olan Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî'ye ulaşmıştır. Bu nedenle Halvetîyye Tarikatı'nın Azerbaycan'da kurulduğu, burada geliştiği ve buradan Anadolu'ya, Anadolu'dan da Balkanlar, Güney Asya, Suriye, Mısır, Kuzey Afrika, Habeşistan, Sudan bölgelerine yayıldığı söylenebilir.²⁸

2.5. Halvetîyye Tarikatının Şubeleri Ve Kolları

Ehl-i sünnete bağlı olan, kural ve esasları ile her kesimden insana hitap eden, çeşitli kültür toplumlarının manevî gereksinimlerine yanıt veren Halvetîlik, İstanbul ve Anadolu'daki faaliyetlerini tekkelerin kapatıldığı döneme dek sürdürmüştür.

²⁷ Osmanzade Hüseyin Vassaf, Sefine-i Evliya, c. 3, haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006, s. 132-133.

²⁸ Uludağ, "Halvetiyye", s. 393.

Başlıca 5 şubesi bulunan Halvetiyye'nin, bu şubelere bağlı her biri ayrı ad altında yayılan diğer şubelerle beraber 40 civarında kolu olduğu bilinmektedir. Bu kadar fazla sayıda şubelerinin bulunması, tarikatın özellikle Osmanlı içerisinde yaygın ve oldukça etkili bir tarikat olduğunu ortaya koymaktadır.

Halvetîlik temelde 2 ana kola ayrılmaktadır. Bunlar, isimleri yukarıda da zikredilmiş olan Pîr İlyas Amâsî ve Yahya Şirvanî kollarıdır.²⁹ Halvetîlik daha sonra, Rûşenilik (kurucusu Dede Ömer Ruşeni, ö. 1487), Cemâlîlik (kurucusu Cemâl-i Halvetî ö. 1494), Ahmedilik (kurucusu Yiğitbaşı Ahmed Şemseddîn, ö. 1504) ve Şemsilik (kurucusu Şemseddîn Sivasî, ö. 1597) olmak üzere 4 ana kola ayrılmıştır ve bu kollardan da başka şubeler ortaya çıkmıştır. Halvetîlik birçok kola ayrılmasından dolayı, tasavvuf tarihçileri tarafından“ tarikat fabrikası” olarak adlandırılmıştır.³⁰ Bu zikredilenler de zamanla muhtelif alt kollara ayrılarak Halvetîliğin yayılış süreci devam etmiştir.

Yahyâ Şirvanî kolundan Habîb-i Karamanî, Ruşeniye, Ahmediyye Şemsiyye ve Cemaliyye olmak üzere 4 şube ortaya çıkmıştır. Habîb Karamanî pîrdaşları Şükrullah, Alâeddin Rûmî, Dede Ömer Rûşenî, Muhammed Bahâeddin Erzincânî ile beraber tarikatın Anadolu’da yaygınlaşmasında önemli rol oynamış bir sûfidir. Fakat bu şube, daha ziyade Pîr Muhammed Erzincânî ve halifeleri aracılığıyla ilerlemiştir³¹.

Ruşeniyye şubesi, Demirtaşıyye, (Şeyh Abdurrahman Muhammed Demirtaş(ö.935/1528-29, Kahire); Gülşeniyye (İbrâhim Gülşenî (ö. 940/1533-34, Kahire) ve Sezâiyye (Hasan Sezâî (ö. 1151/1737, Edirne) olmak üzere dört kola ayrılmıştır.³²

Ahmediyye’nin kolları ise, Sinâniyye (İbrâhim Ümmî Sinan (ö. 958/1551, İstanbul); Uşşâkiyye Hasan Hüsâmeddin (ö. 1001/1593, İstanbul); Ramazâniyye: Kurucusu Mahfî Ramazan Efendi(ö. 1025/1616, İstanbul);Buhûriyye (Mehmed Buhûrî (ö. 1039/1630); Câhidiyye (Câhidî Ahmed (ö. 1070/1659, Çanakkale);

²⁹ Öngören, age, s. 28.

³⁰ Kaçar, agm, s. 57.

³¹ Kamil Şahin, “Habîb Karamanî”, DİA, c. 14, İstanbul 1996, s. 371.

³² Köse, agt, s. 9.

Cihangîriyye (Hasan Burhâneddin (ö. 1074/1664, İstanbul); Muslihiyye (Mustafa Muslihuddin (ö. 1099/1688); Mısriyye (Niyazî Mısri (ö. 1105/1694, Limni); Cerrâhiyye (Nûreddin Cerrâhî (ö. 1133/1721, İstanbul); Zühriyye (Ahmed Zührî (ö. 1157/1744, Selânik); Cemâliyye (Mehmed Cemâleddin (ö. 1164/1751, İstanbul); Raûfiyye (Ahmed Raufî (ö. 1170/1757, İstanbul); Hayâtiyye (Mehmed Hayâtî (ö. 1180/1766-67, Ohri); Salâhiyye (Salahaddin Uşşâkî (ö. 1197/1783, İstanbul) kollarıdır. Şemsiyye şubesinin ise bir kolu olup Sivâsiyye (Abdülehad en-Nûrî (ö. 1061/1651)'dir.³³

Cemâliyye şubesinin kollarıysa şöyle sıralanabilir: 1- Sünbüliyye (Yusuf Sinan (ö. 936/1529, İstanbul). 2- Şâbâniyye (Şeyh Şâbân-ı Velî (ö. 976/1569, Kastamonu). 3- Assâliyye (Ahmed b. Ali el-Harîrî (ö. 1048/1639, Dımaşk). 4- Karabaşıyye (Karabaş-ı Velî (ö. 1097/1685-86, Kahire). 5- Bahşıyye (Muhammed b. Muhammed (ö. 1098/1687, Mekke). 6- Nasûhiyye (Nasûhî Mehmed Efendi (ö. 1130/1717, İstanbul). 7- Bekriyye (Şemseddin Mustafa el-Bekrî (ö. 1162/1749, Kahire). 8- Hıfniyye (Muhammed b. Sâlim (ö. 1181/1767, Kahire). 9- Semmâniyye (Muhammed b. Abdülkerim el-Medenî (ö. 1189/1775). 10- Kemâliyye (Kemâleddin Mustafa (ö. 1199/1784, Gazze). 11- Derdîriyye (Ahmed b. Muhammed ed-Derdîr (ö. 1201/1786, Kahire). 12- Ezheriyye (Muhammed b. Abdurrahman (ö. 1207/1792-93, Kahire). 13- Rahmâniyye (Mahmud b. Abdurrahman (ö. 1208/1794, Cezayir). 14- Ticâniyye (Ahmed b. Muhammed et-Ticânî (ö. 1227/1812, Fas). 15- Çerkeşıyye (Çerkeşî Mustafa (ö. 1229/1813, Çankırı). 16- Sâviyye (Ahmed es-Sâvî (ö. 1241/1825, Medine). 17- Halîliyye (Geredeli Halil (ö. 19. yüzyıl, Bolu). 18- İbrahimîye (Kuşadalı İbrahim (ö. 1262/1846, Medine). 19- Feyziyye (Feyzüddin Hüseyin (ö. 1309/1891-92, Mısır). 20- Mervâniyye (Mervan b. Muattal (ö. 1329/1911, Kahire). 21- Hamâliyye (Şerif Ahmed Hamâhullah (ö. 1943, Fransa).³⁴

Bu liste göz önünde bulundurulduğunda İslâm dünyasının en yaygın tarikatı olan Halvetiyye'den 4 ana kol, bu ana kollardan 12 alt kol, alt kollardan ise 42 şubenin ortaya çıktığı görülmektedir. Toplam elli sekiz kolun mevcut olduğu

³³ Köse, agt, s. 11.

³⁴ Köse, agt, s. 10.

Halvetiyye’de en fazla kol pîrinin medfun olduğu şehir İstanbul’dur. On üç kol pîrinin sırlandığı İstanbul’u, ikinci sırada on kol pîrinin medfun olduğu Kahire takip etmektedir.³⁵ Anadolu’nun hemen hemen bütün yerleşim yerlerinde de bir Halvetî şeyhi veya dergâhının olduğu da anlaşılmaktadır.

2.6. Halvetîyye Tarikatının Genel Özellikleri

Halvetîlik İslam dünyasını en çok etkilemiş olan tarikatlardandır. Bu tarikat, asırlardır her kesime hitap etmiş, müntesiplerine gönül mektebi olmuştur. Diğer tarikatlarda olduğu gibi Halvetîlikte de insanların meşrebine ve mizacına göre metotlar geliştirilmiş, onları manevî ve ahlakî yönden eğitmek için gayret gösterilmiştir.³⁶ Halvetîyye, XV. ve XVI. asırlarda Türk toplumunun en fazla tercih ettiği tarikat olarak ön plana çıkmıştır.

Halvetîyye mensuplarının sahip olduğu ilmî birikim ve geleneklerinde mevcut olan şiirsel anlatım becerileri sebebiyle farklı tasavvufî meselelerde birçok manzum eser kaleme almışlardır. Tarikatın önde gelen şeyhlerinin şair tabiatlı olmaları, sanatın ve edebiyatın gelişimine katkıda bulunmuş ve birçok sanatçının yetişmesine olanak sağlamıştır. Toplumun diğer kesimlerinin de ilgi odağı olan Halvetî Tarikatı özellikle de Dîvan şairlerince kabul gören bir tarikat haline gelmiştir.³⁷

Halvetî silsilesinde ve öğretilerinde açık biçimde ön planda olan Ehl-i Beyt sevgisi, tarikatın başlıca özelliklerinde biridir.³⁸ Bunun temeli hiç şüphesiz tarikatın başlangıcının Hz. Ali’ye ulaşması yatmaktadır.

Tarikatta seyr u sülûk esmâ-i seb‘a denilen Allah’ın 7 ismiyle yapılır. Mürşidin dervişine telkin ettiği bu isimler şöyledir: Lâ ilâhe illallâh, Allah, hû, Hak, hayy, kayyûm, kakhâr. Harîrîzâde’ye göre tarikatın temeli, kelime-i tevhid zikri, açık ve

---

³⁵ Türkiye’de Tarikatlar, s. 707.

³⁶ Uludağ, “Halvetiyye”, s. 394.

³⁷ Ali Öztürk, “Halvetî Tarikatı’na Mensup XVI. Yüzyıl Divan Şairleri Üzerine Bir İnceleme” Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, Y. 6 [2005], S. 15, s. 226-227.

³⁸ Aşkar, agm, s. 542.

gizli yedi isimle meşguliyet, vekâyî ‘ilmiyle (rüya ilmi) kalbi tasfiye ve tabirle tevil şeklindedir.³⁹

7 isme karşılık nefsin emmâre, mülhime, levvâme, mutma‘inne, râziye, kâmile ve marziyye olmak üzere 7 sıfatı mevcuttur. Bu sıfatlar sülûkün türleri, âlemler, haller, mahaller, vâridler, şühûdlar, isimler ve nurlar arasında belli bir ilişkiyi barındırmaktadır. Örneğin ilk makamda nefsin sıfatı “emmâre”, sülûkün türü “seyr ilellâh”, âlemi “şehâdet”, hali “zevk”, mahalli “sadr”, vâridi “şeriat”, şühûdü “tevhîd-i ef‘âl”, ismi “lâ ilâhe illallâh”, nuru “mavi”dir. İkinci makamın da kendine has sıfatı, seyri, âlemi, hali, mahalli, vâridi, şühûdü, ismi, rengi ve nuru söz konusudur. Sûfilere göre Allah ile kul arasında bazısı zulmetten, bazısı nurdan 70 bin perde bulunmaktadır. 7 makamdan her birine 10 bin perde düşer. Bir üst makama geçebilmek için, müridin 10 bin perdeyi aşması gereklidir. Halvetîyye tarikatında müridler her gün tek başlarına zikirler, dualar ve virdler okur. Bunlar haftanın günlerine göre değişir. Haftanın belirli günlerinde cehrî olarak tekkelerde toplu halde icra edilen zikrin“ darb-ı esmâ, devran, hadrâ” gibi adları vardır. Devranda ilâhiler okunur. Oturarak bir halka oluşturan müridler zikri ayakta sürdürür ve sonra da devrana başlar. Zikir sırasında mûsiki oldukça önemlidir ve başta ney, kudüm ve def gibi çeşitli mûsiki aletleri kullanılır. Bu nedenle Halvetîler, kendilerine karşı olan bir takım âlimlerin itirazlarını reddetmek adına, devranı savunan eserler kaleme almıştır. Halvetîyye’de esas, nefsin kötülükten ve günahlardan arındırılması olup; bunun yolu da dil, kalp, ruh ve sır ile gerçekleştirilen zikirden geçer. Tasavvufta çoğunlukla önem arz eden az konuşma, az yeme, az uyuma, inzivâ, fikir, zikir, şeyhe gönülden bağlılık kurallarına Halvetîler’in hassasiyetle uyması beklenir. Müşâhede mertebesine erişmek için mücâhede şarttır.⁴⁰

Halvet, Halvetî müntesipleri tarafından tarikatın şeriatına ait temel bir rükün olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte halvete girmenin bazı şartları bulunmaktadır:

1. Karanlık bir mahalde oturmak.

³⁹ Ceyhan, agm, s. 702.

⁴⁰ Uludağ, “Halvetiyye”, s. 394-395.

2. Daima abdestli bulunmak.
3. Kelime-i tevhid ile zikre müdâvim olmak.
4. Dünyevî meşgalelerden kalbi boşaltmak.
5. Oruçlu olmak.
6. Zikrullah dışında sükût etmek.
7. Himmî talebiyle kalbi şeyhin kalbine bağlamak.
8. Kabz, bast, elem, rahat, hastalık veya sıhhat konularında Hakk’a itirazı terketmek.
9. Mâsivâyı tamamıyla terketmek.
10. Belâlara sabretmek.⁴¹

Halvetîyye’de da sır anlayışının mühim bir esastır. Nitekim nefsin kötülüklerden ve günahdan arındırılması esaslarından biri de sırdır. Bunun yolu dil, kalp, ruh ve sır ile yapılan zikirdir. Tasavvuf düşüncesinde genellikle önem verildiği görülen az yeme, az konuşma ve az uyuma, fikir, inziva, zikir, şeyhe gönülden bağlılık ilkeleri Halvetîlik’te hassasiyetle uygulanmıştır.⁴²

Halvetî Tarikatı’nın bir diğer özelliği ise, diğer bir takım Sünnî tarikatlara benzer şekilde cehri yani açık zikir yapılmasıdır.⁴³ Dairesel yürüyüş ile dönmek demek olan “devranî” âyin usulü, Halvetî zikir âyininin en belirgin özelliğidir ve Kâdirîliğin Eşrefî kolu dışında, yalnızca Halvetîliğe özgü bir ritüeldir. El ele tutuşularak, kol kola girilerek ya da elini yanındakinin omuz ve beline dolayarak meydana getirilen halka, sola doğru atılan adımlarla döndürülür. Bu hareket devranın temelidir. Bazı kollardaki küçük değişiklikler söz konusu olsa da, hareketin esası değişmez. Allah’ın isimleri devran esnasında atılan adımlarla

---

⁴¹ Türkiye’de Tarikatlar/Tarih ve Kültür, ed. Semih Ceyhan, İSAM Yayınları, İstanbul 2015, s. 704.

⁴² Kızılar, agm, s. 617.

⁴³ H. Kamil Yılmaz, Tasavvuf ve Tarikatlar, Ensar Neşriyat, İstanbul 1997, s. 164.

uyum halinde tekrarlanırken, zâkirler ilâhi ve kaside; zikre devam edilmediği veya dinlenildiği esnadaysa durak formunda eserler okur. Devran idaresinde muhakkak mûsiki ve özellikle de usul ve ritim bilgisine ihtiyaç duyulduğundan, Halvetî şeyhlerinin tamamından mûsiki âşinalığı beklenir. Devran idaresinde, Şeyh ve zâkir başı iş birliğiyle zikri ve ilâhilerin uyumunu sağlar. Halvetî âyininde, yalnızca bendir, kudüm halîle, nevbe gibi vurmali sazlar çalınır. Kimi zaman devranda “kalbî” denilen harfler belli edilmeden yapılan zikirde, ney üflendiği de olur. Tarihsel süreçte Halvetî devranına karşı çıkan bazı âlimlerin eleştirilerinin önüne geçmek için devranın şer’î temellerinden söz eden risâleler kaleme alınmıştır.⁴⁴

2.7. Cemâl-î Halvetî

2.7.1. Hayatı

Cemâl Halvetî, XIII. yüzyılda Harezm’de ortaya çıkan Halvetîye tarikatının Cemâliye kolunun kurucusudur. Kaynaklar, Cemâl Halvetî’nin soyunu Cemâlî⁴⁵ mahlasından hareketle Osmanlı Devleti’nde yönetim, ilim, hukuk ve tasavvuf alanında önemli görevlerde bulunmuş olan Cemâlîler⁴⁶ ailesine ve dayandırmışlardır.

Cemâl Halvetî, Cemâlîler ailesinin ilk temsilcisi kabul edilen Cemâleddin Aksarayî’nin soyundan gelmiştir. kaynaklarda doğum bilgi bulunmayan Cemâl Halvetî’nin doğum yeri Aksaray olarak gösterilmektedir. Vîcdânî, dedesine nispetle Aksaraylı, babasına nisbetle Karamanlı olmakla birlikte kendisinin Amasya doğumlu olduğunu ifade eder.⁴⁷

Hulvî, *Lemezât*’ta doğum yerini “*Konya Aksaray kasabasında doğduğundan Aksarayî nisbesini almıştır.*” şeklinde Aksaray olarak vermektedir.⁴⁸ Cemâl

⁴⁴Türkiye’de Tarikatlar, s. 705.

⁴⁵ Rahmi Serin, İslam Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler, Petek Yayınları, İstanbul 1984, s. 98.

⁴⁶ Yusuf Küçükdağ, II. Bâyezid, Yavuz ve Kânunî Devirlerinde Cemâlî Ailesi, Aksarayî Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s. 10.

⁴⁷ Sadık Vîcdanî, Tomar-ı Turuk-ı Aliyye’den Halvetiyye, Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası, İstanbul 1338/1340, s. 56.

⁴⁸ Mehmet Seyhan Tayşi, Mahmud Cemâleddin el-Hulvî, Lemezât-ı Hulviyye ez Lemezât-ı Ulviyye. Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1993, s. 427.

Halvetî üzerine yapılan yakın tarihli çalışmalarda da doğum yeri Aksaray olarak ifade edilmiştir.⁴⁹ Adı Muhammed⁵⁰, lakâbı Ebu'l Füyuzat Hamîdüddîn, mahlası “Cemâl-i Halvetî”, nisbesi Aksarayî'dir.⁵¹ Şeyh Mehmet Çelebi Cemâlî “Cemâlî”, “Cemâl Halîfe” ve “Çelebi Halîfe” diye tanınmıştır.⁵²

Doğum yeri olan Aksaray'da başlamış olduğu eğitimini Konya'da sürdürmüş ve İstanbul'da tamamlamış olan Cemâl-i Halvetî'nin, medrese eğitimini nerede ve kimlerden aldığı bilgisi kaynaklarda açıkça zikredilmemiştir. Bir süre müderrislik yaptıktan sonra müderrislikte ve zahiri ilimlerde aradığını bulamamış ve arayış içine girmiştir. *Lemezât*'ta ilim tahsilini tamamlayıp müderris olduğu, müderrislik yapmaktayken, bir vecd ve istiğrak haline düşerek, tedris yolunu terk ve tasavvuf yoluna sülûk ettiğinden bahsedilir.⁵³

Tasavvuf yolunda ilk eğitimini İstanbul'da Zeyniyye tarikatının o zamanki şeyhi Hacı Halife'den aldığını söyleyen Tayşi'ye göre Cemâl Halvetî, Aksaray ve Konya'da ilk tahsilini tamamladıktan sonra tahsilini sürdürmek için İstanbul'a geldiğini ve Amasyalı ünlü alim Mevlana Hamidüddin Efdalzade Efendi'den (ö. 903/1497) tahsilini tamamlamıştır.⁵⁴

Bununla birlikte o bu tarikatta aradığını bulamamış ve tekrar arayış içine girmiştir. İstanbul'dan çıkarak Karaman'da bulunan Şeyh Alâeddin Halvetî'nin hulefasından Abdullah Halîfe ile buluşmuştur. Abdullah Halife'nin ölümü üzerine Tokat'ta bulunan Halvetîyye şeyhlerinden Tâhîrzâde'ye bağlanmıştır.⁵⁵

Tâhîrzâde, Çelebî Halîfe'deki manevi kapasiteyi fark ederek onu Halvetîyye müşîdi Seyyid Yahyâ Şîrvânî'ye göndermiştir. Cemâl Halvetî, Şîrvan'a gitmek üzere yola çıkmış ve yol üzerinde Pir Mehmet'i, Erzincan'da ziyaret etmiştir. Pir Mehmet'in, “*Seyyid Yahyâ artık çok yaşlandı burada kal.*” yönündeki telkinlerini

⁴⁹ Küçükdağ, age, s. 11.

⁵⁰ Süleyman Uludağ; Mustafa Kara, Lamiî Çelebi, Abdurrahman Câmî, Nefahâtü'l-Üns Tercüme ve Şerhi, Marifet Yayınları, İstanbul 1998, s. 706.

⁵¹ Tayşi, age, 427.

⁵² Küçükdağ, age, s. 10.

⁵³ Tayşi, age, s. 427.

⁵⁴ M. Serhan Tayşi, “Çelebi Halife”, Türk Dünyası Araştırmaları, S. 103, Ağustos 1996, s. 132-133.

⁵⁵ Uludağ, Kara, age, s. 706.

dinlemeyerek yoluna devam etmiştir. Bir rivayete göre Erzincan'dan iki konak ötede, bir başka rivayette ise Şirvan'a ulaştıktan sonra Seyyid Yahya'nın öldüğünü haber almıştır. Bunun üzerine Çelebi Halife Erzincan'a dönmüştür. Pir Mehmet'in yanında bir süre kaldıktan sonra hilafet icazeti alarak Tokat'a geçmiştir. Burada tarikat faaliyetlerinde bulunmuş ve 1463'te Amasya'ya irşat için gönderilmiştir.⁵⁶

Şehzade Bayezid'in Amasya'da sancakbeyi olduğu tarihlerde Cemâl Halvetî de burada halkı irşatla meşguldür. Amasya'da iken 1474'te şeyhi Pir Mehmed-i Erzincânî'nin ölümü üzerine onun yerine Halvetîye şeyhliğine getirilmiştir.⁵⁷

Amasya'da görev yaptığı tarihlerde II. Bayezid'le yakınlaşan Cemâl Halvetî, Şehzade Bayezid padişah olarak İstanbul'a geçtikten birkaç yıl sonra Bayezid ve Koca Mustafa Paşa'nın daveti ile İstanbul'a geçmiştir. İstanbul halkının yoğun ilgisi ile karşılaşan Halvetî'ye vaaz yapması ve halkı aydınlatması için önce Ayvansaray'da Gül Camii tahsis edilir. Ardından Koca Mustafa Paşa adına yapılan, cami, hamam, medreseden oluşan yapının dergâhına ilk şeyh olarak atanır. Halk arasında Sünbül Efendi Camisi olarak bilinen Koca Mustafa Paşa Camii Hânkâhı, İstanbul'daki ilk Halvetî tekkesi Cemâl Halvetî de bu dergâhın şeyhi olur. Cemâl Halvetî dergâhta dokuz yıl halkı irşat faaliyetlerinde bulunmuştur. Ancak bu süre sadece dergâhta geçirdiği süredir. İstanbul'a gelişinin dergâha görevli olarak atanmasından birkaç yıl öncesine dayandığı düşünülürse Cemâl Halvetî'nin İstanbul'da kalıp Halvetîye'yi yayma süresi 11-12 yıl da olmuş olabilir. Halvetî kaynaklarından II. Bayezid'in bu süre içinde iki defa dergâha gelerek şeyhi ziyaret ettiğini öğreniyoruz.⁵⁸

Kırk hücreli büyük bir hankah, medrese, cami, imaret, tevhidhane, hamam, gibi bölümlerden müteşekkil olan külliyyeye, Cemal Halvetî'nin ikameti için de bir bölüm ilave edilir. Bu manastırın camiye dönüştürülmesi ve açılışı sırasında, yabancı devletlerden misafirleri ile beraber II. Bayezid ve devlet büyüklerinin de bulunduğu büyük bir tören yapılmıştır. Cemal Halvetî'nin vefatı ardından burada,

⁵⁶ Küçükdağ, 1995, s. 20; Uludağ, Kara, age, s. 706; Özcan, age, s. 285.

⁵⁷ Küçükdağ, age, s. 20.

⁵⁸ Vîcdânî, age, s. 57; Küçükdağ, age, s. 28.

halifesi Yusuf Sünbül Sinan vaaz ve irşad faaliyetini sürdürmüştür ve bundan dolayı halk arasında “Sünbül Efendi Camii” adıyla da bilinmektedir.⁵⁹

1496 yılında İstanbul’da bir taun salgını meydana gelmiştir. Padişah tarafından veba hastalığına yakalananlara dua etmesi için kırk dervişle beraber hacca gönderilen Çelebi Halife, yerine Sünbül Sinan’ı vekil bırakarak yola çıkmış ve Tebük yakınlarında vefat etmiştir. Vefatı hakkında farklı kaynaklarda 1482 ve 1506-1507 tarihleri zikredilse de Ergun bütün bu tarihlerin sağlamasını yaparak Cemâl Halvetî’nin vefat tarihinin 1496 olduğunu kabul etmek gerektiğini belirtir. Cemâl Halvetî üzerine yapılan akademik çalışmalar da Ergun gibi Cemâl Halvetî’den sonra Sünbül Sinan Efendi’nin dergâha şeyh olarak atandığı 1497-98 tarihini şairin ölüm tarihi olarak kabul etmek gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir.⁶⁰

Çakmak ise, Mustafa Paşa Külliyes’ndeki faaliyet süresi düşünüldüğünde, kaynakların genelini kabulü ve “kat mâte şâhu evliyâ” mısrasının da delaleti olan 1494 tarihi; ya da İstanbul’da yaşanan felaketin veba salgını olduğunu kabul edersek ve Yazıcı’nın belirttiği gibi bunu da, ilgili tarihte Mısır’da ortaya çıkan veba salgınının İstanbul’a sıçraması olarak görürsek, Hulvî’nin verdiği 1506 tarihi gerçeğe daha yakın görünmektedir.⁶¹

2.7.2.Eserleri

Osmanlı Devleti’nde en çok eser veren sûfilerden biri olarak tanınan Çelebi Halîfe’nin eserlerinin tamamına yakını Arapça kaleme alınmıştır. Bursalı Mehmed Tâhir’in “*Arabî müellefât-ı ‘aliyyeleri gayet selis ve vâdih bir tarzdadır.*” ve “*Âsâr-ı ‘aliyyelerinden manzûr-ı âcizânem olan betahsîs tefsîr risâlesiyle, hadîs-i erbaîn şerhi ve Sad kelime-i Ali şerhi elhak, muhakkikâne ve ‘ârifânedir.*”⁶² ifadeleri, müellifin eserlerindeki ilmî liyakati göstermesi açısından önemlidir.

---

⁵⁹ Çakmak, agm, s. 187.

⁶⁰ Saadettin Nüzhet Ergun, Türk Şairleri, c. 3, Bozkurt Basımevi, İstanbul 1936, s. 967; Küçükdağ, age, s. 33.

⁶¹ Çakmak, agm, s. 189.

⁶² Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, C. I, Matbaa-i Amire, İstanbul 1333, s. 52.

Eser ve risalelerinin genellikle tefsir, hadis ve tasavvuf ilmine dair olduğu görülen ve bilinen 44 eseri olan Cemâl Halvetî, eserlerini dönemin irşat felsefesi gereğince halkı aydınlatmak, İslam dininin hükümlerini öğretmek ve tarikat usullerini benimsetmek amacıyla yazmıştır. Kur'an surelerinin ve ayetlerin şerhleri, hadis şerhleri ile tarikat adap ve erkânının anlatıldığı bu eserler çoğunlukla risalelerdir. Türkçe manzum eserleri özellikle tarikat adabı, seyr-i sülûk ve nefsin makamları (etvâr-ı kulûb) hakkında bilgi veren mesnevilerden oluşmaktadır. Çalışmalarda, *Dîvânçe* olarak adlandırırsa da Cemâl Halvetî'nin şiirlerinin yer aldığı müstakil bir divanının olup olmadığını bilinememektedir.⁶³

Şiirlerinden ilk kez bahseden Ergun, Cemâl Halvetî'nin divanına rastlamadığını fakat mecmualarda bir divançe teşkil edecek kadar şiirlerinin olduğunu ifade etmiştir. Farklı kütüphanelerde yer alan mecmualar içerisinde toplam 22 şiirini gördüğünü belirterek bunların bir kısmını yayınlamıştır. Cunbur ise bu şiirlerin sayısının 17 olduğunu belirtir.⁶⁴

Cemâl Halvetî'nin eserleri şu şekilde sıralanmaktadır:⁶⁵

Manzum Eserleri:

1. Dîvânçe
2. Cevâhirü'l Kulûb
3. Beyân-ı Çengnâme
4. Risale-i Teşrihiyye
5. Risale-i Fakriyye

---

⁶³ Sevdâ Önal Kılıç, "Cemâl Halvetî'nin Bilinmeyen Bir Mesnevisi Esrâr-ı Garîbe", Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi S.61, Aralık 2018, s. 51.

⁶⁴ Ergun, age, s. 968; Müjgan Cunbur, "Çelebi Halife Cemâl-i Halvetî Hayatı ve Eserleri", Aksaray ve Cemâleddin-i Aksarayî Sempozyumu, 22-23-24 Ekim 1993, Aksarayî Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 84.

⁶⁵ Leyla Alptekin Sarıoğlu, Cemâl-i Halvetî'nin Tasavvufî Mesnevîleri, İstanbul Üniversitesi SBE Doktora Tezi, İstanbul 2013, s. 80-88; Muharrem Çakmak, Cemâl-i Halvetî, Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Düşüncesi ve Cemâliyye Kolu, Atatürk Üniversitesi, SBE Doktora Tezi, Erzurum 2000, s. 99.

6. Risale-i Sûfiyye

7. Esrâr-ı Garîbe

Mensur Eserleri:

1. Tercüme-i Risâle-i Etvar-ı Sebâ

2. Tefsîr-i Sûre-i Fâtihâ

3. Tefsîr-i Sûre-i Fâtihâ Tercümesi

4. Risâletü'l-İslâmiyye

5. Kitâbu'n-Nûriyye ve Kevkebü'd-Düriyye

6. Er-Risâletü'l-Kevseriyye fî Beyâni Te'vili Esrârî'l-Kur'ân

7. Te'vilu Hubbullah Re'sü Külli Hâtietin /Te'vilü "Hubbü'd-dünyâ re'sü külli hâtie"

8. Sad Kelîme-i Sıddîk-i Ekber /Şerh-i Sad Kelîme-i Hazret-i Sıddîk-i Ekber

9. Risâle Fî İsmeyni'l-A'zameyn

10. Esrârü'l-İlâhiyye

11. Envârü'l-Kulûb li-Talebi Ru'yeti'l-mahbûb

12. Risâle-i Nusratiyye

13. Risâletü'r-Rahimiyye

14. Fasl fî âdâbi'z-zikr

15. Sirâcü'l-Kulûb

16. Kırk Hadis Te'vili ve Şerhi/Te'vilâtü Erbâ'ine Hadîsen

17. Kırk Kudsî Hadis Te'vili/Şerhu Erbâ'ine Hadîsen Kudsiyyen

18. Risâle fî Beyânî Esrârî'l-Vudûi'z-zahiriyye ve'l-Maneviyye

19. Kırk Nebevî Hadis Şerhi

20. Kitâb-ı Şerhi'l-ebyât

21. Tefsîr-i Cemâl Halîfe

22. Makale-i Tevsikiyye ve Risâle-i Tevhidiyye

23. Risâle fî Hadîsi “İnnellahe Teâlâ Halaka Âdeme alâ Sûretih

24. Sirâcü's-Sâlikin ve Minhâcü't-Tâlibin

25. Şerh-i Sad Kelîme-i İmâm-ı Ali el-Müsemma bi-Zübtetü'l-Esrâr

26. Duâu'l-Vâiz

27. Mirâcü'l-Ervâh fî Kavâidi't-Tabiri

28. Risâle Beyân-ı İl'al Mürîd

29. Hilâfetnâme

30. Tenbihü'l-gâlî fî rü'yeti'n-nebî.

Kaynaklarda Adı Geçen Ancak Kütüphanelerde Kayıtlarına Rastlanmayan Eserleri:

1. Risâle fî Beyânü'l Velâyet

2. Şerh-i Beytey er-Rabbu Hak ve'l Abdu Hak

3. Risâle fî beyânî'l-merâtib

4. El-Mezkûr fî-evvel-i Fütûhât-ı Mekkiyye

5. Şerh-i Ebyât (Mübeyyineti'l-Esrâr)

6. Nüzhetü'l-Ezhâr

7. Resâil fî Şerh-i Akvâli Ba'zî'l-Ekâbir

8. Risâletü Esrâri'l Kulûb.

2.7.3. Etkisi Ve Halifeleri

Daha sonra tahta oturan ve onun hizmetlerini unutmamış olan Sultan Bayezid, kendisini İstanbul'a davet etmiştir. Koca Mustafa Paşa'nın gayretleriyle kendisine tahsis edilen Koca Mustafa Paşa Külliyesi'nde irşad faaliyetlerini sürdüren Cemâl Halvetî bir taraftan toplumu aydınlatmaya devam etmiş, bir taraftan da öğrenciler yetiştirerek sonraki nesillere büyük bir manevi miras bırakmıştır. Onun irfan ocağından birçok arif yetişerek İstanbul ve Anadolu'nun muhtelif yerlerinde halkı irşad etmiş, irfanlarıyla toplumu aydınlatmış ve yön vermişlerdir.⁶⁶

İrfan dergahında pekçok ârif yetiştiren Cemal Halvetî daha hayatta iken, yetiştirdiği bazı halifelerini Anadolu ve İstanbul'da vaaz ve irşâdla görevlendirmiştir. Onun dört seçkin halifesi şöyle sıralanır: Kasım Çelebi (ö. 1509), Sinan Erdebilî, Üveys Dede(ö. 1523) ve Sünbül Sinan Efendi (ö. 1529) Bunlarda en meşhur halifesi, Yusuf Sünbül Sinan Efendi'dir.⁶⁷

Bâyezid-i Rûmî, Hayreddin Tokadî ve Cemşah Karamanî gibi halifelerinin yanı sıra kaynaklarda, Şeyh Davud, Selman Halife gibi bazı onun müridlerinin ismine de rastlanmaktadır⁶⁸.

2.8. Halvetîyye'nin Cemâliyye Kolu

Halvetiyye'nin ana kollarından olan Cemâliyye, Pîr Cemâl-i Halvetî'ye (ö. 899/1494) nispet edilmektedir. Cemâliyye'nin âdâb ve erkânı bağlı olduğu Halvetiyye Tarikatı ile benzerdir. Cemâliyye Tarikatı'ndan ayrılan ilk kol, Cemâl-i Halvetî'nin halifelerinden Şeyh Yûsuf Sünbül Sinan'ın (ö. 936/1529) İstanbul'da kurduğu Sünbülüyye Tarikatı olmuştur. Tarikat sonraları, silsile-i Cemâl-i Halvetî'ye ulaşan Şâbâniyye (kurucusu Şeyh Şâbân-ı Velî, ö. 976/1568), Assâliyye (kurucusu Ahmed el-Assâlî, ö. 1048/1639) ve Bahşiyye (kurucusu

⁶⁶ Çakmak, agm, s. 196.

⁶⁷ Vicedani, age, s. 206.

⁶⁸ Çakmak, agm, s. 191-192.

Muhammed el-Bahşî, ö. 1098/1687) kollarına ayrılmıştır. Bu kollardan Şâbâniyye'den Karabaşıyye (kurucusu Karabaş Velî, ö. 1097/1686), Karabaşıyye'den Nasûhiyye (kurucusu Şeyh Muhammed Nasûhî, ö. 1130/1718) ve Bekriyye (kurucusu Kutbüddin Mustafa el-Bekrî, ö. 1162/1749) şubeleri meydana gelmiştir. Nasûhiyye'den Çerkeşıyye (kurucusu Çerkeşî Mustafa Efendi, ö. 1229/1813-14), Çerkeşıyye'den Halîliyye (kurucusu Geredeli Şeyh Halil Efendi, XIX. yüzyıl) ve İbrâhimiyye (kurucusu Kuşadalı İbrâhim Efendi, ö. 1262/1846) tarikatları ortaya çıkmış ve Türkiye'de Halvetiyye'nin Cemâliyye kolu bahsi geçen şubeleri aracılığıyla bugüne kadar gelmiştir.⁶⁹

2.8.1. Cemâliyye'nin Kolları

Cemâliyye ana kolu dört alt kola ayrılır. Bunlar Sünbülüyye, Şâbâniyye, Assâliyye ve Bahşıyye'dir.

2.8.1.1. Sünbülüyye

Cemâliyye'nin alt kolu olan Sünbülüyye, Çelebi Halife'nin (Cemâl-i Halvetî) "halîfetü'l-hulefâ"sı kabul edilen Yûsuf Sünbül Sinan'a (ö. 936/1529) nispet edilmektedir. Sünbülüyye, İstanbul'da önemli bir bölümü bugünkü Fatih ilçesi sınırlarında bulunmak üzere zaman içerisinde 26 dergâhta temsil edilmiştir. Sünbülüyye; Anadolu'da XVI ve XVII. yüzyıllarda Kastamonu, Kütahya, Manisa, Amasya gibi şehirlerde faaliyet yürütmüştür.⁷⁰

2.8.1.2. Şâbâniyye

Halvetiyye Tarikatı'nın Şâbân-ı Velî'ye (ö. 976/1569) nisbet edilen koludur. Seyrû sülûkünü Bolu'da Cemâl-i Halvetî'nin diğer halifesi Hayreddin Tokadî'nin yanında tamamlayan Şâbân-ı Velî memleketi Kastamonu'da faaliyet sürdürmüştür. XVI. yüzyıl'da çevre illere yayılan Şâbâniyye Tarikatı, XVII. yüzyıl'da İstanbul'da faaliyete geçmiştir Şâbâniyye bu yüzyıldan itibaren Anadolu ve Balkanlar'dan Suriye'ye, Hicaz'a, Mısır'a, Kuzey Afrika'ya ve Hindistan'a kadar oldukça büyük bir coğrafyaya yayılmıştır. Pek çok halife yetiştirmiş olan Şâbân-ı Velî, bazı halifelerine irşad görevi vererek onları çevre illere göndermiştir

⁶⁹ Mehmet Serhan Tayşi, Cemâliyye", DİA, c. 7, İstanbul 1993, s. 318.

⁷⁰ Hür Mahmut Yücer, "Sünbülüyye", DİA, c. 38, İstanbul 2010, s. 136-138.

ve böylece tarikatın kuruluş sürecini başlatmıştır. Nitekim kendisinin ardından sırasıyla makamına geçen Kastamonulu Osman Efendi'yi (ö. 976/1569) Tokat'a, Hayreddin Efendi'yi Amasya'ya, İskilipli Abdülbâki Efendi'yi Çorum'a, Muhyiddin Efendi'yi Şam'a göndermiştir.⁷¹

2.8.1.3. Assâliyye

Halvetiyye Tarikatı'nın Cemâliyye kolunun Ahmed b. Ali el-Assâlî'ye (ö. 1048/1639) nisbet edilen bir şubesidir.⁷² Ahmed el-Assâlî, Halep'in Harîr kazasına bağlı Assâl köyünde dünyayı teşrif etmiş, Halep'te ve Şam'da bulunmuştur. Halep'te Antepli Şeyh Üveys Efendi'nin oğlu Şeyh Şah Velî'ye intisap etmiş, sülûkünü Şeyh Kubâd Halife'nin yanında ikmal etmiştir. Hilâfetle Mısır'a gönderilmiş ve burada vefat etmiştir. Silsilesi Cemâl-i Halvetî'ye şöyle ulaşır: Seyyid Ahmed el-Assâl, Kubâd Halife; Şah Velî el-Ayıntâbî, Rumkaleli Ahmed er-Rûmî, Antepli Şeyh Yâkub, Şamlı Şeyh Dâvûd Halvetî, Şemseddin er-Rûmî, Karamanlı Şeyh Üveys, Pîr Cemâl-i Halvetî.⁷³

2.8.1.4. Bahşîyye

Halvetiyye Tarikatı'nın Muhammed b. Muhammed el-Bahşî'ye (ö. 1098/1687) nisbet edilen bir koludur.⁷⁴ Halep'in Bekefalon köyünde doğan Muhammed el-Bahşî, Kubâd Halife'nin halifesi İhlâs b. Nasreddin el-Halebî'ye bağlanmıştır. Şeyhinin irtihalinden sonra Halep'teki İhlâsiyye Tekkesi'nde posta oturmuştur. Mekke'de vefat ederek, Haticetülkübrâ'nın kabrinin yakınına defnedilmiştir. Tarikat silsilesi şeyhinin şeyhi olan Kubâd Halife'den itibaren Assâliyye silsilesiyle aynıdır.⁷⁵

Görüldüğü gibi Halvetilik ve buna bağlı Cemâliyye'nin kolları, diğer şubeler gibi hem keyfiyet, hem kemmiyet bakımından Türkleri en çok etkileyen tarikat halini almıştır.

⁷¹ Mustafa Tatcı, “Şâbâniyye”, DİA, c. 38, İstanbul 2010, s. 211.

⁷² Tayşi, “Cemâliyye”, s. 318.

⁷³ Türkiye'de Tarikatlar, s. 730.

⁷⁴ Nihat Azamat, “Bahşî”, DİA, c. 4, İstanbul 1991, s. 521.

⁷⁵ Türkiye'de Tarikatlar, s. 730.

3. CEMÂL-İ HALVETÎ VE RİSÂLE-İ SÛFİYYE ADLI ESERİ

3.1. Yazma Eser Kütüphanelerinde Risâle-İ Sûfiyye

Cemâl-i Halvetî'ye ait olan *Risâle-i Sûfiyye* adlı eserin tek nüshası, Milli Kütüphane 06 Mil Yz 3264 katalog numarasında 24 Safer 974(10 Eylül 1566) istinsah tarihli *Cevâhiru'l-Kulûb* adlı mecmuada 114a-134a varakları arasında yer almaktadır. Her varakta ortalama 23 satır yer alan eser Eski Anadolu Türkçesi ile kaleme alınmıştır. Çelebi Halife Şeyh Mehmed Cemâlî Aksarâyî tarafından nestalik hat, 200x132-155x85 mm. ebatlarında, bölüm başlıkları kırmızı olup suyuolu filigranlı kağıtla kaleme alınmıştır. Miklebli, zencirekli, siyah meşin bir cilt içerisinde yer almaktadır.

Başı: “*Hamdülillâh birliğine ol Hakk ’un; O Kerîm u o Rahîm u Mutlak ’ın*”

Sonu: “*Kopa yarınki gün amâ gümânsız; Bu tahkîkdir ey dervîş bil gümânsız.*”

Eser, edebî açıdan remel bahrinin fâ’ilâtun fâ’ilâtun fâ’ilun kalıbında yazılmış olup, hezec bahrinin mefâ’ilun mefâ’ilun fa’ûlun kalıbında yazılan beyitlere de rastlanmaktadır.⁷⁶*Risâle-i Sûfiyye*, Cemâl-i Halvetî'ye aid tasavvuf mecmuası içerisinde müstensihî ve istinsah tarihi ⁷⁷.yer alan tek eserdir.

3.2. Risâle-İ Sûfiyye’nin Muhtevası

Eser, klasik mesnevî tertibine uygun olarak, tevhîd kısmı ile başlar. “*Hamdülillâh birliğine ol Hakk ’un; O Kerîm u o Rahîm u Mutlak ’ın*” şeklinde başlayan bu kısım, 40 beyit olup mesnevî nazım biçimindedir. Allah’ın birliği, keremi, rahmeti, Kâdir-i Mutlak oluşundan hareketle O’na hamd edilir. Tevhîd ve sonraki kısımlarda, muhtevâ olarak İslam itikâdının iman, inanç ve ibadet ilkeleri çerçevesinde ortaya konulmuş bir tasavvuf anlayışı dikkat çeker.

⁷⁶ Ali Öztürk, XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2003, s. 71.

⁷⁷ *Risâle-i Sûfiyye*, vr. 134a.

41. beyitten sonra Risâle’yi yazmaktaki asıl maksadını ortaya koyan Cemâl Halvetî, kendi diline gelen ilhamla bu beyitleri kaleme döktüğünü ve gerçek sûfîlerin bu beyitlerdeki mânâlara vâkıf olabileceğini ifade eder.

Risâle’de başta Hz. Muhammed olmak üzere Hz. Musa ve Hz. İsa ile birlikte Ebû Hureyre, Hz. Ömer, Hasan Basrî, Şeyh Yahyâ ve Harun Reşîd kıssaları üzerinden örnek verilen şahsiyetlere yer vermiştir.

67. beyitten itibaren, “*Sûfî odur kim ede ihlâk-ı vücûd; Kaluban fillâhda eylemen sücûd*” beyitiyle başlayan sûfî tanımları ve sûfide bulunması gereken özelliklerin bulunduğu 40 beyitlik bir şiir yer alır. Şair, hâtîme bölümünde eserini okuyanların duasını almak istediğini ifade ederek, Halvetî tarafından kaleme alınan eserin yazılış tarihini vererek eseri tamamlar. Halvetî, eserinde yer verdiği sûfide bulunması gereken hasletleri ortaya koymak ve sâlikin tahkîk mertebesine erişmesi için, diğer risâlelerinde olduğu gibi Uğursuz Fâsık; Hükümdar; Hâkim; Sâil; Fâsık; Emîr; Dilenci; Şeyh Yahya’nın vefatından sonra birisinin rüyasına girmesi; Hz. Musa, Hz. İsa; Hz. Ömer; Ebû Hureyre; Şeyh; Derviş ve Padişah; Bir kadının kendisine âşık olan bir adamı kötülüğe sevk etmesine ve dervişin rüyasında gördüğü üç akçeyi hemen sadaka olarak vermesine ilişkin 13 temsili hikâyeyer verir.

Risâle-i Sûfiye’de Mesnevî kaynaklı bir hikâyeye de yer verilmiştir. Mesnevî’nin, kaynak olarak kullanılması, XV. yüzyılın mutasavvıf şairlerinden Cemâl-i Halvetî’nin ünlü mutasavvıf Mevlânâ’dan ilham aldığını ortaya koymaktadır. Söz konusu hikâye, “Hikâyet-i Emîr”, Mesnevî’nin I. cildinde yer alan “*Bir padişahın bir cariyeye âşık olması ve cariyenin hastalanmasıyla padişahın tedavi için tedbir alması*”⁷⁸ başlıklı hikâyeden iktibas edilmiştir. Mesnevî’de 217 beyitte anlatılan bu hikâye, Risâle-i Sûfiye’de 112 beyitle verilmiştir. Burada, dünya sevgisi ve nefsin heveslerinin geçici olduğundan bahsedilir.⁷⁹

⁷⁸ Mevlânâ, Mesnevî-i Şerîf, Tam Metin, (Mütercim Süleyman Nahîfî), (Sadeleştiren Âmil Çelebioğlu), Timaş Yayınları, İstanbul 2007, s. 44-49.

⁷⁹ Leyla Alptekin Sarıoğlu, XV. Yüzyıl Mutasavvıflarından Cemâl-İ Halvetî’nin Mesnevîlerinde Mesnevî Kaynaklı Hikâyeler, Türkiye Mecmuası, C. 24/Güz, 2014, s. 230.

Hikâyeye göre bir cariyeye âşık olan padişah onu sarayına aldırır, ancak cariyeye hastalanır. Doktorlar çare bulamaz. Padişah, cariyenin tedavisinde hekimlerin çaresiz kaldığını anlayınca mescidde dua etmekten başka bir yol bulamaz. Bu sırada uyuyakalan padişahın rüyasına bir müjdecî gelerek kendisine derdine derman olacak bir hekim geleceği haberini müjdeler. Kızın nabzına bakarak hastalığını tespit eden hekim, kızın Semerkant'tan bir adama âşık olduğunu anlar. Cariyenin âşık olduğu adam saraya getirilir. Sevgilisi gelince cariyeye iyileşir. Bu sırada hekim, o adama bir zehir içirir. Adam yavaş yavaş bedenlen çöker ve bunu gören cariyenin aşkı yok olur. Hikâyenin tevil kısmında hikâyenin kaynağını“Çıkardım Mesnevî'den bunu sûfî⁸⁰” beyitinde ifade eder. Hikâyede, dünyanın gözümüze güzel görünen bir sevgili gibi olduğundan bahsedilir. Padişah'tan kastedilen can, cariyeden kastedilen nefis, mescitten kastedilen gönül, hekimden kastedilen velilik nuru, kuyumcudan kastedilen irfan nurudur.⁸¹

Hikâyelerin ardından *Risâle*'nin sonuç kısmına geçen Halvetî, sufiye seslenerek söz konusu temsîlî hikayelerin anlaşılmasını ve kendisine dua edilmesini istemiştir.

3.3. Çeviri Yazıda İzlenen Usul

Çeviri yazıda, eski Anadolu Türkçesine ait sözcükler günümüz Türkçesine göre çevrilmiştir. Örneğin, iy/ey; anı/onu; anın/onun; virir/verir; içün/için; irişip/erişip; togri/doğru; toga/doğa; pes/bes; görevüz/görürüz; gice/gece; hıdmetine/hizmetine; ol/o; ide/ede, itdi/etti, yitirdü/yitirdi.

Aynı harflerinin kullanıldığı yerlerde (‘) işareti kullanılmıştır. Örneğin, ‘aşk, ma‘nâ, ‘avn, ba‘de, mi‘râc, zâyî‘, tâ‘at gibi.

⁸⁰ Risâle-i Sûfiyye, vr. 131b(744. beyit).

⁸¹ Risâle-i Sûfiyye, vr. 130a-132b (690-801. beyitler).

3.4. Risâle-î Sûfiyye Çeviri Metni

RİSÂLE-İ SÛFİYYE

(Cevâhiru'l-Kulûb adlı mecmuada 114a-134a varaklar)

(114a)

- 1 Hamdülillâh birliğine ol Hakk'un
O Kerîm u o Rahîm u Mutlak'ın
- 2 Kim yarattı bizi yoktan der cihân
Kıldı mazhar halkına verdi îmân
- 3 Ba'd-ezân 'aşk nûruna gark kıldı ol
Nûrula kim Hakk'a odur doğru yol
- 4 Nûr-ı aşk hod evvel ü âhir durur
Nur-ı aşk hod bâtin u zâhir durur
- 5 Nûr-ı aşk ceddin durur ey ehl-i dîl
Ceddini hor görmegil odur delîl
- 6 Terk-i var et şimdi gâfil olmadan
Gözlerine toz u toprak dolmadan
- 7 Tâ ki sırrına erişip ceddini
Göresin can gözüyle seddini
- 8 Kazma-i tevhîd ile ger yıkasın
Sicn-i varlığın içinden çıkasın
- 9 Vakt kim ondan kılasın sen hurûc
Cedd ü aslın yerine fi'l-hâl urûc
- 10 Edesin anda göresin kim senin
Aynın imiş gark olunmuş bu tenin
- 11 Gerçi manâda onun bu ten dahî
Mevcdir ancak bu değil sen dahî
- 12 Bârî budur sırr-ı sırrullâh olan
Buna erendir o nûrullâh olan
- 13 Zulmet olan iş bu sırra eremez
Varlığın nurun yoluna veremez

- 14 Şimdi gâfil kendi özüne nâzır o
Nevm-i gafletten uyangıl hâzır o
- 15 Tâ ki ceddin sırrı ola âşikâr
Mahv-ı ağıâr ede kıla ol şikâr
- 16 Çünkü ceddin zâhir ola der-vücûd
Kılasın sen dahî ceddine sücûd
- 17 Kesegin dilini sırrından onun
Dileyip bezl edesin yolda tenin
- 18 Anlanıldı kâbiliyyet sende Hak
Kodı eğri bakma gel sen doğru bak
- 19 Tâ ki sen üm düşesin ceddin veled
Atasuz İsâ gibi doğa veled
- 20 Doğuban doğurmayınca hod olur
Zâhir olmaz gaybdır hem nefh-i sûr

(115b)

- 21 Bes niçin hayvan gibi yürüyesin
Cismini ol tüy ile bürüyesin
- 22 Dağ u sahrâyı gel şimdi eyle terk
Gayret et tut ölmeden sen bir etek
- 23 Tâ ki ol cismin gurâbı tûtî ola
Şekker-i irfânı Hakk'ın kutı ola
- 24 Şekker-i irfân için buldun vücûd
Tahsî et kim olasın sen ehl-i sûd
- 25 Etmeden tahsî ölürsen ey civân
Mağbûn oluban gidersin sen hemân
- 26 Hâce bir ben demezim tâ ki gümân
Eresin bu tahkîke ey ehl-i î mân
- 27 Her ki inkâr eylemez buna inanır
Feyz-i Hakk ile o cânı sulanır
- 28 Şu ki münkirdir onun kalbi hayât
Bulamaz ger kılsa bin yıllar salât

- 29 Cehd ile mü'min olan ölmezden ön
Mahv-ı inkâr ede gözlemeye son
- 30 Çünkü inkâr ma'nâda ol Hakk'adır
Hakk'a inkâr halkı eyler Hakk'a dūr
- 31 İmdi gâfil sırrına bu tahkîkūn
Ermek istersen bu sırr-ı tedkîkin
- 32 Ver salavât rûh-ı pâk-ı Ahmed'e
Tâ ki ondan feyz ola sana dede
- 33 Zîra odur sebep feyzine onun
Kurtulur oddan onunla bu tenin
- 34 Bes gerektir biz salavât veririz
Gece gündüz tâ ki sırrın görürüz
- 35 Ölmeden ölmezden ön ey mü'minân
Hak durur bu etmeniz şekk u gümân
- 36 Ba'd-ezân âline ve sahibine onun
Ver salavât var ise cânın senin
- 37 Bi't-tabî vermek gerektir onlara
Tâ ki feyz ere bunalmış canlara
- 38 Onlara münkir olan ebter-durur
Râh-ı şeytânîde hem rehber-durur
- 39 Onların hem adını işidicek
Cânib-i ta'zîme nefsin yeticek
- 40 Müstehak-ı rahmet olurlar hemân
İnşâallâh yok-durur bunda gümân
- 41 Merd olan her birisinin nurıla
Kıla kalbini münevver ruhıla
- 42 Lûtf-i Rabbânîyle ilhâm kalbine
Erdi şu mücrim kulunun diline
- 43 Bir nice ebyât-ı manzum âşikâr
Ola cârî merd olan kıla şikâr

(116a)

- 44 İşit imdi ‘âşık-ı Allah isen
Can u dilden nûr-ı nûrullâh isen
- 45 Nûr-ı esrar-ı tasavvuf der-varak
Zâhir olsun can gözüyle buna bak
- 46 Baş gözüyle her ki baktı görmeye
Hikmetine bin yıl olsa ermeye
- 47 Çünkü baş gözüne demez ehl-i Hak
Göz diye ey mü’minân hak-ı hak
- 48 Ölmeden can gözüne kuhl-ı celâl
Kim ki çektiyse odur gören cemâl
- 49 Ol gözü açıp cemâlin görenin
Ölmeden sırrına onun erenin
- 50 Bu fakir cânı ona olsun fedâ
Ki erişir her vücuda ondan gıdâ
- 51 Dinle imdi sûfilikden bir beyân
Zâhir olsun görünüz onu ‘ayân
- 52 Sûfilik ma’nası gerçi âşikâr
Olmadı her kimse kılmadı şikâr
- 53 Bu fakîr kandan onu şerh eyleye
Bahr-ı ummândır onu kim boylaya
- 54 şu kadar şerh olduğu Hak’dan durur
Feyz-i Hak’dır nûr-ı mutlaktan durur
- 55 Çünkü nurdur sûfilik zulmet değıl
Sûfî olan kimseye külfet değıl
- 56 Nitekim kılındı bir şeyhden suâl
Ehl-i zühd kimdir denildi sanma kâl
- 57 Dedi zâhid odur kim der-zemîn
Ehl-i fakr ola biraz reh ola emîn
- 58 Ba’d-ezân denildi kim kimdir fakîr
Sûfidir dendi cevâbında ol hakir

- 59 Dönüben dedi sûfî kimdir digil
Ey azîz muteber lutf eylegil
60 Döndü der sûfî huvellâh der hemân
Her kim erdiyse ona buldu emân
61 Pes bunun kim şerh ede esrarını
Der zemîn ü der zamân ahvâlini
62 ‘Avn-ı mennân erişe bir zerrece
Âşîkâr ola bahrdan katrece
63 Şimdiden geri şurû‘ eyleyelim
Feyz olanından Hakk’un söyleyelim
64 İnşâallâh der zemîn ol ola fâs
Sırrına fâsıl olan ola tutas
65 Dinle imdi sûfî kime denilir
Kim olar neydüğüne feyz denilir
66 Sûfî odur kim âhî ola âşîkâr
Kıla hem ol eşke gözine pınar

(116b)

- 67 Sûfî odur kim ede ihlâk-ı vücûd
Kaluban fillâhda eylemen sücûd
68 Sûfî odur kim belâya sabr ede
Nefsini milk-i bekâya hem yide
69 Sûfî odur terk ede ahlâk-ı bed
Ere hem tefrîde kıla fânî sed
70 Sûfî odur ki ola tecrîd der-zemîn
Ta ki Allah kıla halk üzre emîn
71 Sûfî odur sevb ola nûr-ı Hakk’un
Sâbit ola milki ona Mutlak’un
72 Sûfî odur cânını dost vere
Ol cemâl-i Kibriyâsını göre
73 Sûfî odur hill ola kutı onun
Hem hayât bula hayâtıyla hânun

- 74 Sûfî oldur hâlî ola der-vücûd
Hem hâbir ola nedir ol sırr-ı cûd
- 75 Sûfî odur ola derde ehl i cân
Ola hem evvela ey ehl-i îmân
- 76 Sûfî odur kıla nefsinî zelîl
Hem zâhire gözlemeye ay u yıl
- 77 Sûfî odur riyâzette vücûd
Îride göre kimeymiş sücûd
- 78 Sûfî odur rızâsın gözleye onun
Ki tâ gark ola nurunda o hanun
- 79 Sûfî odur zebûn kıla o nefsin
Ölümünden önden öle bura habsin
- 80 Sûfî odur selîmu'l-kalb ola bil
Selîmu'l-kalb merddir ger vire dil
- 81 Sûfî odur şuhûd ehli ola ol
Zevâl görmeye bula sırrına yol
- 82 Sûfî odur ola sâfî sıfattan
Göre can gözüyle nûr zâttan
- 83 Sûfî odur ola hem sâdık ey cân
Hicâbsız gözlerine görüne han
- 84 Sûfî odur ola hâlî zarardan
Melâlet ermeye yatlu yarardan
- 85 Sûfî odur ziyâ zav'ıla kalbin
Müzeyyen kıla doldura o delvin
- 86 Sûfî odur kıla tayyîb vücûdun
Bile nereddür ol savm u sücûdun
- 87 Sûfî odur göre gözüyle zâhir
Hakk'ı ger kılıcak kalbini tâhir
- 88 Sûfî odur o zıllun aynı ola
Sülûkuyla cihânın zeyni ola
- 89 Sûfî odur ola üryân-ı dervîş
Dahı âlî ola her vakt ona iş

(117a)

- 90 Sûfî odur ola ‘ârif-i dilber
Zemînde hem ola kalmıŖa rehber
- 91 Sûfî odur garîb düşmeye bir vakt
Cihânda gördüğü ger olsa bed-baht
- 92 Sûfî odur ‘ayınsuz Hakk’ı göre
Vücûdun mahv idüben nûra ere
- 93 Sûfî odur firâk bulmaya dosttan
Eğerçi geldiyse dahî posttan
- 94 Sûfî odurkıla fâni vücûdun
Bile o ferde yediğin şuhûdun
- 95 Sûfî odur ola kurbunda Hakk’un
Göre kim idüğini ehlin o dakkun
- 96 Sûfî odur ola kâyim Hakk’ıla
Gece gündüz ola ol Mutlak ile
- 97 Sûfî odur kerîm ola miskîn
Vücûdun mahv edip nefis kıla teskîn
- 98 Sûfî odur işide Hak kelâmın
Göre Hakk’un işittiği selâmın
- 99 Sûfî odur ola lutf issi ey cân
Ere hem lübbine cânun o merdân
- 100 Sûfî odur muhabbet bahrına gark
Öle ölmezden ön gözlemeye dalk
- 101 Sûfî odur murâdı olmaya onun
Ki tâ nûru tecellî ede hanun
- 102 Sufî odur velâyet nûr ey birâder
Ki yarın kopmaya onunla âzer
- 103 Sûfî odur velâyet nûruyla
Müzeyyen ola durmaya hûr-ile
- 104 Sûfî odur vefâ ahdini ede
Vakâr buluban o nefisini yide

- 105 Sûfî odur hidâyet menşe' ola
Özü kuds ola feyze mebde' ola
- 106 Sûfî odur ola yenbu'-ı hikmet
Göre zevk görmeye hiç cevır u mihnet
- 107 Sûfilik sırrını kim şerh ederiz
'Âlâ vechü'l-kemâl kim hall ederiz
- 108 Ki tâ kıla bu anı der varak şerh
'Âlâ vechü'l-hurûf kim olmaya tarh
- 109 Zîrâ ol sır durur ona erersiz
Veren ondan heber sırdur alan siz
- 110 Şu mikdâr ki olundu lutf-ı Hak'dur
Tutunuz bunu kim bu nûr-ı Hak'dur
- 111 Veren kuvvet bunun şerh olmasına
Bu evrâk içi onunla dolmasına
- 112 Elâ ey sûfî işit bir haber sen
Niçin geldin ü terk ettin vatan sen

(117b)

- 113 Yitikciysen yitiğin ne durur de
O nûr-ı Hak'dan ba'd-ezân ye
- 114 Yitikci değilim dersen yalansın
Yalan ile od içinde yanarsın
- 115 Yitiğin gözlemegil sen ırakda
Şu kim gözledi kaldı kim firâkda
- 116 Yitiğin bulmak istersen sen ey cân
Vücûdun milkine gir eyle seyrân
- 117 Ki tâ arayarak tutaş olasın
Yitiğin neydüğünü sen bilesin
- 118 Kesegin dilini nâ-mahreme ondan
Demeyesin ben ondan u o benden
- 119 Denilir verdi baş bu yolda sûfî
Mutî' ol şer'ine olma hurûfî

- 120 Şu kim tâbî‘ ola şer‘ine onun
Girer ise tarîkine o cânun
- 121 Erişir nâgehân deryâ-yı ilme
Kim odur ayn-ı şerh gayr onu bilme
- 122 Hakikat ba‘d-ezân kılur tecellî
Kim ancak sır onunla olur tesellî
- 123 ‘Âlâ vechu’l-kemâl sûfî odur kim
Bu dördü câmî’ olur nefse hâkim
- 124 Ola ölmezden ön anlan bunu siz
Dönüben ehli önünde çökün diz
- 125 Ki tâ siz dahî ol dördü kemâhî
Göresiz kim odur nûr-ı şâhî
- 126 Ey sûfî ermesen dördüne sırrın
Münâfık gibi nâr-ı yurd edindin
- 127 De imdi Tanrı’dan kork sırrına er
Sülûk u seyr ile envârına er
- 128 Ki tâ ol nûrula Lâhut iline
Erişesin ki tâ aslın biline
- 129 Şu kim zulmette garkdır yol alınmaz
O kûh-ı Kâf’ı iğne ile delemes
- 130 Meğer ‘avn erişe nûr-ı Hudâ’dan
Görüne nûr olmaya cüdâdan
- 131 Ey sûfî az durur bunun gibi kâr
Düriş gel kim eline gire ol yâr
- 132 Dürişip irmez isen sırrına onun
Halâyıka sûfî dedirme adın
- 133 Sûfî her kim dedirirse safâsız
Erişir cevır ona yarın vefâsız
- 134 Sûfî seyr u sülûkla ger olasız
Göremez kesret ayruk ol görür biz
- 135 Sıfât-ı Kibriyâ durur ridâsı
Sûfinin gâfil olma yok riyâsı

(118a)

- 136 Lisân-ı Hak durur sûfi i miskîn
Eriş sür yüzünü kıl nefsi teskîn
- 137 Kulak tut gâfil olma gör ne söyler
Karîn ol onu gör ne bahrı boylar
- 138 Karîn olmaz isen bari muhibb ol
Ki nâgâh açıla ondan çıka yol
- 139 Zîrâ sevmek onu ma'nâda dervîş
Hakk'ı sevmek durur yoluna düriş
- 140 Ki gönül sarayına o sultân
Erişe kim odur devletlü mihmân
- 141 Ey sûfi çünkü mihmân ola ol yâr
Kim odur pâdişâh-ı hâkim-i var
- 142 Konuklamak gerek onu uluk dem
Çekü çekmek gerek kim olmaya kem
- 143 Çeküden hod konukluktan cüdâdır
Münezzeh 'âlîdür nûr-ı Hudâ'dan
- 144 Bes imdi ol çekü odu kinâyet
'Akıl can vermedi ki odur 'inâyet
- 145 Kinâyettir konuklanması onun
Şu 'irfândan ki cânıdur o cânın
- 146 Zirâ irfânla cân mi'râc
Eder nurdan vurulur başına tâc
- 147 Kaçan ki bulduysa 'irfânla cân yol
Kulundan râzı oldu bu kezin ol
- 148 Gel imdi ey sûfi 'irfân-ı nefis kıl
Ki tâ hayy ola cânun bula bir dil
- 149 Kim ola ol nazargâhı Celîl'ün
Cemîl ola Celîl'e hem delîlün
- 150 Cemîl'süz kimse ona hiç ermez
Erişdim diyene sırrını vermez

- 151 Erişen kimdir ey sûfî Cemîl'e
Dilersen bilmek onu uy delîle
152 Ki tâ sen göresin sır gözüyle
'Âzîz misin cemîl mi yâ zelîle
153 Ey sûfî çünkü girdin sen tarîka
Vücûdun hâk edip uydun refîka
154 Niçin zikr eylemezsin gece gündüz
Ki tâ ref' ola gece ile gündüz
155 Ey sûfî zikr-i sûfî üç bölüktür
Sakal saç işi değil ol yolukdur
156 'Ale'l-icmâl beyânın her birinin
Mübeyyen kıluban bunda varının
157 Zikir odur ey sûfî der-tarîkat
Sivâ'llâh fânî ola der hakîkat
158 Dil ile zâkire deriz mukallid
Îzâfet mahv eden durur muvahhid

(118b)

- 159 Şu yerde kim eser kalmaya halkdan
Tecellî ermekle nûr-ı Hak'dan
160 Deriz odur ahas tevhîd-i sûfî
İnan kim bulmaya Şems'ün küsûfî
161 Birine hâs denilir birine 'âm
Bunlar onunla olur puhte hem hâm
162 Husûlû bunların olur ki şol vakt
Ki telkin vere ol ebu'l-vakt
163 Ebu'l-vakt olmayandan zikr ü telkîn
Lisânından görünse bil mülekkîn
164 Ebu'l-vaktır hakîkatte heman ol
İnanıp dil verirsen açıla yol
165 Ey sûfî telkin üç olduğuna sır
Desin iş bu fakîr feyz kılsa ol Bir

- 166 Biri budur ki kutb üçdür cihânda
Hak'ıla seyr ederler her zamânda
- 167 Ol üçden telkîn-i Rabbânî üçdür
İnanmayan kişi bil buna puçdur
- 168 Bu tahkîk tafsîline ölmeden er
Gülistânından onun güllerin der
- 169 Biri budur vücudunda o nefsin
Mu'allak asılıdır boz o habsin
- 170 İkinci telkîn ile örü kalkar
Nûrile çirkini başlar o yakar
- 171 Üçüncü telkîn ile yola girer
Kim âhir onda ol cânını verir
- 172 Üçüncü vech odur ki zikr-i rûhî
O telkin-i pîr ile olur fütûhu
- 173 O zikr-i sırr-ı sırr-ı sırr-ı ahfâ
O telkîn pirsiz ki odur ahfâ
- 174 Birinde ola meşgul destûr ile
Birisinde ola remz-i pîr ile
- 175 İkisinde eğer pîr-i deyr olsa
Gerekdir meşveret yol dahî bulsa
- 176 Eğer pîr gitse dünyadan ey dervîş
Demen hâlini gayra vech değil iş
- 177 Ey sûfî bundan anlandı ola üç
Şu ki der artık eksik odur puç
- 178 Bu tahkîk Halvetî yoluncadır bil
Veren dil Halvetî'ye buldu bir dil
- 179 Ne bugün olusardur ne ho yarın
Zîrâ görmüşdür ol nûru yarın
- 180 O dördüncü budur anla ey sûfî
Ki tâ bulmaya ol mahun husûfu
- 181 Rivâyettir vurur üç kere sûru
Hakk'un emriyle İsrâfil o nûru

(119a)

- 182 Biriyle hayrete varır halâyık
Biriyle mevt bulurlar belli bayık
- 183 Biriyle halk hayf bulur ey sûfî
Eriş bu sırra olma gel Hurûfî
- 184 Doğar telvîn-i pirden ey birâder
Bu üç hâssa ki onla olma âzer
- 185 Tefekkür et ne demektir ey sûfî
Eğer kılmaz isen çıkar o sûfî
- 186 Fikirsiz kimse hod girmedi yola
Ki tâ sen diyesin girse ne ola
- 187 Bu tahkîkâtı her kim zikr ederse
‘Aceb değil müfekkirîn yiterse
- 188 Hakk’ın has kullarının hizmetine
Kim onlardır delîl dost vuslatına
- 189 Beşinci veçhini dinlen ne deriz
Gelin bari görün âhir ne pîriz
- 190 O üç telkîn ki pirden sâdır olur
Üçü üç mahzen için hâzır olur
- 191 Bir onun velâyet mahzenidir
Biri onun nübüvvet mahzenidir
- 192 Biri ne odur ne budur bil
Hakîkat mahzenidir ver ona dil
- 193 Ey sûfî can verirsen sırr-ı telkîn
Tecellî eyleye kimdir mülekkîn
- 194 Basîret gözüyle göresin sen
Dilini kesesin bezl edesin sen
- 195 Ey sûfî telkînin vasfı beyâna
Kaçan gelir bu dilden ol ‘ayâna
- 196 Velîkin iş bu miskînine nâgâh
Erişdi lûtf u nûr-ı ol şehenşâh

- 197 Beyân oldu o telkîn sırr-ı zerre
Tutun ma'zûr bahırdandır şu katre
- 198 İşit bir nev'a tahkîk ey sûfî sen
Seversen Hakk'ı sen dinle ne dirven
- 199 Ki tâ sen kılasın kalbini pür-nûr
Kim odur çirk u çirkini yuyan nûr
- 200 Gel imdi gâfil olma kesb-i nûr kıl
Ölümünden önden öl nefsinî Tûr kıl
- 201 Ki tâ Mûsâ gibi ol nûr-ı Hak'dan
Göresin bakmayasın sen ırakdan
- 202 Dürîşesin gece gündüz yoluna
Ki tâ sırrına varlığı görüne
- 203 O varlık görmek için hod vücûda
Gelüben emr olunduğun sücûda
- 204 Onun ecli niçindir olma gâfil
Nice denk yürürsün sen ey gâfil

(119b)

- 205 Başına düşer özün gir tarîka
Ki tâ tuş olasın sırr-ı fârîka
- 206 Şu kim tuş oldu vü mahv oldu cânı
'Ayân gördü bu gözüyle nihânı
- 207 De imdi ey sûfî gel gayret eyle
Dilini gayr olandan halvet eyle
- 208 Ki t' âîrfân-ı sultân ola hâzır
Kim odur ma'nâda sâmi vü nâzır
- 209 Ey sûfî tâc u hırka taylasânı
Giyip yolun göre o hanı
- 210 Şunlar kim vardı yolu gördü dostu
Çıkardı yakdı oda onda postu
- 211 Kaçan kim sen dahî cân u dil infâk
İdesin değı isen hazrete bak

- 212 Bulasın sen halâs nefs kulluğundan
O nefsin kurtula hem şumluğundan
213 Görüne feyz-i Rabbânî o nefsten
Kim odur seyr eden çıkıp kafesten
214 Erişe ba‘d-ezân kavmine onun
O feyz kim mağfîret durur o hanın

Hikâyet-i Fâsık-ı Şûm

- 215 Meğer kim var idi bir Fâsık-ı Şûm
Oturmuş idi kavmiyle o meşyûm
216 Ki tâ fisk eyleye ey ehl-i î mân
Kim odur kul göğünde ‘ayn tuman
217 Dahî var idi bir kulu ey sûfî
Ne dirven hisse al olma Hurûfî
218 Çıkardı kuluna dört akça ol şahıs
Sunup verdi ki al bunu sen ey şahıs
219 Yürü var pazara bir nesne getir
Ki tâ görüne nefse bunda yatur
220 O dahî aldı onu yola girdi
Erişdi giderek çün vardı gördü
221 Ki Mansûr bin ‘Ammâr bir fakir için
Eder halktan tevakkû‘ bir zelîl için
222 Sözü budur ki eydür bu fakîre
Veren dört akça merddir şu hakîre
223 Şu ki verdi ona dört kez duâ ben
Edem dört hâceti makbûl ola sen
224 Ey sûfî sırrına ermek dilersen
Seyird bu yolda varın terk istersen
225 İşidicek sözün onun o kardaş
Onu verdi vü vurdu nefsine taş
226 Bu kez ol Mansûr-ı Muhtâr-ı ‘âlem
Velîler serveri ol sırr-ı Âdem

(120a)

- 227 Dönüben dedi nedir hâcetin de
Kılayın ben du‘â yok onda ol de
- 228 Kul eydür biri budur beni azâd
Ede hâcem ki odur nefsim zâd
- 229 Biri dahî budur kim tevbe ede
Benim ol hâceliğim nefse yite
- 230 Biri dahî budur kim akçanı Hak
Vere geri yerine nûr-ı mutlak
- 231 Biri dahî budur ben kavm-i hâcem
Oluruz rahmetine gark ey hâcem
- 232 İşidicek du‘â kıldı o Mansûr
O nûru zu‘l-kerem muhtâr Mansûr
- 233 Dönüben gitti ol kul hâcesine
Sığınıp ol kanunun yücesine
- 234 Kaçan kim hâce gördü onu sordu
Niçin eğlendin onda de ne oldu
- 235 Dönüp ne olduğunu bir bir ona
Dedi kul hâce eydür kalma tana
- 236 Azâd ol yerine hem akçanın al
Şu dört bin akçayı sanma bunu kâl
- 237 Kamu fıkıma dahî tevbe olsun
Rücû‘ eden gönül nûr ile dolsun
- 238 Şu kim Hakkûn-durur dahl eylemez halk
İden yarınki gün ada atar dalk
- 239 Bizim yoktur elimiz mağfirette
Yedullâhdır ki işler merhamette
- 240 Erişdi nâgehânî hâceye bil
Nevim kim vir o nevme cânıla dil
- 241 Hem onda erdi ona bir ün Hudâ’dan
Hırafsız câna ün fevka’l-ulâdan

- 242 Ki sen ettin zaîf iken kemâhî
Kaviyem atmayayım mı ol günâhı
- 243 Seni kavmin ile ben yarlığadım
Ki Gaffâr'dır çü benim ol bir adım
- 244 İşidin te'vîlin iş bu fakîrden
Dimen altun değil budur bakırdan
- 245 Murâd ol hâceden nefsendir ey cân
Şarâbdan gafletindir buna inan
- 246 Kuvasıdur oturanlar onunla
Dilini eylemişdir habs canınla
- 247 Nice dilersen hükm eder ona ol
Komaz ol dost iline varmaya yol
- 248 Murâd şevki durur ol akçadan bil
O nefsinin ey sûfî sanma sen kîl
- 249 Sebep odur şu cânın ermesine
O sultân tapusuna varmasına
(120b)
- 250 O Mansûr'dan murâddır nûr-ı Ahmed
Senin nefsinde ey sırr-ı Muhammed
- 251 Halâs olmağa ruhun nefs elinden
Sebep odur görür geçer sırrından
- 252 O pazardan murâd sûk-ı hevâdır
Kim ona yeltemek ruhu cefâdır
- 253 Gıdası onların işit ey sûfî
Bu dervîşin dilinden olma kûhî
- 254 Hilâf-ı hakkı tutmaktır ki nefsin
Bulur kuvvet onunla boz u habsin
- 255 Ki tâ sarf olmaya nefsin hevâyâ
Olursa eremezsin Hû-yı Hây'a
- 256 İşit bu nev'e te'vîl dahî dervîş
Kim odur tâlibe bu yolda bil iş

- 257 O ruhundur senin nefsinde hâcc
İşit içdiği nedir şâbb u koca
- 258 Şu aşkıdır kim içer can kavmiyle
Bu halk içre duramaz savmıyla
- 259 O hizmetkâr kuvâdır kulu onun
Onun ile geçer aşkdan o cânun
- 260 Zîrâ aşk ulvîdir süflî değildir
Veren dil süflîye ulvî değildir
- 261 Kaçan ki zevk-i aşkdan can olur gark
Hücûm eder dilinden ol ene'l-hak
- 262 Mukayyed olur ayruk geçmez o cân
Înâyet etmese ol nûr-ı mennân
- 263 O sırrın sûkdur nefsin de Pazar
Velâyet nûrudur Mansûr'dan ey yâr
- 264 Nakildir ilm-i vahdettir ey sûfî
Ona can vermesen çıkar o sûfî
- 265 O bir pazardır onda sûret-i cân
Satılır müşterisi nûr-ı sultân
- 266 Ey sûfî sen dahî dilersen irfân
Kamudan geçme vere Hayy u Subhân
- 267 Onun vermesinin şartı budur bil
Veresin varını sayd edesin dil
- 268 Solar kim sevdiğini vermeyince
Hakikat gülşeninden dermeyince
- 269 Aradan asl-ı sıdk ma'lûm olmaz
Gönül verilmeyicek kim bilinmez

Hikâyet-i Hâkim

- 270 Zamân içinde bir hâkim vücûda
Gelüben emr ederdi ol sücûda
- 271 Özüne mahkûm olanı işidin
Güzâf tutman bunu nefse iş edin

(121a)

- 272 Onun adıdur Hârûn Reşîd bil
Ne direm işidün sanman bunu kîl
- 273 Edinmiş idi ol âdet ki dâyim
Üleşdirirdi kavmine ol kâyim
- 274 Kumaş u mal sofi her birine
İvaz Hak'dan umup onun yerine
- 275 Bu kez emr etti kavmin bir araya
Getirdiler cemî'ini saraya
- 276 Dedi sevdikli sevdiği üstüne el
Koyup alsın kim odur sevgili mâl
- 277 Birinden gayrısı tuttu sözünü
Kodu el aldı ırak kıldı özünü
- 278 Biri başında sultânın kodu el
Dönüp der han nedir de fî'l-i bu hâl
- 279 O kırnak dahî dönüp dedi hana
Severim ben dahî seni 'ayâne
- 280 Kaçan kim padişah sözünü onun
İşitgeç kaldı hükmünde hümânın
- 281 Kamu kırnaklarını ey sûfî bil
Gözün aç gör nedir bunda mü'evvil
- 282 Eğer anlar isen terk et vücûdun
Ki tâ esrârına ola şuhûdun
- 283 İşit nefsinde te'vîlin bunun sen
Dil ü can sem'iyile ne derim ben
- 284 O sultandan murâd sende ey sûfî
Muhammed nûru durur olma kûhî
- 285 Ki tâ kıla tecelli nûru onun
Kim odur bî-gumân cânı bu cânın
- 286 Saraydan kalbdır anla murâd sen
Ki tâ bezl edesin yoluna onun ten

- 287 Kuvâ-yı nefs durur sende o kırnak
Münevver inkıyâd olunsa yığnak
288 Olur can emriyle der vücûd ol
Verilir ba‘d-ezân esbâb ona yol
289 Kumaş altun u akçadan cihettir
Kimi ihlâs kimi şevk-i sıfâtdır
290 O kırnakdan murâd kim nûr-ı pâkî
Kabul etdi nedir sende ey hâkî
291 Beyân eyleyeyim sırrını onun
Kim ol durur müfettihi bu hânun
292 O nefs-i mutma‘innedir gumânsuz
Eren ona görür şâhı gümânsuz
293 Fuâddır kalb demekden bunu anla
Uyan gafletden erdi subh tanla
294 Gel imdi ey sûfî kesb eyle ihlâs
Ki tâ bir gün ulaşa hâsa ol hâs

(121b)

- 295 Mukayyed olmasa keşf ol sıfâta
Ki nâs eresin ihlâs ile zâta
296 Zîrâ ihlâs durur sırr-ı ilâhî
Onu kesb eden ölmeye kemâhî
297 Şunu kim sevdi Hak kalbinde kor bil
Onun gibiye ver ey sûfî sen dil
298 Kaçan dil veresin dil bulasın
Göresin ba‘d-ezân yarın likâsın

Hikâyet-i Sâil

- 299 Zamân içinde bir sâile suâle
Hurûc etdi uyup nefs-i hevâya
300 Suâl ede ede nâgâh erişdi
Bir kapıya sâhibiyle buluşdu
301 Meğer bir şeyh idi kapının ehli
Uyan şeyhe vücudunda ola bahrî

- 302 Suâl eyledi şeyhden mâl u nîmet
Kim onunla erişir hayya sıhhat
- 303 Dönüp şeyh kıldı sâilden suâli
Ne okudun diye vergel cevâbı
- 304 Odur İhlâs ile Fâtihâ ancak
Okudum iş bu yolda oldum yalınca
- 305 Dönüp bir şeyh bu sevâbım bana sat
Vereyim mâl u akça sana kesret
- 306 O der dünyaya niçin ben sataram
Yabana onun kelâmını ataram
- 307 Dönüp ol şeyh kapısın kodı gitti
İşit kim ona Allah ne etdi
- 308 Giderek erdi bir gür hâneye ol
İçine girdi gördü bir güzel kul
- 309 Yaşıl geymiş elinde bir kese mâl
Tutar Hak verdi der bunu sana al
- 310 Onun üstünde yazılı sûre-i Nûr
Kim olur Mûsâ-yı câna ey cân Tûr
- 311 Dahî yazılmış onda Fâtihâ bil
Ölüm görmeye veren ona can dil
- 312 Kaçan kim satmadı dünyaya onu
Nevâ kıldı Hak onun için şu mâlı
- 313 Kim on bindir bunu al git yoluna
Ey derviş tahsîn olsun ol biline
- 314 İşit sûfî bunun te'vîlini sen
Ki tâ bezl edesin yolunda can ten
- 315 O sâilden gönüldür anla der gayb
O şeyh cânındır kim onda yok reyb
- 316 O şeyhin olmağı iş bu kelâmı
Kapıdan fâni kılmaktır tamâmı

(122a)

- 317 Kelâmullâh sıfatıdır onun
Mukayyed olsa ermez zâta canun
- 318 Kaçan kim ona ‘izzet kıldı ol yâr
O ihlâsına ruhun vermedi ey yâr
- 319 Bu kez Hak’dan erişdi ona ihlâs
Kim onunla olur kul der-zemîn hâs
- 320 Makâm-ı sırdır gür-hânedan bil
Velâyet nurdur ol kimseden dil
- 321 Verirsen erişesin ol araya
Bakasın ba’d-ezân ol görklü aya
- 322 Fu’âddır ol kîseden sûfî anla
Uyan erişmeden ol subhı tanla
- 323 Ol altının beyânı bu dervîş
Varakda kılmadı sırrına eriş
- 324 Sülûk-ı seyr ile sen bul vücûdda
Ol ihlâs sırrını ol ehl-i cûdda
- 325 Ey sûfî kılma zâyî‘ önrünü sen
Düriş dost yolunda bezl edip ten
- 326 Senin ol aklığınan halk utanır
Uyumaz korkar Allah’dan uyanır
- 327 Ol ucdan ol kerîm-i zü’l-kerem Hak
Bırakmaz o da seni bil muhakkak
- 328 Gel imdi nice gündüz durma tâ‘at
Kıl ey sûfî riyâsız bînihâyet
- 329 Eğerçi yakmasa dahî seni ol
Gerekdür kula kim tâ‘at kıla bol

Hikâyet-i Yahyâ Kuddise Sırruhû Zümürred ki Dîdeş Der Vâkı’a

- 330 Meğer bir şeyh vefât etdi bir vakit
Ki Yahyâ’ydı onun adı ey zü’l-baht
- 331 Dedi bir şahs düşümde onu ey cân
Görüp sordum sana nitdi o sultân

- 332 Dedi var neyledi billâhi şahs sen
Ki tâ edem onunçün çok ‘amel ben
333 Dönüp der şeyk ki katına beni Hak
Okudu dedi ey yatlu koca ak
334 Sakalın olmasaydı atardum
Od içine onunla bil yakardum
335 İşidicek düşüp aklım zevâle
Erişdi ermedüm ben keyf-i hâle
336 O sözü döndü Allah kıldı tekrar
Eytidim dedi Peygamber o Settâr
337 Dedi Cibrîl-i Hakk İslâm içinde
Sakalın kılsa kul ak ‘âm içinde

(122b)

- 338 Oda yakmaz Kerîm ü zü’l-kerem Hak
Deyip böyle onu bil muhakkak
339 Dönüp der Hak ki gerçektir Resûlüm
Demiş midir onu Hak der kulum
340 Tamuya koymadan onu behište
Buyurdu koydu emriyle ferişte
341 İşit cân sem‘iyle te’vîlinden
Cemâl-i Halvetî derviş dilinden
342 Kişiden cân durur sûfî vücutta
Vücûdun terk edendir ehl-i cûdda
343 O nefsindir senin şeyh ey sûfî bil
Şu ki merddir o nefse vermedi dil
344 Denilmek nefse şeyh anla ey gâfil
Nedendir şerh edeyim olma sâhil
345 İbâdet ede nefsin oldu pür-nûr
İçi zulmet gören sandı onu nûr
346 Kaçan kim nefsin öldüyse ey cân
Refik önünde teslîm-i mevtdir inan

- 347 İşit cennet nedir sende o nâr ne
‘Ale’t-tafsîl o gül nedir o hâr ne
- 348 Bu dervişin dilinden ger ‘inâyet
Olursa şerh olunsun bî-nihâyet
- 349 O nâr sende firâk nârı durur bil
Visâlidir onun cennet ona dil
- 350 şu ki merddir verir geçer hicâbı
Hakîkat şems’inin odur sehâbı
- 351 Resûlidir nübüvvet nûrı sûfî
Göremezsen onu çıkar o sofî
- 352 Velâyet pertevi durur o Cibrîl
Eren ona kılıbdır gönlü zenbîl
- 353 şu kim ehl-i ‘ucûbdur feyz-i esrâr
Erişmez kalbinde Tanrı-çün envâr
- 354 Zirâ seddir onun benliği bîreyb
Hak’un feyzine odur naksıla ayıb
- 355 Gel imdi ol külungi ol hikmet ile
Yakagör gel pirinin himmetiyle
- 356 Ki tâ zenbîl-i kalbe feyz-i sultân
Erişe ol-durur bil nûr-ı Sübhân
- 357 O nura her ki yiter cânı ölmez
O kabz-ı rûh eden sûfî görünmez
- 358 Ölüm vaktında ‘avnıyla Hakk’un
Onun gibiye ver can ki ola hakkun
- 359 Tecellî ile can vermek Hudâ’ya
Veren erdi o cemu’l-cem bekâya
- 360 Gel imdi sen de sûfî cem‘i-cem‘e
Sülûkile eriş yak dili şem‘e

(123a)

- 361 Eğer yakmaz isen çıkar o sofî
Ki tâ furkat odına nefis ü rûhı

- 362 Bırakmaya Hudâ onda vü bunda
İşit bu tahkîki bil onu sen de
363 Kaçan kim bulasın sen eyle onu
Mahal olmaz yere saçma revânı
364 Nitekim ol Resûl-ı Hak buyurdu
Onu ketm eylenüz diye kayurdu
365 De imdi sen de hınzır boynuna onu
Ey sûfî takma yoksa oda canı
366 Atarsın yarın olıncak gümânsız
Tenile ey sûfî anı nihânsız

Hikâyet-i ‘İs’ âaleyhi’s-selâm

- 367 Meğer bir gün Resûl-i Hayy u Sübhân
Benî İsrâîl’e ol ‘İsâ-i cân
368 Hanâzir boynuna inciye takman
Dedi bâtıldurur ondan yana akman
369 Ne kim söylerseniz işlerseniz siz
Yerinde söylen işlen ehl-i temyîz
370 Olun kulluk edin ukbâya her vakt
Kim onun kulluğundan açıla baht
371 Geçiniz netdiğince dünyayı hor
Kılın kim âhiriniz ola ma’mûr
372 Eğer dünyâyı hor kılmasanız siz
Ne bu genez olur ne ol derzur biz
373 Zîrâ dünya çeker sizi belâya
Eder durmaz onun kahrın salâya
374 Dahî dünyadır uykuya uyanıklık
Şu ‘ukbâdır ki olur onda tutluk
375 Ölümdür ikisinin ortası bil
İçinde karçaşuk düş verme ona dil
376 Ki pîriz dedi ol ‘İsâ-i sûfî
Uyan kim bulmaya cânın kûsûfî

- 377 İşit te'vîlini sûfî bunun sen
Eresin göresin yüzünü hanun
378 Vücûdunda sülûk-ı seyr ile sen
İşit hem ne direm şimdengerü ben
380 'Îsâ'dan sen de o Rûhu'l-Kuds'dür
Kim ol sırdır ki rûh rûh-ı kudsdür
381 Benî İsrâil onun kavmidir bil
Kuvâ-yı sırdır ol ver sûfî ona dil
382 Eğer versen o bahr-ı nûr-ı fillâh
Taşup kılmaz seni fânî o billâh

(123b)

- 383 Meğer kim 'avn ede erişe cezbe
Kim odur ma'nâda tevhîd-i kazma
384 Olasın 'unf vücûdun ola fânî
Ey sûfî sen de ver can bul o canı
385 Ol inciden murâddır sende esrâr
Kim odur nûr-ı 'irfân sırr-ı esrâr
386 Şu ukbâdan sûfî Allah ilidir
Onun gayrına dil veren delidir
387 O dünyadan murâd gayrıdır onun
İşit imdi nedir varise cânun
388 Biri milkdir ki sardundur bil ey cân
Biri berzâhdurur kalbdır öz hemân
389 Melekûttur biri sırra erince
Kalan onda olur sûfî yerince
390 O sırdır ehl-i cebrin bil makâmı
Varan cebr ehli olur onda 'âmî
391 Ceberût mülküdür ol Hâlîkîn
Ol kerîm ü ol Rahîm ü Râzıkîn
392 Bunlara ne sebebden dünya dendi
Varakda şerh olunsun dinle imdi

- 393 ‘Anâsır dörtdurur ey sûfî anla
Yetiş sırrına ölmeden şu tanla
- 394 Biri hâk u biri mâ’u havâdur
Biri ateş girer ona bahâdur
- 395 O ki sadr ehlidir rûh ehli değil
Deriz biz mâ’idür nâr ehli değil
- 396 Şu kim kalb ehlidir rûh ehli değil
Deriz biz mâ’idür nâr ehli değil
- 397 O ki rûhîdurur ehl-i hevâdır
Görünen çünkü ondan zevk safâdır
- 398 Şu ki sırrıdurur ateş gerekdir
Varıp yanan içinde onun zîrekdir
- 399 Niçin dünya denildi her birine
Olundu icmâl şu tafsilin yerine
- 400 Eğer ‘âkil isen sûfî beyâna
Gelindi ol ‘ayân-ender ‘ayâna
- 401 Gel imdi ey sûfî bir nev’ beyân sen
İşit kim terk edesin yoluna ten
- 402 Anâsır hâlini bir bir işitgil
Dönüp ona göre sen bir iş etgil
- 403 İşit evvel o hâkûn hâssasın sen
Ki tâ ucb edüben demeyesin ben
- 404 O hâkun hâssasın sabr u karâr bil
Tevekkül hem kanâat ver ona dil
- 405 Ki tâ senden görüne bînihâyet
‘Înâyet birle ey sûfî begayet

124a

- 406 Gümânsız hâssası ölmezden ön bil
Bulur terk kim ederse âbile gil
- 407 Eğerçi görünür zulmânî ol pâk
Velî Tayyib ü latîfdurur ol Hâk

- 408 Kaçan kim özünü tebdîl kılasın
Latîfin sırrına ondan eresin
- 409 Latîfin sırrı hod budur gümânsız
Hicâb zulmettir ol nura nihânsız
- 410 Hicâba kim ki der mahcûbun aynı
Ne bunda mahv ola ne onda gayrı
- 411 Şu kim şer'i hicâb bildi hicâbı
Ümîtdir erte ref' ola sehâbı
- 412 Hicâb gelmeden ey sûfî ol nûr
Hicâb her yerde ola bil ona Tûr
- 413 Kıla arz kendüye hâlini her vakt
İşide kendüden ger ol nîk saht
- 414 Ma'ârif göstere ol hem hicâbsız
Hicâbdan kim kim bu tahkîkdir gümânsız
- 415 Şu kim kıldı hicâbı bunda fâni
Erişdi sırra milkin oldu hanı
- 416 Gel imdi sûfî sen de mahv ı zât kıl
Ki tâ bu tahkîki sanmayasın kıl
- 417 Sûfilik adını dedirmegil sen
Eğer kılmayasın fâni dil ü ten
- 418 Kılanlar fâni lâyük oldu ona
İşit candan ki derim bunu sana
- 419 O mânun hâssası budur kim ahlâk
'Alâ vechü'l-hasen görüne Hallâk
- 420 Ederse ger inâyet anla sûfî
Kim odur sana veren rızk u sofî
- 421 Sakın deme kadîm olma hurûfî
Hurûfîdir ho şeytânın gürûhu
- 422 Zîrâ zatına ol lutf issi şâhun
Olur kâil değil kaldır külâhın
- 423 Göresin varlığını 'avn ederse
O nefsin kelbini sûfî yiderse

- 424 Bekâ iklimine cezbeyle ol Hak
Kim odur var iden yoğu muhakkak
425 Bu gökten yukarı gök var demezler
Bozulur deyiben kaygu yemezler
426 Yile yıl ü oda od u suya su
Ulaşır derler onlar ey güzel rû
427 Buların bigidurur bil gel ol hâk
Ey sûfî verme dil tâ sırr-ı levlâk
428 Tecellî eyleye der-gayb cihâtsız
Cemî'-i zerreden şekl-i sıfatsız

124b

- 429 Gel imdi ey sûfî terk-i vücûd et
O nefsin kelbini bunda igen yit
430 Ki tâ ol mezheb-i butlâna dâhil
Olunmaya kim odur Hakk'a hâyil
431 Hulûl-ı ittihâdî ol tenâsuh
Onun gibi durur butlânda nasûh
432 Kelâmullâh durur ey sûfî bîreyb
Gözün aç gör yoğise anda naks 'ayb
433 Şu kim 'âkil durur râh-ı Celîl'e
Tutar şer'in girer uyar delile
434 Giderek görür onda nûr-ı şer'in
Hakikat perteviymiş anda gayrın
435 Göremez der-vücûd o nûr-ı fillâh
Hakiçün kim odur nûr-ı Allâh
436 Yakub mahv etmek onun hâssasıdır
Şu ki merd durur onu basasıdır
437 Buhul hırs u tamâ'dır kibr u kinle
Nicesi dahî onun var yahşı dinle
438 Bu bir nev' hâssasıdır 'unsurun bil
İşit bir nev'a dahî ver ona dil

- 439 Turâbun yiyübeni doymamaklık
Ne artuban ne eksik olmamaklık
- 440 Biliniz hâssası durur gümânsız
Gümân gire oda yalansız
- 441 Suyun yüz yere koyup cârî olmak
İnişe alçaka durmayıp akmak
- 442 Ey sûfî hâssasıdır bilgil onu
Yüzün sür ayağa baş ko revânı
- 443 Ki tâ senden görüne hâssası onun
Bedenden çıkmadan rûh-ı revânın
- 444 Dahî bir hâssası onun murdârı pâk
Ey sûfî eylemekdir yoluna ol hâk
- 445 Ki görüne vücudundan senin ol
Oluban bulmağla sırrına yol
- 446 Havanın hâssası bed kokulardan
Halâs etmek durur yeri olardan
- 447 Odun ham nesneyi puht eylemekdir
Sovuğu def edip reşh eylemekdir
- 448 De imdi sûfî isen her birinden
Görünsün sende ol yerli yerinden
- 449 Ki tâher fi'lün ola Hakk'a lâyük
Vücûdun olmaya hem Hakk'a 'ayık
- 450 Düriş bu nevm-i gafletten vücûdun
Çıkar kim dosta ölmeden sücudun
- 451 Ola der-gayb kılırsan ger kuvâyı
Ol a'dâdan halâs kim ol hevâyı

125a

- 452 Ziyâd eyler ey sûfî bil gümânsız
Geçen andan ola vakt ziyânsız
- 453 Hakk'a vâsıl olunca gözlegil sen
Ki tâ avlamaya gencini ol zen

Hikayet-i ‘Ömer bin Hattâb radiya’llâhu ‘Anh

- 454 Emîru’l-mü’mînîn ol ‘Ömer-i cân
Gezerken bir gece gördü ki kervân
- 455 Konup bir yerde dökmüşler davarın
‘Asesdi korkdu uğru ala varın
- 456 Gözetdi onları yoldaşlarıyla
Sabah yakın olunca işleriyle
- 457 Kaçan kim yakın oldu bir nice kez
Salât diye çağırdı ol değil az
- 458 O kervân dahî işitdikçe avâzı
Kımındanmağa başladı oldu şâdî
- 459 Dönüp yoldaşlarına gitdi ol han
Kim odur ehl-i sohbet nûr-ı ‘irfân
- 460 Dedi İslâm nişânından onlarda
Belirdi ‘avn-ı Bârî’yle şularda
- 461 İşit şimdengerü te’vîlin onun
Ki tâ şâd ola sûfî şu revanın
- 462 ‘Ömer’den sende ol emr-i ilâhî
Ki rûhdur adı onun bil kemâhî
- 463 Kuvâsıdır onun yoldaşları bil
Vücûdunda senin vergil ona dil
- 464 Ona revân senin kalbin kuvâsı
Muhabbet keşfi onların nevâsı
- 465 At u katır devesinden onların
Ne dersen de kılâyın şerh şuların
- 466 Şu ki atdır senin ol himmetindir
Kim onun mebdî’i ol niyyetündür
- 467 Dahî var ihtimâl ol niyetindir
Bulunur hod onunla hazrete yol
- 468 Katırdan ol talebdî ki görünür
Tohum almağîçün ruhtan sevinir

- 469 Onun yükçü olmasına ihtimâldir
Düşe nefsin ki ola nîk hısâldür
470 Deveden teslîmdür nefsinin bil
Eden teslîm görür Hakk'ı dimen kîl
471 Kanâ'at hem olur deveden
Senin nefsinde sûfî ol kuvâdan
472 Senin nefsinde nefsindir harâmî
Onu katl eyle kılmadan arâmî
473 Fenâdır geceden subhdan bekâdır
'Ömer hod mazhar-ı 'adl-i Hudâ'dır

125b

- 474 Gel imdi 'âver ol sen kendi evinde
Bulunmasın yalan fi'li sözünde
475 Eğer yolunsa İslâm hafiden
Tecellî eylemez olur deniden
476 Erişmez zerrece ey sûfî anla
Uyangıl kim erişdi vakt-ı tanla
477 Dur imdi al vuzû' sür mescide var
Münâcât et Hakk'a kim odur yâr
478 Ki tâ gayriyyetün fâni kıla ol
Gayûrdur ede gayret anla ey kul
479 Hemân kim Evvel ismi tecellî
Ede ol vakt sen olursun tesellî
480 Ey sûfî ermek istersen şu sırra
Gerekdir kim doğasın o birre
481 Yakın kurb bulasın ölmezden önden
Ki tahkîkdir bunun çün eyle terk dîn
482 Kaçan kim doğasın tekrâr vücûda
Gelesin bakmayasın fâni sûda
483 Ri'âyet edesin ol atanı sen
Yolunda edesin terk cânıla ten

Hikâyet-i Emîru'l-mü'minîn

- 484 Emîru'l-mü'minîn bir gün hikâyet
Resûl'ünden eder Hakk'un rivâyet
- 485 Buyurdu ki Yemen'de bir kese var
Üveys'dir adı onun anla ey yâr
- 486 Yemen kavmiyle size ol geliser
'Înâyet birle gözünüz görüser
- 487 Du'âsın alınız zinhâr onun siz
Ki makbûldür du'âsı onun deriz biz
- 488 Eğer and içe bir iş üstüne ol
Kabûl eder der Allâh anla ey kul
- 489 'Ömer eydür dönüp dedik Resûl'e
Kerîm ü zü'l-kerem asl-ı usûle
- 490 Degel nedir onun bize nişanı
Dedi kim ol karadur sayru onu
- 491 Hudâ kıldıydı ala oldu döndü
'Înâyet birle gör kim iş ne oldu
- 492 Giderek gitdi az kaldı alası
Ki giymişdir ol üstüne yelesi
- 493 Mübârek yağrını altında onun
'Acabâ agca kaldı dedi o hanun
- 494 Dahî vardı onun bir anası
Ki sımazdı sözün giyip belası
- 495 Onun hükmünde idi ol revânı
Ki sımazdı sözün demez yalanı

126a

- 496 Du'âsını kabul Allâh onunçün
Eder idi işit ol Hakk-ı bîçün
- 497 'Ömer eydür Yemen kavmiyle her bar
Geleydi sorardım kanı ol yâr
- 498 Sora isteyü nâgâh ol nişânla
Ki Peygamber demişdi onu zamanla

- 499 'Înâyet erdi aldım ben du'âsın
Aluban buldum Allah'ın rızâsın
- 500 İşit şimdengerü bir turfa te'vîl
Ne durur sende der evvel mü'evvil
- 501 Resûlûdür Hakk'un ol nûr-ı ahfâ
Kim odur der vücûd-ı nûr-ı asfâ
- 502 'Ömer'den sendedir nûr-ı velâyet
Kim odur birliğine görklü âyet
- 503 Üveys'den nûr-ı vahdettir bende
İşit cândan nedir gör iş bu bende
- 504 Anadan mutma'inne nefsdurur bil
Kalur onda o nefse kim vere dil
- 505 Zîrâ emmâreden anda eser var
Koyup giderse ol müşkîl olur kâr
- 506 O vahdet nûrıla tutdı karârı
O nefs-i tayyibûn odur bunları
- 507 O mâ'î kudsînun ey sûfî anla
Eriş sırrına gelmeden o tanla
- 508 Yemen'den milk-i sır oldu vücûda
Cemâlidir Hakk'un olur şuhûdda
- 509 O milkden bû-yı reyhân zâhir olur
Dil ü cân sem'ine ol hâzır olur
- 510 Eğer denilse görünür 'Ömer'den
Üveys ulu ola o yek güherden
- 511 Cevâbında Cemâlî suhte eydür
Olur ılduz içinde 'Ömer aydur
- 512 Velîkin terk-i tecrîd 'uzlet-i nâs
Üveys'de zâhir oldu tutmadı pas
- 513 'Ömer rengine halkın ol rızâ çün
Karışdı der-halâyık ol rızâ çün
- 514 Bu tahkîkden bilindi efdal olan
'Ömer'dür bil o nûr-ı Nebî'yle dolan

- 515 Biri kesret nûrudur biri vahdet
Biri firkât nûrudur biri vuslat
516 Biri nârî-durur birisi nûrî
Koculır birisiyle anda hûrî
517 Üveys hod birisinin mazhârıdır
Kaçan efdal ola ondan berîdir
518 Denilse pes ne hikmettir ki Ahmed
Cihânın serveri nûr-ı Muhammed

126b

- 519 Du‘â alun dedi varun o cândan
Kabûldür her ne gelse bilin ondan
520 Bu derviş kandan onun diye veçhin
Meğer ere ‘inâyet bine esbin
521 Yürüde der-gayb ‘irfân iline
Ere cârî ola ondan diline
522 Ey sûfî veçhin onun dinle imdi
Dökeyin tâlib-isen hûn ye imdi
523 Cihândır bir beden cân-ı Resûl’dür
Fürû’dur her ne varsa ol usuldür
524 Kimi zülfinde asludur onun bil
Kimi hayrettedir haddinde onun dil
525 Kiminin gözleriyle deldi bağrın
Kiminin yüzüne dönderdi yağrın
526 Kimi çâh-ı zenahdânında habbe
Onun vardı ey sûfî uyma nefse
527 Kimi hâline dil verdi o cânun
Kimi hattına verdi gönül onun
528 Gel imdi işit yine bir nev‘a tahkîk
Ki ‘âm görmez görür onu muhakkık
529 Kimi kaldı kuvâsının ey sûfî
Unun hubbunda onla olma kûhî

- 530 Kimi ‘aşkında müstağrak olubdur
Dil ü cânı nûrıyla dolupdur
- 531 Kimi oldu mukayyed zühdiyle
Kimi oldu mukayyed hulkıyla
- 532 Kimi Kur’ân okumakda safâsı
Bulunur der bununla likâsı
- 533 Kimi kısrınca kır’at ma’nâsında
Yürüdü ey sûfî onun tepesinde
- 534 Kimi gark kıldı lübbünde vücudu
Kim odur nûr-ı esrâr-ı suhûdî
- 535 Kimi tutmadı emrin uydu nefse
O ruhun pâkini bil koydu hapse
- 536 Kimi ‘ilm okuyup dünyayı arada
Bırakdı vurdu bağrın seyf-i derde
- 537 Kimi ‘ilmini dünyâ ecli için
Hakîr kıldı o nefis-i dehrî için
- 538 Kimi kadı oldu şer‘ile hükûmet
Eder fasl da‘vâyıla ol husûmet
- 539 Kimi fasl eylemez örter Hakk’ı bil
Alur rüşvet verir şeytâna ol dil
- 540 Kimi dünyaya vermiştir özünü
İşitmez Hâlîk’unun ol sözünü
- 541 Kuvâsı ol Resûl’ün bâr-ı hâlî
Bu vech ile düşüpdür anla kat’î

127a

- 542 ‘Ale’t-tafsîl ne hâcet eylemek şerh
Şu ki ‘ârifdir onlar eylemez tarh
- 543 Gel imdi işit cevâbın ol suâlin
Üveys ile ‘Ömer hakkında hâlin
- 544 Şu ki ‘ârif durur tahkîki oldu
Velî ‘âmîçün işit ne oldu

- 545 Üveys haddinde ma'nâ-yı Resûl'ün
Olupdur gark ol asl-ı usûlün
- 546 Üveys cem'e erip tams bulmuşıdı
O birlik 'âleminde kalmışıdı
- 547 'Ömer fevka gelip onun kuvâsın
Dilerdi cem' edip mahv ede pâsın
- 548 Erişdi bu kezin kalbine onun
Keder kim görücek kaçırdı cânın
- 549 Şu hikmet çün dedi alun du'âsın
Ki tahsîl edesiz Hakk rızâsın
- 550 Bu tahkîkden hakikat hâl bilindi
Leyil geldi nehâr sûfî dolundu
- 551 Pes anlandı du'âyı Hakk'dan almış
Sûretten almamış ma'nâdan almış
- 552 Üveys ol vakt hemân bir uyuğ idi
Hakk'undu her fi'il kendi yoğidi
- 553 Onunçün Hak Resûl'ün görmeğe yol
Ona vermedi Allah bil bunu ey kul
- 554 Bilindi efdal olmaya 'Ömer'den
Üveys kim saklanıldı o zarârdan
- 555 İşit bir vech dahî can sem'ile sen
Ki tâ miskîn olup demeyesin ben
- 556 Tevâzu'ı ta'lîm etmek kuvâyâ
Ol ulu sûretinden benzer aya
- 557 Ki tâ görüne herkesden tevâzû'
Demeye metbû'am ben olsa tâbî'
- 558 Tevâzû' enbiyânındır ey sûfî
Irak olan düşer şeytân gürûhu
- 559 De imdi 'ibret al emrinden onun
Ki tâ makbûlü olasın o hânın
- 560 Gel imdi ölmeden öl eyle ihrâc
Hapisden rûhunı tâ Tûr-ı mi'râc

- 561 Ola der gayb-i ey sũfî yüz tutarsan
Fikir nurunda gark olup batarsan
562 Enâniyyet ‘ucub bahrından Allah
Halâs kıla onunçün inşâ’ allâh
563 Halâs bulmağa ol deryâ içinden
Geçildiğine hem onun suçundan
564 Sebep budur ki nefis teslîm edesin
Göresin ba‘d-ezân yârun likâsın

127b

- 565 Tasadduk dedi Ahmed red belâyı
Edersiniz yapar ‘Ömr’e kalayı

Hikâyet-i Ebû Hureyre radiyallâhu ‘anh

- 566 Ebû Hureyre’ye bir kimse nâgâh
Erişdi dedi hâlinden ol âgâh
567 Bir oğlum varıdı kıldı sefer bil
Denize korkar ondan can ile dil
568 Ne dersin neyleyem hakkında onun
Dönüp der kıl tasadduk varsa cânın
569 Helâlden veriben digil İlâhî
Benim oğlumu kurtar kim penâhı
570 Kamunun berr ü bahr içinde sensiz
Ne nefis ü kalb ü ‘akl u cânı sensin
571 O dahî tutuban sözün tasadduk
Gümânsız kıldı edîben temellük
572 Kaçan kim oğlu geldi ol seferden
Su’âl kopdu ona sũfî pederden
573 Eyitdi bu seferde hâl ne oldu
Dönüp dedi ona bârî ne oldu
574 İşit tafsîlini o kıssanun sen
Dil ü cân-ı sem‘ ile dinle dirven
575 Fülân gün bir ‘aceb nesne göründü
Gemi gark olıcak vaktin ün indi

- 576 Sözü bu kim fülânın oldu makbûl
Tasadduk etdiği oğluçün ol kul
577 Meded erişdi oğluna Kerîm'den
Rahîm ü ol Latîf ü ol Halîm'den
578 Bakup gördük havadan çığırانلار
Gelüp ak don giyüp erişdi onlar
579 Kenara çekdiler derhâl inâyet
Hudâ'dan ermeğile fazl-ı gâyet
580 Telef olmadı hiçbir zerre bizden
Tasadduk olduğuçün baba sizden
581 Hisâb etdiler ol gün kim tasadduk
Halâsluk gün imiş et geç temellük
582 Gel imdi ey sûfî al hisse bundan
Ki tâ kapmayasın yarın odından
583 Niçin şöyle tutursun cân u dilden
Tasadduk eylesene ölmeden sen
584 Ki tâ keştî-i ma'nân olmaya gark
O bed hulkun denizinde muhakkak
585 Muhammed Mustafâ çendan deyipdir
Dahî Kur'ân'da Allah söyleyipdir
586 Tasadduk ediniz deyi ey sûfî
Tut imdi sen dahî olma hurûfî

128a

- 587 Şu ki dünyâ eder dünyâsı vardır
Senün yokdur sana cânıla serdür
588 Kaçan kim vermeyesin Hak yolunda
O şâhun olmayasın sen kolunda
589 De imdi merd isen kıl cân tasadduk
Ki tâ sen hulk-ı Hakk'ıla tahalluk
590 Ölümünden önden ölmekle bulasın
Dahî ser gözile Hakk'ı göresin

- 591 İşit şimdengerü cân-sem‘ ile sen
Ki tâ te‘vîlini enfüsten direm ben
- 592 Ebû Hureyre‘den evvel murâd bil
Nedür nefsinde derim sanma sen kîl
- 593 O sırrundur ki akrebdür Hudâ‘ya
Dil ü cân verdiğičün Mustafâ‘ya
- 594 Atadan sûfî cânundur vücûdda
Veled tıfl-ı kalbe ehl-i sûdda
- 595 Bahırdan ol vesâvisle hevâdur
Kim emarene sûfî devâdur
- 596 Gemiden ol vücudundur ki senin
Bulunur onunla sır diyenin
- 597 şu vakt kim gece ‘arş u semâvât
Kim oldur birliğine görklü âyât
- 598 Ol ak donlu kişiler sende sûfî
Kuvâ-yı sırr-ı cândur olma kûhî
- 599 Eriş bir ehl-i derdin hıdmetine
Ki tâ sen giresin dost halvetine
- 600 Bahırdan ihtimâl var ‘ilm ola
O tahsîl olınan genç hilm ola
- 601 Onun gark olması kaydı ola onun
O deryayla ki odur nûr-ı cânun
- 602 Kaçan varluk tasadduk olmasa ondan
Geçilinmez bilinüz ol vatandan
- 603 şu kim bu yolda varın etmedi terk
Makâm-ı şirkde payın tutdı bil berk
- 604 Gel imdi ey sûfî terk et ki zünnâr
Takılmaya biline hak ol yâr
- 605 Zemîn içinde kim gördü işitdi
Fülân zünnâr ile sultâna yitdi
- 606 De imdi terk-i var it merd isen sen
Bezenilmeye tâ zünnârıla ten

Hikâyet

- 607 Zamân içinde bir şeyhden hikâyet
Olundu onla budur ol rivâyet
608 Cihân girmişidi dünyâ elime
Gidermişdi bakubanı o levme

128b

- 609 Evet kalmışidi üç akça ondan
Kim odur ayıran kulı vatandan
610 Dahî bir pâre bize bağlamışdım
O nefsin yüreğini dağlamışdım
611 Gece düşümde görem halkı Allah
Getirdi hazretine Allah Allah
612 Vücûdun bir iken çendan görünür
O vaktın görücü gözden dolunur
613 Soruluben sorucuyla ol vakt
Bir ey sûfî bunu der her ebu'l-vakt
614 Kığırdılar beni dahî katına
O sultân-ı dü-kevnün hazretine
615 Bilümde gördüm ol zünnâr ı sûfî
Kuşanmışım ki onla olma kûhî
616 Dedim ne bigi hîç ömrümde bunu
Kuşandığım yoğıdı şöyle şunu
617 Dediler kodun üç akça evinde
Bu üç zünnâr odur bağlı belinde
618 Uyandım tez onu kıldım tasadduk
Rucû' etdim edip kat'-ı ta'alluk
619 O dünyadan ki 'ahd ettim anınla
Yatup kalmayam erince o tanla
620 İşit te'vîlini onun sûfî sen
O cânun sem'le görüne derim ben
621 O şeyhden sende candur gümânsız
Uyan ol câna kopmaya îmansız

- 622 O yerden kim halayık bahs olundu
Dahî belinde zünnârdan bulundu
- 623 İşit ey sûfî değilsen safâsız
Ki tâ görmeyesiz bu yer likâsız
- 624 Senin nefsinde yerden bu bedendir
Gönüldür anda evden ol vatandır
- 625 Muhammed şu akçadan murâdum
Kim odur der-gâib kutıla zâdum
- 626 Kaçan kim kalbin ‘ıkd ola o şevka
Hemân zünnârdur aldanma o zevka
- 627 Eğerçi sâlik onsuz yol yürümez
Varup ol dostu hem sûfî görünmez
- 628 Velîkin merd olan gönlünü vermez
Onun gibiye yüzün dahî sürmez
- 629 Geçer nâsût kor berzâh iline
Ne berzâh durmaz ol gider iline
- 630 Kim onda ne mekân vardır ne imkân
Ne nefis vardır ne kalb vardır ne hod cân
- 631 Ne yer vardır ne gök vardır ne insan
Ne cin vardır ne murg vardır ne hayvân

129a

- 632 Ne dîn vardır ne zühd vardır ne tâ‘at
Ne takvâ var kim odur ‘ibâdet
- 633 Ne inkâr var ne ikrâr var ne kârî
Ne şirk var ki eder ağyâr yâri
- 634 Zîrâ bunlar sıfât-ı mümkünâtdır
O sultân hod mukaddes nûr-ı zâtdır
- 635 Ona olsun fedâ kurbân bu cânım
Ki nâzır olmuş ola ona hanum
- 636 Gel imdi sûfî pak ol ol sıfâtdan
Görüne gözüne şol nûr-ı zâtdan

- 637 Sarây-ı lî-ma‘allâhdan açılır
Sana bir revzene sûfî saçılır
- 638 O ıtlak âleminde nûr-ı bî-reng
Gören fânî olur sezen onu deng
- 639 Şunun ki sırrına ‘irfânı yokdur
Edaldür cânı aç sultânı tokdur
- 640 Dilencisen ki tokum nefse uydun
O rûh-ı pâkını zindâna koydun
- 641 Rucû‘ et tevbe eyle tâ ki mahrum
Komaya Hakk ere sana o maksûm
- 642 İşitmedin mi sen o kutb-ı âlem
O sultân-ı veliyullâh-ı Âdem
- 643 Ki dört yüz şeyhe erdim nûr-ı fillâh
Müyesser oldu dedi inşâ‘allâh

Hikâyet-i Dervîş

- 644 Meğer bir dervîş-i miskîn erişdi
Hemân dem ol mükemmele görüşdü
- 645 Kim adı Hasan-ı Basrî o şâhın
O kutbu’l-‘âlem ol reh-nümânın
- 646 Su’âl eyledi ondan bil o miskîn
Kim olurdu onunla nefsi teskîn
- 647 Olok sâ‘at o sultân gönleğini
Çıkardı verdi onun dileğini
- 648 Dönüben dediler ol ehl-i cüdâ
Kerîm ü zü’l-kerem şol ehl-i sûda
- 649 Eve varınca sabr etsen de versen
Evin değilmeydi ey şeyh ne dersin
- 650 Degil veçhin işidelim onun biz
Dönüp şeyh gerçi öykidi bilün siz
- 651 Velîkin bir fakîr bir vakt erişdi
Ki mescid içre bana ol buluşdu

652 Dedi karnum benüm çadur işidin
Ta'âmı lutf edip bana iş edin

129b

653 Biz ondan gâfil olduk tez yiyesi
Getirmedik olamayıp giyesi
654 O dervîş kaldı mescidde eve biz
Gidip göndermedik subh olıcak tiz
655 Yütişdük mescide gördük ki ölmüş
O cân-ı pâkî gitmiş benzi solmuş
656 Kefenleyip namâzın kıldık onun
Dahî defn eyledik tenin o cânın
657 Sabah oldu yine mescide vardık
Kefenini onun mihrâbda
658 O vaktan beri and içdüm der ol cân
O kutbu'l-evliyâ-ı nûr-ı sultân
659 Ki hiçbir sâ'ili ben eğleyemem
Verem ne isterse sözün tanlayamam
660 İşit sûfî bu tahkîk te'vîlin sen
Ki tâ bezl edesin bu yolda cân ten
661 O şeyhden sende cânındır ey miskin
Olur nefsin onunla sende teskîn
662 Kuvâ-yı cân-durur kavmi onun bil
Erişir sırrına her kim vire dil
663 Senin nefsinde sâ'ilden ki anla
O nefs-i tâ'ibündür geldi tanla
664 O gömlekden murâdumdur muhabbet
Senin nefsinde işit ol ehl-i rahmet
665 Öbür dervîş ki cân verdi işitgil
Dil ü cânıdan ona göre iş etgil
666 Onu sende demek hâcet değildir
Denilen bir dahî 'âdet değildir

- 667 Denile der-varak ey sũfî bîmâr
Denilen bir dahî ‘âdet değildir
- 668 O mescidden ki dervîş onda öldü
O cânı gitmeğile benzi soldu
- 669 Senin kalbindurur mescid vücûdda
Kefenden ‘ilm-i takvâdur şuhûdda
- 670 Senindir yerde medfûn olması onun
Ki onunla bulunur sırrı hânun
- 671 Geceden ol visâl-i Hakdurur bil
Ki vardıydı anda eğleye dil
- 672 Onun ehli odur onda anla sũfî
O nefs-i mutma‘inne olma kûhî
- 673 Karargâh o sarây-ı lî-ma‘allâh
Sarây oldu işitgil nûr-ı Allâh
- 674 Erişdi nâgehâni gayret-i Hak
Tecellî kıldı dervîş üzre mutlak

130a

- 675 Şuhûd u ‘ilm-i takvâ bî-nihâyet
Nevâ kıldı o miskine begayet
- 676 De imdi ey sũfî zerk u riyâdân
Geçüben olagör ehl-i hayâdan
- 677 Riyâ zerkile î mân nûr fânî
Olur key sakın öldürme o cânı
- 678 Onu kîl eyleyen nârda muhalled
Kalır Tanrıçün olur mü’ebbed
- 679 Muhalled her ki kıldı burnuna ey cân
Erişmez bûy-ı reyhân ey müselmân
- 680 Erişen bunda erişir kahr içinden
Geçilir ölmeden onun suçundan
- 681 Zîrâ mü’min çıkar suçsuz bedenden
Görür gözü onun ol vakt vatandan

- 682 Olan şerh der-varak tap söyleyip tap
Hadîs-i Mustafâ'nın sırrıdır hep
- 683 Zîrâ bu kâfidir 'aklı olana
Şu kalbi nûr-ı Hakk'ıla dolana
- 684 Gel imdi ey sûfî kıl fânî kaydın
Ki tâ ol nûr-ı bîreng ola saydun
- 685 Kaçan ki 'akla uysan menzile can
Erişmez yolda kalır buna inan
- 686 'Akıl nefis cânâ tâbî' olmayınca
O nûr-ı Hak'la anlar dolmayınca
- 687 Erişmez derdine dermân o cânın
Be Hakk-ı nûr-ı nûr-ı nûr-ı hanın
- 688 De imdi nefsinı kurtar marazdan
Tecellîsiyle tâ kim ol garazdan
- 689 Görünmeye ey sûfî der tarîkat
Olasın 'âkıbet nûr-ı hakîkat

Hikâyet-i Emîr

- 690 Meğer bir pâdişâh geçmiş zamanda
Geçip seyrâna giderken ey bende
- 691 Ne gelsi başına ol pâdişâhın
O hükm issi kerîm ü nûr-ı şâhın
- 692 Varakda te'vîl ile şerh olunsun
Şu kim değildur nîk tarh olunsun
- 693 İşit sem'ile hâlini emîrün
Lisânında bu dervîş ü hakîrün
- 694 Giderken gözü tuş oldu o şâhın
Cemîle kırnaka dinlen ilâhun
- 695 Ne zâhir oldu hükmü inşâ'allâh
Olunsun şerh be Hakk-ı nûr-ı fi'llâh
- 696 Dil ü cân birle sevdi kırnakı şâh
Visâlin tâlib oldu def'i ol mâh

130b

- 697 Ne verdiyse verdi aldı onu
Hâcesinden o kırnak-ı revânı
- 698 O dahî ba'd-ezân sayru oldu sûfî
Ona 'âşıkidi şâhın gürûhu
- 699 Ne denlû hükmi altında tabîbân
Varısa şeh getürdü tâki dermân
- 700 Bula kırnak kavuşa cânına cân
Kim odur der-zemîn ol cân-ı sultân
- 701 Tabîbân 'acze vardı sıhhate yol
O kırnak bulmadı anla bunu ey kul
- 702 Zîrâ her bir da'vâ eylediler
Tabîb-i hâzıkuz biz söylediler
- 703 Mesîhüz dediler onlar hem ey cân
Kılarız dediler hem derde dermân
- 704 Kaçan kim iş bu da'vâ oldu izhâr
Onlardan inşâ'allâh demeden yâr
- 705 Tecellî kıldı gayret cümlesi gark
'Âciz bahrına oldu bil muhakkak
- 706 Kaçan kim gördü hâlin onların hân
Münâcât kıldı mescidde ol cân
- 707 Nevim geldi onun ol dem gözüne
Şu kim mü'min durur inan sözüne
- 708 Hemân dem onda bir şahs gördü ol şâh
Dediler sıhhatiçün bunu Allâh
- 709 Komuşdur kırnagun yarınki gün bil
Erişir tapşur onu ver ona dil
- 710 O günün vaktına geçdi intizâr han
Gele ol gördüğüm deyip ol sultân
- 711 Erişdi muntazır olup tuturken
Gözü tuş oldu o dervîş gelirken

- 712 Dedi ol gördüğüm durur gümansız
Seğirdip karşıladı şâh nihânsız
- 713 Ona kırnağı ‘arz eyledi sultân
Onunla diledi halvet o mihmân
- 714 Ki tâ tenhâ onun nabzın tuta ol
Dahî bulmaya nâmahrem ona yol
- 715 Kaçan kim kırnağıla bir araya
O dervîş geldi girüben saraya
- 716 Elin aldı eline tutdı nabzın
Nedenmiş sorarak bildi o kabzın
- 717 ‘Ale’t-tafsîl işidin her birinden
Nice söyledi ol molla dilinden
- 718 Bu dervîş söylesin sûfî işidin
Dil ü cân sem‘ile onu iş edin
- 719 Şu vakt kim tutdı nabzın sordu ona
Ne yerdensin nedir yerin de bana

131a

- 720 Hele bârî nice yerler ona ‘arz
O dervîş eyledi kim o idi farz
- 721 Zîr‘ âarz olmasaydı ona dermân
Bilün olmazdı ey ehl-i îmân
- 722 Şehirler ‘arz ederken kıldı ol cân
Semerkand adını yâd anla ey cân
- 723 Hemân dem işidicek nabzı onun
Elindeyken kımıldadı o cânun
- 724 Dönüp dervîş bu kez eydür ne yerde
Olur idin diyivergil ey bende
- 725 Dahî onda fülân evde olurdum
Oradan maksuduma yol bulurdum
- 726 Kim onun sâhibi bir zerger idi
Deyince kırnağın ‘aklı eridi

- 727 Hemân derdini bildi ‘aşkdan imiş
Ne ondan vü ne bundan şundanmış
- 728 O dervîş çıkdı hâlin kıldı izhâr
Dedi bildim nedir derdine tımâr
- 729 Semerkand’a var mı elçi ey hân
Ki varmış onda bir zerger i sultân
- 730 Bunun dermânı odur kim gele ol
Ki tâ buluna onunla sıhhate yol
- 731 Hemân dem pâdişâh sözün işidgeç
Safâ sürdü doyurdu bir nice aç
- 732 Hele gönderdi bârî ol şâh
Ki tâ zerger gele sıhhat bula ol mâh
- 733 Zamân ile yetişdi zerger ey cân
Binip şevk atına ey ehl-i îmân
- 734 Görüncek ba’d-ezân ol haznesin şâh
Ona tapşurdu ol olmadı âgâh
- 735 Ne hikmet çün getirdiğini onun
Dahî cânına kasdını o hânun
- 736 Kaçan kim geldise zerger o yerden
Velî dedi bir ev ver halvet evden
- 737 Onunla bile olsun tâ ki sıhhat
Gele def’ola ondan renc ü mihnet
- 738 Emir dahî rızâ verdi bir altı ay
Onunla bile oldu ol yüzü ay
- 739 Kaçan kim olduysa kırnak sahîh bil
Safâ zevkiyle sanman siz onu kıl
- 740 İçürdü zengere dönüp o dervîş
Şarâb kim sırrına cehd ile eriş
- 741 O zerger dahi çünkim içdi onu
Marîz olup eridi ol revânı

131b

- 742 Kaçan gördü kırnak hâlin onun
Sovudu kaçdı ondan kalbi o cânın
- 743 Giderek öldü zerger kıldı ol cân
Surûr u şevk atına bindi o hân
- 744 Çıkardım *Mesnevî*’den bunu sufi
Ki te’vîl edem anla olma kûhî
- 745 ‘Ale’l-icmâl senin nefsinde hâlin
Neyse bunların zâtında bâlin
- 746 Kılayım şerh ederse ‘avn Rahmân
Kim odur cân-ı cân-ı nûr-ı Sultân
- 747 O hâkimden murâd candır vücûdda
Odur bil gark olan nûr-ı şuhûdda
- 748 O kırnak nefis durur ona ilhâm
Ona Hak’dan kim odur nûr-ı in’âm
- 749 Çü ‘akl u rûhdan ey tâlib-i dîl
Elinde var ol onun ile yıl
- 750 ‘Akıl eyleme bu tahkîka inkâr
Şu kim onsuz durur mecnundur ey yâr
- 751 Zîrâ idrâk u ‘ilm ‘aklundurur bil
Taturan nefse onu ayıla yıl
- 752 Ol uşdan cân ‘âşık oldu nefse
Üzerine oldu ol kayd düşdü habse
- 753 Kaçan kim iştiyâk-ı cân ziyâde
Olundısa ‘akl oldu piyâde
- 754 O şâh gibi getirdi cân kuvâsın
Kılınız iş bu rencün siz devâsın
- 755 Kamusu oldu gark bahr-ı ‘acзде
Şu kim yüzmez ne işler ol denizde
- 756 Gönüldür sende mescid olma gâfil
Açılır pencere bundan ey ‘âkil

- 757 O sırr-ı cânâ kim derdine cânun
Tabîb ondan gelir emriyle hanun
- 758 Kinâyetdir ey sûfî nevmi onun
Sivâ'llâh terkin urmadan o hanun
- 759 Velâyet nurdur sende tabîbden
Yakar kandilini nûr-ı Habîb'den
- 760 Onun nabzını tutmakdan o dervîş
Nedir nefsinde onun sırra eriş
- 761 Velâyet nûrî çünkim himmet alın
Kodıysa 'ırk-ı hubbe anla hâlin
- 762 Hemândem cûş kıldı ey birâder
Bilindi ey sûfî ol derd-i âzer
- 763 Kuvâ etvâr-ı kalbi saymağıla
Semerkand'ı fu'âdı anmağıla
- 764 Murâd zergerden onda ey sûfî bil
O 'irfân nûrudur verme ona dil

132a

- 765 Gel imdi gâfil olup nefse söğme
Velî yüzüne onu öğme
- 766 Dürîşip kaydını kıl fânî onun
Kim odur merkeb-i sultân-ı cânun
- 767 Göründü iş bu tahkîkden mekânı
Ola ulvî gele ondan revânı
- 768 Şu milke kim oradan sağlaya yol
Bulundu ma'sûkından ayrılıp ol
- 769 Zîr' âirfân Hakk'ıyla musâhib
Olupdu şimdi ondan oldu gâib
- 770 Bu kez dertli oldu nefis feryâd-ı zârı
Eder durmayuben olup nizârı
- 771 Kaçan kim oldu lâgar kaldı yoldan
Ki ne gelür göremez sağ u soldan

- 772 O cân şâhına derd oldu ki anı
Geçüre ey sûfî ondan revânı
- 773 Ki tâ cem‘ola nefsiyle o cânun
Doğa ondan o tıfl-ı sırr-ı hanun
- 774 Velâyet nûrî emriyle bu kez cân
Verip idi iki kimse ey mihmân
- 775 Biri fakr u biri ‘aşk-ı Hudâ’dur
Bulardan hâlî ol nûrdan cüdâdur
- 776 Bes imdi fakr u ‘aşk oldu o kayddan
Geçüren nefsi biliş ile yâddan
- 777 Dahî ol nûr-ı ‘irfân bil vücûda
Sebeb gelmeden onlardır sücûda
- 778 Husûsa ol velâyet nûrî zâhir
Olunmasa kaçan ihlâs u tâhir
- 779 Ola nefsin o gıll u gışdan ey yâr
O kırnak gibi onla olma ağyâr
- 780 Ey sûfî istegil derdine dermân
Kim odur nûr-ı nûr-ı nûr-ı Sübhân
- 781 Kaçan ki nefis ile ol nûr-ı irfân
Bilişdiyse derdine erdi dermân
- 782 Sahîh oldu ‘inâyet erdi Hakk’dan
İşit bu tahkîki tâ mekr-i halkdan
- 783 Olasın sen emîn ehline ersen
Şu şartıla ki sen cânını versen
- 784 İşit nefsinde ol şerbetden ey cân
Kim odur cân alup cân veren ey cân
- 785 Tecellîsi durur bil Hâlık’ın ol
Kin onunla bulur nefis hazrete yol
- 786 Gelinecek mahv olur nefsin o kaydı
Olur cânâ mutî‘ gider o keydi
- 787 Ey sûfî çün tecellisiyle ‘irfân
Fenâ bulduyısa ol nefis-i insân

132b

- 788 Mutî‘ oldu şâh-ı câna derhâl
Ki tâ tohm ala doğa sırr-ı ol hâl
- 789 Gel imdi sen dâhî ‘irfân-ı nefse
Mukayyed olma düşme kayd-ı habse
- 790 O monla gibi sultân kutb-ı ‘âlem
Velîler serveri o sırr-ı ‘Âdem
- 791 Demiş ki nekd-i hâlimdir benim bu
Ey sûfî anla bundan olma bed hû
- 792 Şunun gibi ‘azîze olıcak kayd
Sana de şundan olur nefsinî sayd
- 793 Eder vermez sana pul nâ-‘inâyet
Meğer kim ere Hakk’dan bî-nihâyet
- 794 O monla gibi ‘irfân seddini sen
Yıkasın bezl ediben cân u dilden ten
- 795 Ki tâ ol mâ’i kudsî bî-nihâyet
Erişe gönlüne dilden be-gâyet
- 796 Kuvâ-yı Ahmediye ey karındaş
Bula onunla kuvvet kıl anı fâş
- 797 Eğer kılsan buhul sana Hudâ’dan
Erişir kahrı olursun cüdâdan
- 798 Ey sûfî nice bir nefse gönül sen
Veresin kim odur mekr eyleyen zen
- 799 Gönül veren şarâb-ı gafleti nûş
Elinden alır içer baş olur hoş
- 800 Şu kim açdı kuvâyırûh kâtil
Olup öldürdü Hakk’a oldu hâ’il
- 801 Gel imdi tevbe eyle tâ kim Allâh
Görüne cân gözüne inşâ’allâh

Hikâyet

- 802 İşit bir nev’ hikâyet cân u dilden
Geçesin fehm edersen ‘ab u gilden

- 803 Meğer bir ‘avrete bir kimse ‘âşık
Gönülden olmuşıdı anla ey sâdık
804 Gece gündüz dilermiş vaslın onun
İşit bunda nice olmuş emri hânun
805 Visâlin tâlib oldukça o ‘avret
Derimiş hoş mutî‘am sana şol vakt
806 Ki tâ üç nesneden birin tutasın
Duyasın ‘âkibet sırrun ötesin
807 Dönüp dedi ki nedir digil ol üç
Kim olmaya bize sizden zulüm güç
808 Biri küfr ü biri sûci birinde
İşitgil katldür sende ey bende
809 Suci içmeğe kişi râzı oldu
Vücûdunda o nefsi kâzı oldu

133a

- 810 Kaçan kim sūci içdi kâfir oldu
Dönüp öldürdü âdem hâsir oldu
811 İşidün te’vîlini bu fakîrden
Demen altun değildir bu bakırdan
812 O ‘avret sende nefsendir ey kişi
Erersen sırrına duyarsın işi
813 Seven nefsinde cânındır o nefsi
Yine odur bozan âhır bu habsi
814 Zîrâ birdir geleb kâlebe sanma
İkidir yâhud üçdür nefse tanma
815 Eğer nefsine tansan iş harâbdur
O birden gayrı ne kim var serâbdur
816 Şu kim merddür görür bir ger iki
Gören bilmez ne durur sırr yükü
817 Tanıncak ol bire tanar kim odur
Onun ‘aynı ol yerde o boldur

- 818 Tanıncak ol bire tanar kim odur
Erişmeyübeni dil verdi gayna
- 819 O kim geçdi gayından ‘ayna girdi
Safâ zevkıyla gaynı ‘ayna verdi
- 820 ‘Ayında gördü gaynı kim ‘ayındur
‘Aydın durur ‘ayın durur ‘ayındur
- 821 Gel imdi ey sūfî al hisse bundan
Eriş bu tahkîke olma o dundan
- 822 Gider ol nokta-i gaynı i miskîn
‘Aydın kalsın kim odur nefsi-i teskîn
- 823 Kılan gaybda şehâdetde bilürsüz
Bu tahkîkdür verin cânı bulun siz
- 824 Muhib mahbûb bu tahkîkden ey kulmaş
Fehim olundu ketm et kılmagıl fâş
- 825 İşit gel tafsîlini te’vîlün sen
Dil ü cân sem‘ile gör ne direm ben
- 826 Şarâb-ı enfüsî gafletdir ey yâr
Onu her kim ki içdi bulmadı yâr
- 827 Küfürden zulmet-i nefsdür vücûdda
Kim örtülmüş onunla şuhûdda
- 828 Eğer ref‘ olsa o zulmet tecellî
Görünür sırra olursun tesellî
- 829 Gel imdi teslîm et bir ehl-i Hakk’a
Ki tâ erişesin ol nûr-ı Hakk’a
- 830 Zîrâ ol nûr-ı Hakk’dur sanma zulmet
Kaçan ola o nûr kimseye külfet
- 831 Şu kim doğup doğurmaz cân değildir
‘Akıl kalb u zihin îmân değildir
- 832 Sûretde geldiği çün bu atadan
Denildi fânîdür değil bekâdan

133b

- 833 Hezârân bil gelüben gitdiğinden
O Ay bigi doğuban batduğundan
- 834 Değilsin sen haberdâr ey sûfî bil
Onun çün gözedürsün ayıla yıl
- 835 O milkdür ki onda ayla gün bir
İki görene olmaz keşf olur sır
- 836 O bir milkdir ataşız anasız var
Olur oğlun kim odur nûr-ı ol yâr
- 837 Kaçan kim cân gıdâ-yı suflîden bil
Ana rahminde tadıncak kim ol dîl
- 838 Şu milk cism-i cismâniyye verdi
Unutdı aslını kavmini yerdî
- 839 Gıdası hoş onların ulvîdendi
Kaçan ki ermedi o küllî oldu
- 840 İşit bir nevâ te'vîl dahî sûfî
Ki tâ mahv ola ol cânun kusûfî
- 841 Şarâbdan 'aşk durur nefsinde senin
İçersen bula fevt 'ilm ü dînin
- 842 O nefs-i mülhimedür sende 'avret
Uyan ona olur onunla halvet
- 843 Kişiden cândurur kim kasdı budur
Ki tâ feyz ere nefse yahşî hûdur
- 844 Ona feyz eylemeklûk tâ ki ondan
Doğa evlâd-ı sırr-ı sır vatandan
- 845 Katilden âdemi nefsinde ey cân
Hicâb mahv eylemekdür buna inan
- 846 Ey sûfî hiç diler misin ki sırra
Eriben düşesin mazhar o bire
- 847 Sağuna lâ'yı at soluna illâ
Mücerred ol ki tâ hubb-ı o kala

- 848 Yidilesin dilün ten ten diyerek
O sırrun lâ illâ'yı yiyerek
- 849 Erersin bir yere kim zikrun ol lâ
Ola kim odur tâc-ı o illâ
- 850 Kaçan sırr-ı sırrından ola lâ
Hücûm et geç kalur illâyıla lâ
- 851 Senin tesbîhin olur gece gündüz
Ey sûfî gâfil olma odur ılduz
- 852 Eğerçi ay u gün ılduz sehâbdan
O milk yokdurur bu nûr-ı tâbdan
- 853 Gel imdi ey sûfî terk-i vücûd et
O ıtlak 'âleminde var sücûd et
- 854 Nice tezyin edersin sen vücûdun
Onunla hod senin artmaz o sudun
- 855 Gece gündüz o cismin hânesine
Dürişürsün nedür ol anası ne
- 134a**
- 856 Ey gayretsiz kişi sırrına niçin
Erişmezsın kim odur nûriyçin
- 857 Demezsın hiç ne için bizi ol
Getirdü iş bu milke bil ol mutlak
- 858 Eğer ölsen o sırma ma'rifetsiz
Koparsın gör bunu bil sûfî şeksiz
- 859 De imdi cânını ver ma'rifet al
Ki yârın göre yüzünü derhâl
- 860 Taparsın ona ondan bî habersin
Gidersin yabana yoldan saparsın
- 861 Hasûd olma uyuyup gece yatma
Onunla bahr-ı 'isyân içre batma
- 862 Dilini zikre meşgul ede Allâh
Ki tâ seni seve ol inşâ'allâh

- 863 ‘Amel kıl gündüzün ol Hak’a lâyük
Ki yolda hiç bulunmaya bir ‘ayık
864 Hasedden ihtirâz et tut bu pendî
Ki tâ dergayb içesin şûrb-i kandi
865 Hased zîrâ yakar a‘mâl-i hayrî
Ol od gibi ki yakardı şu gayrî

Hikâyet-i Mûs‘ âaleyhi’s-selâm

- 866 Olundu bir hikâyet ol Kelîm’dan
Ne gördü hem ne sordu ol Halîm’dan
867 Meğer kim gördü ol Mûsâ-yı rehber
Oturur ‘arş-ı Hak zıllında bir er
868 İlâhî bu ne kuldur dedi o server
Ol özü nûr-ı nûr-ı nûr-ı bihter
869 Hudâ dönüp dedi bil kuldurur ol
Hased kimseye kılmazdı eğer bol
870 Dönüben Mûsâ dedi yâ İlâhî
‘Amelden sevgili nedir kemâhî
871 Senin katında deyivergil onu
İş edeyim gece gündüz onu
872 Hudâ dedi beni dâimâ anmak
Katımda sevgilidir muhakkak
873 İlâhî sevmediğin kullar içre
Deyiver kimdurur bu iller içre
874 Dönüben dedi fâsıkla yatandur
Leş olup bahr-ı nevm içre batandur
875 İşit te’vîlin ey sûfî bunun sen
Ki tâ işar edesin yoluna ten
876 Mûsâ’dan sende candır uy o câna
Resûl-i Hakdur seni o hana
877 Yakîn kılur gümân u şeksizin ol
Eden şek bulmaya ol hazrete yol

134b

- 878 Vücûdunda nedir ‘arş cân verirsən
Göresin sen dahî îmân veresin
- 879 Cihatsuz dergayıb kılsa tecellî
O zât-ı bînişân ol vakt tesellî
- 880 Olursun Tanrı Hakkıçün hemân sen
İnan bu tahkîke kılma gümân sen
- 881 Bes imdi ‘arş olansûfî revânı
Bilindi kalmadı şekk ü gümânı
- 882 İşâret kıldı Ahmed nûr-ı ol pâk
Cihânın serveri ol tâc-ı levlâk
- 883 Dedi hakkında mü’min kalbinin ol
Hakk’un ‘arşı durur bil bunu ey kul
- 884 Ey sûfî o makâm-ı kutbu’l-aktâb
Şu kalbin iş bu tavrıdır ki ol bâb
- 885 Akar her vâdi-i kalbe o milkden
İçer ölmezden ön merd olan ondan
- 886 Velâyet nurudur ol şahsdan ey cân
Değildir zerre ondan hâlî inan
- 887 Onun zıllı kinâyetdir biliniz
Kederden hâlî olmakdan çekiniz
- 888 Halâs bulan önünde diz ü gözü
Sürün ayağına ol nûr-ı gözü
- 889 Ki tâ görünmeye sizden bed-âsâr
Görüne belki yahşı yahşı âsâr
- 890 Zikirden sende sırrın zikridir bil
O hod nûr-ı şuhûddur ver ona dil
- 891 O fâsık nefis durur onda key anla
Uyan ey sûfî erişdi o tanla
- 892 Ey sûfî tâlib isen gir tüpünün
Nazar kılmayasın lafzına şunun

- 893 Şu kim kıldı nazar fûrkatde kaldı
Ol esrâr-ı ma‘ânîden ne aldı
- 894 Gel imdi putperest gibi sen olma
Hicâb u zulmet ü küfr ile dolma
- 895 Eriş bir ehl-i esrâra yüzün sür
Ki tâ tebdîl oluban olasın nûr
- 896 Ola hem cârî kalbinden ey sûfî
Denile ‘ilm-i ma’nâ olma kûhî
- 897 Tut onun gibi ‘ârifle bulup üns
Kim oldur mazhar-ı envâr-ı ol kuds
- 898 Begâyet ihtiyât et kendüzünden
Bir iş tutma ki tâ fi‘lû sözünden
- 899 Hicâb olmaya sırrun gözüdür hâl
Göre Hak hazretine ey sözü bal
- 900 Eynesüz ü metâsız u zamânsız
Mekânsız böyle göründü ziyânsız
- 135a**
- 901 Ey dervîş ehl-i fakriçün kifâyet
Eder bu ger erişirse ‘inâyet
- 902 Garaz bundan du‘âdır hod du‘âyı
Edenler görmeye yarın ‘anâyı
- 903 Tamâm olsun bu te’vîlât-ı esrâr
Dilinden Halvetî’nin nûru’l-envâr
- 904 Budur hem kim ki şekk ede hakîkat
Tecellî kılmaya sırr-ı tarîkat
- 905 Kopa yarınki gün a’mâ gümânsız
Bu tahkîkdir ey dervîş bil gümânsız
Elhamdülillâhi evvvelen vü âhîran
Ve’ssalâtu ‘alâ Muhammedin bâtinen vü zâhiren

3.5. Risâle-İ Sûfiyye Adlı Eserin Tasavvufî Yönden Değerlendirilmesi

3.5.1. Tevhîd

Tevhîd anlayışının sarsılmaz bir temele oturtulması diğer İslâmî disiplinler de olduğu gibi tasavvufun da birinci gayesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Tasavvuf insana genel bir tevhîd derecesinden, özel bir tevhîd derecesine yükselmeyi vaad etmektedir. Ruhu geliştirmeye dayalı olan ve güzel ahlakla başlayıp gaybet, sekr, fenâ, bekâ, cem' gibi terimlerle karşılanan hususlarla mesafe alınan sûfî yolculuk, bir bakıma, amelin desteklemesi neticesinde inancın gelebileceği yüksek seviyeyi işaret etmesi yönüyle de dikkat çekicidir.⁸²

Allah'ın birliği ilkesini ifade eden tevhîd kavramı tasavvufî literatürde yaratıklar âleminde yer alan her şeyin tek gerçeklik olan Allah'tan gelmesini ifade eder.⁸³ Cemâlî de, tevhid konusunda salikin görevinin, insanları gerçek tevhide çağırmak ve ehl-i olmayandan gizlemek olduğunu belirtir. Bu durum onun anlama yeteneği ve bilgisi artırır.⁸⁴

Risâle'de *"Kazma-i tevhîd ile ger yıkasın; Sîc-i varlığın içinden çıkasın."*⁸⁵ ve *"Meğer kim 'avn ede erişe cezbe; Kim odur ma'nâda tevhîd-i kazma"*⁸⁶ beyitleriyle tevhîd'in sûfî için varlık âleminde hakikate ulaşmak için bir vâsıta olduğunu ve tevhid kazmasıyla varlık zindanını kazarak ve yıkarak cezbe haline erişilebileceğinden bahsedilir.

Bu ifadelerde zihnin Allah'tan başka şeylerden temizlenip O'nun duyulup hissedilmesinin nazara verildiği anlaşılmaktadır. Bu yönüyle tevhîd sırrına ermek için kalbin Hakk'la gerçekleştirdiği bir beraberlik neticesinde ikiliği çağrıştıran her türlü tefrika, işaret ve gayrın ortadan kaltığı bir durum hâsıl olmaktadır.

---

⁸² Mahmut Yavuz Şeker, "Vahdet-i Vücûd Eklü Öncesi Sûfilerin Tevhîd Konusundaki Pozisyonları: Bâyezîd-i Bistâmî'nin Tevhîd Anlayışı", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, C. 5, S. 4, 2016, s. 1084.

⁸³ William Chittick, Varolmanın Boyutları, çev. Turan Koç, İnsan Yayınları, İstanbul 1997, s. 278.

⁸⁴ Hısım, agt, s. 81.

⁸⁵ Risâle-i Sûfiyye, vr. 114a(8. beyit).

⁸⁶ Risâle-i Sûfiyye, vr. 123b(383. beyit).

3.5.2. Peygamber

Tasavvufî düşüncenin gelişmesinde Kur'an'da zikredilen peygamberlerin de rol oynadığı, Allah'ın onlara hitabının müessir olduğu bir gerçektir. Mutasavvıflar, birçok konuda peygamberleri örnekkabul etmişler ve onlar gibi olmaya çalışmışlardır. Böylelikle birbirinden farklı özelliklerle gönderilen peygamberler, kendilerine has bu vasıflarıyla mutasavvıflar için adeta prototip olmuşlardır.

Peygamberlerin ve onlara ait bazı kıssaların da *Risâle-i Sûfiyye* içerisinde yer alan tasavvufî konular arasında yer aldığı görülmektedir. Bunlar arasında Hz. Âdem, Hz. Musa ve Hz. İsa bulunmaktadır. Söz konusu peygamberleri eserinde zikreden Cemâl-i Halvetî, beyitlerine tasavvufî bir derinlik kazandırmıştır.

Hz. Âdem, *Risâle*'de “Velîler Serveri” ve “Mansûr-ı Muhtâr-ı ‘âlem” “Bu kez ol Mansûr-ı muhtâr-ı ‘âlem; Velîler serveri ol sırr-ı Âdem.”; “*O monla gibi sultân kutb-ı ‘âlem; Velîler serveri o sırr-ı ‘Âdem.*”⁸⁷ olarak nitelendirilmiştir. Hz. Musâ da, halvetî şairlerin eserlerinde ismi çokça zikredilen bir diğer peygamberdir. Hz. Musâ, Allah ile konuşması sebebiyle kelîmullâh⁸⁸ olarak nitelendirilmesi ve Allah'ın Tûr dağında kendisine tecelli etmesi⁸⁹ yönüyle tasavvufî eserlere konu olmuştur. Eserde, “Hikâyet-i Mûs‘ âaleyhi’s-selâm⁹⁰” başlığı altında verilen hikâyede hased sâhibi olmayan kişinin arşta Hak gölgesinde oturduğu ifade edilir.

Risâle'de ismi zikredilen bir diğer peygamber ise Hz. İsmâ'dır. Metinde, “Hikâyet-i ‘İsmâ ‘aleyhi’s-selâm” hikâyesi adı altında, ‘İsmâ-i sûfî” olarak zikredilen Hz. İsmâ'nın İsrâiloğulları'na gönderildiğinden ve onlara dünya hayatına aldanmayarak bâkî âhîret hayatı için kulluk etmeleri tebliğinde bulunduğu bahsedilir.⁹¹

Risâle-i Sûfiyye'de ismi zikredilen peygamberlerden birisi de cihân serveri⁹² olarak zikredilen Hz. Muhammed'dir. Hz. Muhammed, “*Cihândır bir beden cân-ı*

⁸⁷ Risâle-i Sûfiyye, vr. 119b (226. beyit); v. 129a (642. beyit); v. 132b (790. beyit)

⁸⁸ Risâle-i Sûfiyye, vr. 134a (866. beyit).

⁸⁹ Risâle-i Sûfiyye, vr. 121b(310. beyit).

⁹⁰ Risâle-i Sûfiyye, vr. 134b(866-877. beyitler).

⁹¹ Risâle-i Sûfiyye, vr. 123a(367-382. beyitler).

⁹² Risâle-i Sûfiyye, vr. 126a (518. beyit).

*Resûl'dür; Fîrû'dur her ne varsa ol usûldür.*⁹³” denilerek de cihânın aslı olarak nitelendirilmiştir.

3.5.3. Kutsal Kitaplar

Risâle'de kutsal kitaplar içerisinde Kur'an'a atıfta bulunduğu görülmektedir. *“Muhammed Mustafâ çendan deyipdir; Dahî Kur'ân'da Allah söyleyipdir./ Tasadduk ediniz deyi ey sûfî; Tut imdi sen dahî olma hurûfî.*⁹⁴” beyitleriyle Kur'ân'da ve Hz. Peygamber hadislerinde tasadduk edilmesi gerektiğinin ifade edildiği belirtilir.

Bir başka yerde Cemâlî, *“Kelâmullâh durur ey sûfî bîreyb; Gözün aç gör yoğise anda naks ‘ayb*⁹⁵” beyitiyle Kelâmullâh olarak nitelediği Kur'an'ın şüphe götürmez bir kitap olduğunu ifade eder. *“Kimi Kur'ân okumakda safâsı; Bulunur der bununla likâsı*⁹⁶” diyerek kimi sûfilerin huzuru Kur'ân okumakda bulduklarını belirtir.

3.5.4. Âhiret

Âhiret hayatı, ölümden sonra kabir âlemiyle başlayan, kıyametin kopmasından sonra insanoğlunun toplanacak olduğu mahşer ve cennet-cehennemle sürecektir olan ebedî âlemi ifade etmektedir. Tasavvufta âhireti dileyen sûfinin bu dünyayı terk etmesi gerektiği sıklıkla vurgulanır. Cemâlî de, *“Geçiniz netdiğince dünyayı hor; Kılın kim âhiriniz ola ma'mûr.*⁹⁷” diyerek âhireti isteyen kişinin dünyayı hor görmesi gerektiğinden bahseder.

Hasan Basrî'ye göre de tefekkür daima âhiret düşüncesini ortaya çıkarmalıdır. Bunun için ilk adım dünyadan uzaklaşmak (zühd) ve Hz. Peygamber'in yolunu takip etmektir. Bu bağlamda, insan bu dünyayı âhiret için sattığı takdirde ikisini de kazanmış olacak; ancak ahireti dünya için sattığı

⁹³ Risâle-i Sûfiyye, vr. 126a(523. beyit).

⁹⁴ Risâle-i Sûfiyye, vr. 127a(585. beyit).

⁹⁵ Risâle-i Sûfiyye, vr. 124b(432. beyit).

⁹⁶ Risâle-i Sûfiyye, vr. 126b(532. beyit).

⁹⁷ Risâle-i Sûfiyye, vr. 123a(371. beyit).

takdirde her ikisini de kaybedecektir. Hasan Basrî'ye dünyayı ahiret için satmak yani dünyayı hor görmek zühd anlayışının yansımasıdır.⁹⁸

3.5.5. Cennet-Cehennem

Bütün dinî inanışlarda müminlerin ölümden yahut kıyametin kopmasından sonra sonsuz mutluluk içinde yaşayacakları yer olan cennet, “örtmek, gizlemek” anlamındaki “cenn” kökünden isim olup “bitki ve ağaçları ile toprağı örten bahçe” mânasına gelir. Âhiret hayatında müminlerin ebedî saadet yurdu olan yerin bu şekilde adlandırılmasının sebebi, genel görünümüyle dünya bahçelerine benzemesi veya eşsiz nimetlerini insan idrakinden gizlemiş olması şeklinde açıklanır.⁹⁹

Risâle'de cennet kelimesinin yanı sıra behişt; cehennem kelimesinin yanı sıra 'nâr 've 'tamu' kavramlarına yer verildiği görülmektedir. “*Oda yakmaz Kerîm ü zü'l-kerem Hak; Deyip böyle onu bil muhakkak./ Dönüp der Hak ki gerçektir Resûlüm; Demiş midir onu Hak der kulum/Tamuya koymadan onu behişte; Buyurdu koydu emriyle ferîşte.*¹⁰⁰” denilerek Hakk'a inananların cehennem yerine cennete gireceklerinden bahsedilir.

Kur'an'da, “*Ey iman edenler! Allah'a itaatsizlikten sakının. Herkes yarın için ne hazırladığına baksın! (Evet) Allah'a itaatsizlikten sakının; şüphesiz Allah yapıp ettiklerinizden tamamen haberdardır. Allah'ı unutan, bu yüzden Allah'ın da onlara kendilerini unutturduğu kimseler gibi olmayın. İşte onlar gerçekten yoldan çıkmışlardır. Cehennemliklerle cennetlikler bir değildir. Muratlarına erecek olanlar ancak cennetliklerdir.*¹⁰¹” şeklindeki ayette dünya hayatının geçiciliğine aldanmayıp sınavı kazananların cennet ile ödüllendirilecekleri, kaybedenlerin ise cehennem azabına uğrayacakları haber verilir.

Risale'de “*Dönüp der Hak ki gerçektir Resûlüm*” cümlesiyle belirtilen peygambere iman edenlerin cennete girecekleri şeklindeki ifade, Ahmed Yesevî

⁹⁸Hayrani Altıntaş, Tasavvuf Tarihi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1986, s. 64.

⁹⁹M. Süreyya Şahin, “Cennet”, DİA, C. 7, İstanbul 1993, s. 376.

¹⁰⁰Risâle-i Sûfiyye, vr. 122b(338-340. beyitler).

¹⁰¹Haşr 59/18-20.

için de Peygamber sevgisi cehennemden kurtulmanın ve cennete kavuşmanın sebebi olarak zikredilir.¹⁰²

“İşit cennet nedir sende o nâr ne; ‘Ale ‘t-tafsîl o gül nedir o hâr ne/ Bu dervîşin dilinden ger ‘inâyet; Olursa şerh olunsun bî-nihâyet/O nâr sende firâk nârı durur bil; Visâlidir onun cennet ona dil” denilerek sûfinin cehenneminin sevgiliden ayrılık olduğu; cennetinin ise sevgiliye kavuşmak olduğu vurgulanmaktadır.

3.5.6. Sûfî

Risâle’de 67. beyitten sonra, *“Sûfî odur kim ede ihlâk-ı vücûd; Kaluban fillâhda eylemen sücûd”*¹⁰³ beyitiyle başlayan sûfî tanımları ve sûfide bulunması gereken özelliklerin bulunduğu 40 beyitlik bir şiir yer alır. Bu beyitlerde, sûfî şöyle tanımlanır. Sufî bedenini Allah yolunda mahv ve helâk edendir, belâya sabredendir, nefsinin bekâ alemine adayandır, nefsinin zelil ve zebun kılandır, kötü ahlakı terk edendir, cânını dost veren sâdık rehberdir, derde can yoldaşı olan iman ehlidir, vücudunu riyazete verendir, Allah’ın rızâsını gözetendir, ölümden önce ölümlü, şuhûd ehlidir, vücudunu temiz kılandır, sülûkuyla cihânın zeynidir, her dâim üryân dervîştir, yolda kalmışa rehber olan ârifdir, Hakk’ın kurbunda ve her dâim ve gece-gündüz Hakk iledir, Hakk kelâmını işiten ve Hakk’ın işittiği selâmın farkındadır, vefâ ahdiyle muhabbet denizinde boğulandır.¹⁰⁴

Buradaki ifadelerden hareketle sûfî, ahlak, nefis tezkiyesi ve kalp tasfiyesi üzerinden alt benliğinin/nefsi emmâresinin etkisini kırarak kalbini kötü ahlaktan arındırır. Sûfî çeşitli riyâzet ve mücâhedelerle mânevî gelişmesini tamamlamaktadır. Söz konusu hal ve makamları aşarak insân-ı kâmil seviyesine ulaşır.

Uludağ’a göre de sûfî, yaşam tarzı nefsin arzu ve isteklerini kırma adına, kendine yapılan eziyetlere sabırla karşılık vermeyi tercih eder ve bu davranışı mânevî gayret olarak kabul ettiği için de değerli kabul eder. Mücâhede kavramıyla ifade

¹⁰²Hoca Ahmed Yesevî, *Divan-ı Hikmet*, ed. Mustafa Tatçı, Hoca Ahmet Yesevî Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Ankara 2016, s. 122.

¹⁰³ *Risâle-i Sûfiyye*, vr. 116b(67. beyit)

¹⁰⁴ *Risâle-i Sûfiyye*, vr. 116b-117a(67-106. beyitler)

edilen bu gayret, nefsi terk etme amacıyla yapılan her türlü tutum ve davranışı anlamlı bulur.¹⁰⁵

3.5.7. Nefs

Nefs kelimesi Arapça kökenli olup; ruh, zihin, insan bedeni, kan, ceset, izzet, azamet, bir şeyin cevheri, görüş, kötü göz, hamiyyet, işkence, ukûbet, arzu, murad gibi birçok anlama gelir. Kötülüğü emreden anlamına geldiği gibi, Allah tarafından insana üflenene ve rûh-i rahmânî, ilâhî ben anlamında da kullanılır.¹⁰⁶

Risâle'de yukarıda sûfî tanımlarında belirtildiği üzere, “*Sûfî odur kim belâya sabr ede; Nefsini milk-i bekâya hem yide*¹⁰⁷./ *Sûfî odur kıla nefsinin zelil; Hem zâhire gözlemeye ay u yıl.*¹⁰⁸/*Sûfî odur zebûn kıla o nefsin; Ölümden önden öle bura habsin*¹⁰⁹/*Sûfî odur kerîm ola miskin; Vücûdun mahv edip nefsin kıla teskin*¹¹⁰” beyitleriyle sûfînin belâya sabrederek nefsinin bekâ alemine adayan ve nefsinin zebun kılarak nefsinin teskîn eden ve ölmeden önce ölen kişi olduğu vurgulanır.

“*Gel imdi ey sûfî ‘irfân-ı nefsin kıla; Ki tâ hayy ola cânun bula bir dil*¹¹¹” ve “*Ki tâ sarf olmaya nefsin hevâya; Olursa eremezsin Hû-yı Hây’a*¹¹²” beyitiyle de sûfînin hevâdan vazgeçerek ve irfân-ı nefsin kılarak cânını diri tutabileceğinden bahsedilir.

Nitekim tasavvufî anlayışa göre Allah’ın aşkına doğru kanatlanmak isteyen kimseye nefis, Şeytan ve “Allah dışındaki her şey” anlamına gelen mâsivâ¹¹³ daima engel olur. Hatta âdeta bir kuşun kafese kapatılması gibi, aşk talibini pranga altına almaya çalışır. Bunları aşmak için yapılacak ilk şey, nefsi terbiye ederek onu hamlıktan, dünyaya bağılıktan ve süflî duygulardan arındırmaktır.

Sûfînin nefsinde tek düşmanın yine kendi nefsi olduğunu ise, “*Senin nefsinde nefsinindir harâmî; Onu katl eyle kılmadan arâmî*¹¹⁴” dizeleriyle ifade eder.

¹⁰⁵ Süleyman Uludağ, “Mücâhede”, DİA, C. 31, İstanbul 2006, s. 440.

¹⁰⁶ Cebecioğlu, age, s. 77.

¹⁰⁷ Risâle-i Sûfiyye, vr. 116b(68. beyit)

¹⁰⁸ Risâle-i Sûfiyye, vr. 116b(76. beyit)

¹⁰⁹ Risâle-i Sûfiyye, vr. 116b(79. beyit)

¹¹⁰ Risâle-i Sûfiyye, vr. 117a(97. beyit)

¹¹¹ Risâle-i Sûfiyye, vr. 118a(148. beyit)

¹¹² Risâle-i Sûfiyye, vr. 120b(255. beyit)

¹¹³ Süleyman Uludağ, “Aşk (Tasavvuf)”, DİA, C. 4, İstanbul 1991, s. 11-12.

¹¹⁴ Risâle-i Sûfiyye, vr. 125a(472. beyit)

“Kimi tutmadı emrin uydu nefse; O ruhun pâkini bil koydu hapse¹¹⁵/Kimi ‘ilmini dünyâ ecli için; Hakîr kıldı o nefs-i dehrî için¹¹⁶/Dilencisen ki tokum nefse uydun; O rûh-ı pâkını zindâna koydun¹¹⁷;Eğer nefsine tansan iş harâbdur/O birden gayrı ne kim var serâbdur.¹¹⁸” beyitleriyle dünya nimeti için nefse uyan kişinin temiz ruhunu zindana koyduğunu ve nefsini hakir kıldığını vurgular.

“Gel imdi sen dâhî ‘irfân-ı nefse; Mukayyed olma düşme kayd-ı habse”¹¹⁹ beyitiyle de sûfinin irfân-ı nefse ererek kendine dünyayı zindan etmemesi gerektiğini belirtir.

Nitekim Cemâl Halvetî, ve “*O nefs-i mülhimedür sende ‘avret; Uyan ona olur onunla halvet/Kişiden cândurur kim kasdı budur; Ki tâ feyz ere nefse yahşı hûdur/ Ona feyz eylemeklük tâ ki ondan;Doğa evlâd-ı sırr-ı sır vatandan¹²⁰”* beyitlerinde nefsinin isteklerine tabi olarak günaha batan bir adamı anlattığı hikayenin tevilinde kadının nefis olduğu ve isteklerinin ise onun arzuları olduğunu ifade eder. Kadından kastedilen nefs-i mülhime olup; şaraptan kasıt gaflet; küfürden kastedilen ise nefis ve zulmettir. Dolayısıyla kişinin nefs-i mülhimedan kurtularak nefsi mutma’inne mertebesine ermesi gerektiği vurgulanır.

Bir diğer yerde, “*Zîrâ emmâreden anda eser var; Koyup giderse ol müşkil olur kâr¹²¹/O nefs-i mutma’innedir gumânsuz; Eren ona görür şâhı gumânsuz/ Fuâddır kalb demekden bunu anla; Uyan gafletden erdi subh tanla¹²²”* beyitleriyle nefsin mertebelerinden nefs-i emmâre ve nefs-i mutma’inne’den söz ederek sûfinin bu nefsi mutma’inne mertebesine ermesi gerektiğini salık verir.

Nitekim tasavvufî düşüncede de dördüncü makam olarak nitelendirilen nefs-i mutma’inne makamında nefsin üzüntülerinin hitabla son bulduğu ve kalbin herşeyden emin olduğu inancı hakimdir.Allah’a doğru (ilallah) giden bu nefis

¹¹⁵ Risâle-i Sûfiyye, vr. 126b(535. beyit)

¹¹⁶ Risâle-i Sûfiyye, vr. 126b(537. beyit)

¹¹⁷ Risâle-i Sûfiyye, vr. 129a(640. beyit)

¹¹⁸ Risâle-i Sûfiyye, vr. 133a(815. beyit)

¹¹⁹ Risâle-i Sûfiyye, vr. 132b(789. beyit)

¹²⁰ Risâle-i Sûfiyye, rv. 133b(842-844. beyitler)

¹²¹ Risâle-i Sûfiyye, vr. 126a(505. beyit)

¹²² Risâle-i Sûfiyye, vr. 121a(292-293. beyitler)

sahibinin kalbi, tam ve gerçek bir inanışa sahiptir.Şeriatın bazı sırlarını kazanmış, cömertlik, doğruluk, yumuşak gönüllülük, güleryüzlülük, tatlı dillilik gibi güzel sıfatları elde etmiştir.Daima tevekkül, tefvîz, teslim, sabır ve rıza halleri içindedir. Kalbi her an huzur ve sükun içinde şükür ve sena eder. Kusurları örter örter, hataları bağışlar. Şeriatın emirlerinden zerre kadar ayrılmaz. Hz. Peygamber Aleyhisselamın güzel ahlâkını en iyi şekilde yaşamaya çalışır ve bundan zevk alır.Birtakım keşiflerin ve ilhamların sahibidir.¹²³

3.5.8. Ölüm

Ölüm kavramı, Arapça’da meyyit, meyt ve müteveffâ gibi sözcüklerle ifade edilir. İslam hukukunda gerçek manada öldüğü bilinen kişi “hakiki ölü”, öldüğüne yargı kararı ile hükmedilen kişi ise “hükmî ölü” olarak adlandırılır.¹²⁴

Arapça’da “mevt, vefât, helâk” gibi karşılıkları olan ölüm kelimesi, yaşamın karşıtı olup sözlükte “hayatın sona ermesi” anlamında kullanılır. Ölüm, “*Rûhun bedenden ayrılması sûretiyle kişinin maddî hayat kaynağını yitirmesi*” olarak da tanımlanmaktadır.¹²⁵

Tasavvuf literatüründe ölmeden önce ölmek yani nefsin dünya zevklerinden uzaklaşarak kendini Allah’a adamasına yönelik yaklaşım Cemâlî’de de görülür. “*Ölümden önden ölmekle bulasın; Dahî ser gözile Hakk’ı göresin*¹²⁶/Gel imdi gâfil olma kesb-i nûr kıl; *Ölümden önden öl nefsin Tûr kıl*¹²⁷”/ De imdi merd isen kıl cân tasadduk; *Ki tâ sen hulk-ı Hakk’ıla tahalluk/ Ölümden önden ölmekle bulasın; Dahî ser gözile Hakk’ı göresin*”¹²⁸beyitleriyle bu yaklaşım ortaya konulur.

¹²³ Altıntaş, age, s. 47.

¹²⁴ Salim Öğüt, “Ölüm”, DİA, C. 34, İstanbul 2007, s. 31.

¹²⁵ Salime Leyla Gürkan, “Ölüm”, DİA, C. 34, İstanbul 2007, s. 32.

¹²⁶ Risâle-i Sûfiyye, vr. 128a(590. beyit)

¹²⁷ Risâle-i Sûfiyye, vr. 119a(200. beyit)

¹²⁸ Risâle-i Sûfiyye, vr. 128a(589-590. beyitler)

Bir başka yerde ölüm, dünya ile ukbâ arasındaki bir süreç olarak geçer. “*Dahî dünyadır uykuya uyanıklık; Şu ‘ukbâdır ki olur onda tutluk/Ölümdür ikisinin ortası bil; İçinde karçaşuk düş verme ona dil*”¹²⁹

3.5.9. Zikir

Halvetî erkânında zikir önemli bir yer teşkil eder. Halvetîlikte zikr-i cehrî adı verilen açık zikir esastır¹³⁰. *Risâle*’de Cemâlî, “*Niçin zikr eylemezsin gece gündüz; Ki tâ ref‘ ola gece ile gündüz/Ey sûfî zikr-i sûfî üç bölüktür; Sakal saç işi değil ol yolukdur.*”¹³¹ beyitleriyle sûfinin gece-gündüz zikir eyleyerek gece ile gündüzü ortadan kaldıracabileceğini ifade eder.

“*Dilini zikre meşgul ede Allâh; Ki tâ seni seve ol inşâ’ allâh/ ‘Amel kıl gündüzün ol Hak’a lââyık; Ki yolda hiç bulunmaya bir ‘ayık*”¹³² beyitleriyle de Allah’ın sûfinin dilini zikir ile meşgul ederek Hakk’a lââyık hale getireceğinden bahsedilir.

Risâle’nin bir başka yerinde ise, “*Ey sûfî zikr-i sûfî üç bölüktür; Sakal saç işi değil ol yolukdur.*”¹³³ beyitlerinde ifade ettiği üzere, Allah’tan başka her şeyin fânî olduğu zikir, taklit olarak ve yalnızca dil ile yapılan zikir ve ruhun zikri olmak üzere zikrin üç çeşit olduğunu ifade eder. “*Üçüncü vech odur ki zikr-i rûhî; O telkin-i pîr ile olur fütûhu/O zikr-i sırr-ı sırr-ı sırr-ı ahfâ; O telkîn pirsiz ki odur ahfâ*”¹³⁴ beyitlerinden hareketle ona göre ruhun zikri pirin telkiniyle olur. Söz konusu zikir, gizli sırların sırrının zikri olup pirin telkini olmaksızın keşf olunamaz.

3.5.10. Ârif ve İrfân

Ârif, Arapça’da “bilen, tanıyan” manasına gelmekte olup, irfân, tasavvufta keşif, sezgi ve ilham ile erişilen bilgiyi ifade etmektedir¹³⁵. *Risâle*’de “*Sûfî odur ola*

¹²⁹ *Risâle-i Sûfiyye*, vr. 123a(374-375. beyitler)

¹³⁰ Türkiye’de Tarikatlar, s. 704.

¹³¹ *Risâle-i Sûfiyye*, vr. 118a(154-155. beyitler)

¹³² *Risâle-i Sûfiyye*, vr. 134a(862-863. beyitler)

¹³³ *Risâle-i Sûfiyye*, vr. 118a(155. beyit)

¹³⁴ *Risâle-i Sûfiyye*, vr. 118b(172-173. beyitler)

¹³⁵ Uludağ, age, s. 271.

ârif-i dilber; Zemînde hem ola kalmışa rehber¹³⁶”, “Ale t-tafsîl ne hâcet eylemek şerh; Şu ki ‘ârifdir onlar eylemez tarh¹³⁷” beyitleriyle ârifin tasavvuf yolunda rehberlik eden eskimeyen şahsiyetler olduğu vurgulanmıştır.

Kaçan ki bulduysa ‘irfânla cân yol; Kulundan râzı oldu bu kezin ol / Gel imdi ey sûfî ‘irfân-ı nefis kıl; Ki tâ hayy ola cânun bula bir dil¹³⁸, “Ey sûfî çün tecellisiyle ‘irfân; Fenâ bulduysa ol nefis-i insân¹³⁹”, “Gel imdi sen dâhî ‘irfân-ı nefse; Mukayyed olma düşme kayd-ı habse”¹⁴⁰ beyitleriyle ise tasavvuf yolunun tecellilere kapı açan irfân yolu olduğu ve sûfinin irfânla nefisini arındırması gerektiği belirtilir.

Zu’nnûn Mısırî’ye göre de ‘ârif her gün daha fazla huşu içerisinde, nitekim her an O’na daha yakın hale gelmektedir. Ona göre, korku ve huşu olmadan ma‘rifet iddia edilemez. Hakk’ın heybet ve hükümlerliğini gören daha ziyade korkar ve huşusu artar. Dolayısıyla ‘ârifler kendi nefisleriyle var olmayıp, sadece Allahla var oldukları müddetçe varlıkları vardır. Onlar kendilerini Allah’ın hareket ettirdiği gibi hareket ederler.¹⁴¹

3.5.11. Aşk

Tasavvufta aşk, kulun Allah’a aşırı muhabbetinden dolayı kendisinden geçerek Allah ile beraber olması olarak ifade edilir. Bir diğer ifadeyle aşağıdaki beyitlerde de ifadesini bulan aşk, ilâhî aşktır. *Risâle*’de, “Şarâbdan ‘aşk durur nefsinde senin; İçersen bula fevt ‘ilm ü dîn¹⁴²” beyitinde aşk şarâbı içen kişinin ilim ve dine sebât edeceği ifade edilir.

Nitekim mutasavvıflara göre, aşkların en yücesi de ilâhî aşktır. Hasan Basri’ye göre, manevi hayatın en yüksek noktası Allah aşkıdır. Allah aşkı, Allah’a doğru yükselişin meyvesidir. Hasan Basri bu konuda Kur’an’da geçmemesine rağmen, aşk kelimesini kullanır. Allah’la insan arasında ortaya çıkan sevgiyi dile getiren

¹³⁶ Risâle-i Sûfiyye, vr. 117a(90. beyit)

¹³⁷ Risâle-i Sûfiyye, vr. 127a(542. beyit)

¹³⁸ Risâle-i Sûfiyye, vr. 118a(147-148. beyitler)

¹³⁹ Risâle-i Sûfiyye, vr. 132a(787. beyitler)

¹⁴⁰ Risâle-i Sûfiyye, vr. 132b(789. beyitler)

¹⁴¹ Altıntaş, age, s. 67.

¹⁴² Risâle-i Sûfiyye, vr. 133b(841. beyitler)

meşhur hadis-i kudsî şöyledir: “*Kulum Beni anar ve düşünür. Bana ibadetle yaklaşır. Ben ona daha çok yaklaşıyorum. Kulum Bana daha çok ibadet eder. Ben de ona daha fazla yaklaşıyorum. Nihayet öyle bir an gelir ki, Ben kulumun işiten kulağı, gören gözü, söyleyen dili olurum. Artık o, Benimle işitir, Benimle görür, Benimle konuşur.*”¹⁴³

Sûfiler mâkul ve meşrû çerçevede kalması koşuluyla her çeşit aşkı iyi sayarlar ve birinden öbürüne geçe geçe aşkların en yükseği olan ilâhî aşka ulaşmak isterler. Buna engel olduğu için şehvet, süflî arzular ve nefsânî isteklerin etkisinde kalan aşkı kötüler, bunun hevâ ve hevesten ibaret olduğunu ifade ederler.¹⁴⁴

“*Velâyet nûrî emriyle bu kez cân; Verip idi iki kimse ey mihmân/Biri fakr u biri ‘aşk-ı Hudâ’ dur; Bulardan hâlî ol nurdan cüdâdur/Bes imdi fakr u ‘aşk oldu o kayddan; Geçüren nefsi biliş ile yâddan*”¹⁴⁵ beyitlerinde ise velâyet nurunu elde etmek için fakr ve aşk-ı Hudâ’nın bulunması gerektiği vurgulanır.

3.5.12. Fakr

Cemâl Halvetî, kulun Allah’a kavuşmayı sevmesinden maksadın, amel etmek suretiyle fakirliği ve yokluğu tercih etmesi olduğunu ifade eder. Bununla birlikte o, kulun dünyada Allah’ın ahlakı ile ahlaklandığı, garipliği ve fakirliği seçtiği zaman Allah’ın kendisine ahirette varlığının nuru ile tecelli edeceğini vekendisine “*Güçlü ve yüce Allah’ın huzurunda hak meclisindedirler.*”¹⁴⁶ ayetindeki makamının verileceği yorumunu yapar.¹⁴⁷

Tasavvuf kültüründe de, fakr malı gitmek, fakir olmak anlamlarına gelir. Fakr, mevcut olanı kaybetmemek için mevcut olmayana taleb etmemektir. Farzları yerine getirmekten aciz kalma korkusu olmadıkça rızık isteğinde bulunmamaktır. Mutasavvıflar, “*...ihtiyaç içinde olsalar bile onları kendilerine*

¹⁴³Altıntaş, age, s. 65.

¹⁴⁴Uludağ, “Aşk”, s. 13.

¹⁴⁵ Risâle-i Sûfiyye, vr. 132a(774-776. beyitler)

¹⁴⁶Kamer Suresi, 54/55.

¹⁴⁷ Cemal Halvetî, Şerhu Erbaîne Hadîsen’den naklen İsmail Hısım, “Cemâl-i Halvetî ve Te’vilâtü Erbaîne Hadîsen ve Şerhu Erbaîne Hadîsen Kudsiyyen” Adlı Eserlerinin Tahkik ve İncelemesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018, s. 74-75.

tercih ederler. Kim nefsinin bencilliğinden korunmayı başarır ise işte kurtuluşa erecekler onlardır."¹⁴⁸âyetinin bu tarz bir fakr anlayışına delâlet ettiğini ve bu hususun bir şeye sahip olmamak, o şeye sahip olunduğu zaman da onun senin olmadığını idrakine varmandır, demişlerdir. Hatta bu düşünceyi kuvvetlendirmek için Hz. Peygamber'den rivayet edildiği söylenen "el-fakru fahrî" (fakirlik övündüğüm bir haldir) hadisini sık sık kullanırlar.¹⁴⁹

Risâle'de, "Dedi zâhid odur kim der-zemîn; Ehl-i fakr ola biraz reh ola emîn"¹⁵⁰/"Biri fakr u biri 'aşk-ı Hudâ'dur/Bulardan hâlî ol nurdan cüdâdur; Bes imdi fakr u 'aşk oldu o kayddan; Geçüren nefsi biliş ile yâddan"¹⁵¹beyitlerinde de zâhid kimsenin ehl-i fakr olması gerektiği ifade edilir.

3.5.13. Fenâ ve Bekâ

Fenâ, ıstılâhta insanın kötü sıfatlardan kurtulması hali olup nefsânî haz ve arzularının yok olması demektir. Kulun daima içinde kendini yok ettiği varlıkla meşgul olması sebebiyle eşyadan tamamen yok olması halidir.¹⁵²

Ayrıca tasavvufî yaşama dahil olan müridin, bir mürşid tarafından gözetim ve denetim altına alınarak, kabiliyeti çerçevesinde çeşitli riyazet ve mücâhedelerle nefsinin terbiye etmesi neticesinde ulaşılan noktaya fenâ-bekâ adı verilmiştir.¹⁵³

Halvetî'ye göre fenâ, görerek Allah'ı tanıyan kişinin, çalışarak ve kendinden geçerek Allah'ı istemesi ve ölüm sonrasında Onu bulmasıyla ahirette içten sevmesidir. Bütün bunlarla Allah'ı sevene, Allah'ın nuruyla tecelli etmesi ve o zaman eylemlerinin Onun fiillerinin içinde, sıfatı, Onun sıfatlarının içinde ve şahsı da O'nun zatının içinde kaybolmasıdır.¹⁵⁴Dolayısıyla fenâ, ebedî hayata hazırlanan bir insanın, geçici nesneleri bir yana bırakarak Baki olana sarılmasını ifade etmektedir.

---

¹⁴⁸Haşr, 59/9.

¹⁴⁹Altıntaş, age, s. 124.

¹⁵⁰ Risâle-i Sûfiyye, vr. 116a(57. beyit)

¹⁵¹ Risâle-i Sûfiyye, vr. 132a(775-776. beyitler)

¹⁵²Altıntaş, age, s. 124.

¹⁵³ Mustafa Kara, "Fenâ", DİA, c. 12, İstanbul 1995, s. 333.

¹⁵⁴Cemal Halvetî, Şerhu Erbaîne Hadîsen'den naklen Hısım, agt, s. 77.

Risâle'de, “*Fenâdır geceden subhdan bekâdır; ‘Ömer hod mazhar-ı ‘adl-i Hudâ’dır.*¹⁵⁵”, “*Ey sûfî çün tecellisiyle ‘irfân; Fenâ bulduyısı ol nefs-i insân*¹⁵⁶”, “*Tecellî ile can vermek Hudâ’ya; Veren erdi o cemu’l-cem bekâya*¹⁵⁷”, “*Bekâ iklimine cezbeyle ol Hak; Kim odur var iden yoğu muhakkak*¹⁵⁸” beyitleriyle insan nefsinin fenâ bularak tecelli mertebesine ulaşabileceği ve bu mertebeye ulaşmanın bekâ iklimini mükâşefe edebileceğinden bahsedilir.

Risâle'de ifade edilen Allah’a tecellî ile can vererek bekâyâ erilebileceği anlayışı, tarikatların sülûk için tespit ettikleri iki yoldan biri olan ruhu tasfiye etmektir. Emir âleminden olankalp, ruh, sır, hafî ve ahfânın fenâ bulması birtakım tecellîlerin ortaya çıkmasına vesile olur. Hafî zikir yapan tarikatlar rûhu tasfiye yolunu seçmişlerdir. Cehrî zikri benimseyen tarikatlar ise nefsi terbiye yolunu seçmişlerdir.¹⁵⁹ Halvetiye tarikatı da nefsi terbiye etme yoluyla sâlikî eğiten tarikatlar arasında yer almaktadır.

Fenâ kavramını sâlikin şeyh ve pîrde fânî olması hali olarak tanımlayan Uludağ’a göre de, sâlik her tavırda “fenâ” haline ererek bir üst mertebeye geçmedikçe maksûda ulaşamaz.¹⁶⁰

3.5.14. Takvâ

Takva, “her hangi bir tehlikeden korunmak” anlamına gelir. Tasavvufî anlamda, bu kavram, kalbi günahlardan arındırmak demektir. Ehl-i hakikat bakımından ise, takvâ, kişinin Allah’a itaatla cezadan sakınmasıdır. Nitekim bu şekilde Allah’a layık bir takva, takvanın en mükemmel şeklidir. Sufiler, sağlıklı dinî bilgilere, keşf ve keramete ulaşmanın yalnızca takvayı esas alan bir dinî yaşayışla gerçekleşeceği görüşünü benimsemişlerdir.¹⁶¹

¹⁵⁵ Risâle-i Sûfiyye, vr. 125a(473. beyit)

¹⁵⁶ Risâle-i Sûfiyye, vr. 132a(787. beyit)

¹⁵⁷ Risâle-i Sûfiyye, vr. 122b(359. beyit)

¹⁵⁸ Risâle-i Sûfiyye, vr. 124a(424. beyit)

¹⁵⁹ Selçuk Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar, Marifet Yayınları, İstanbul 1984, s. 364.

¹⁶⁰ Uludağ, age, s. 175-176.

¹⁶¹ Süleyman Uludağ, “Takva”, DİA, C. 39, İstanbul 2010, s. 485.

Takvâdan murad; terk ve sakınmadır. Müslümanlar nezdinde kuru kuru ibadet ve zâhidlik hiçbir menfaat sağlamaz.¹⁶²

“*Senin kalbindur mescid vücûdda; Kefenden ‘ilm-i takvâdur şuhûdda*¹⁶³/ *Şuhûd u ‘ilm-i takvâ bî-nihâyet; Nevâ kıldı o miskine begâyet*¹⁶⁴” beyitlerinde takvânın şuhûd için gerekli olduğu ifade edilir.

3.5.15. Şeriat

Şeriat, Allah tarafından insanlar için din olarak öngörülen hükümlerin bütünüdür. ifade eder.¹⁶⁵ Kuşeyrî’ye göre şeriat, hakikat tarafından doğrulanmalı; hakikat ise şeriatla bağlı olmalıdır. Yine Allah’ın emriyle farz olması yönüyle her şeriat hakikat olduğu gibi Hakk’ın emriyle farz olması yönüyle her hakikat de şeriattir. Necmeddin Kübra ise şeriati gemiye, tarikatı denize, hakikatı ise inciye benzetir.¹⁶⁶ Cemâlî de *Risâle*’de şeriatsiz tarikatten söz edilemeyeceğinden bahseder.

Risale’de, “*Denilir verdi baş bu yolda sûfî; Mutî ol şer‘ine olma hurûfî/Şu kim tâbî ola şer‘ine onun; Girer ise tarikine o cânun*¹⁶⁷” ifadeleriyle tıpkı yukarıda ifade edildiği gibi sûfinin şeriat esaslarına tâbî olarak Hurûfî olmaması gerektiği vurgulanır. Böylelikle Allah’ın şeriatına tabi olan kimsenin tarikat erbabına yakışır bir hareket sergileyeceği ifade edilir.

3.5.16. Tarikat

Tasavvufta Hakk’a ulaşmak maksadıyla benimsenen usul ve yol için kullanılır.¹⁶⁸ Risale’de, “*Budur hem kim ki şekk ede hakikat; Tecellî kılmaya sırr-ı tarikat.*¹⁶⁹”/“*Ey sûfî çünkü girdin sen tarîka; Vücûdun hâk edip uydun*

¹⁶² Hasan Kamil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Yayınları, İstanbul 2015, s. 156.

¹⁶³ Risâle-i Sûfiyye, vr. 129b(669. beyit)

¹⁶⁴ Risâle-i Sûfiyye, vr. 130a(675. beyit)

¹⁶⁵ Talip Türkan, “Şeriat”, DİA, C. 38, İstanbul 2010, s. 571.

¹⁶⁶ Mehmet Demirci, “Hakikat(Tasavvuf)”, DİA, C. 15, İstanbul 1997, s. 178-179.

¹⁶⁷ Risâle-i Sûfiyye, vr. 117b (119-120. beyitler)

¹⁶⁸ Reşat Öngören, “Tarikat”, DİA, C. 40, İstanbul 2011, s. 91.

¹⁶⁹ Risâle-i Sûfiyye, vr. 135a (904. beyit)

*refika*¹⁷⁰ ifadeleriyle hakikatten şüphe edenin tarikat sırrına eremeyeceği ve sufinin cânını bu yola adaması gerektiği vurgulanmaktadır.

3.5.17. Hakikat

Tasavvufta hakikat, zâhirin ardındaki gizli anlam; dînî yaşamın ne üst seviyede yaşanarak ilahî sırlara aşına olunmasıdır.¹⁷¹ Hakikat kavramı tasavvufta üç anlamıyla ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki, Hakk'ın sâlikten vasıflarını alarak yerine kendi vasıflarını koymasındır.(ittisaf bi-evsâfillâh). Nitekim gerçek fâil Allah'tır. İkincisi hakikat, tasavvuf anlamındadır. Bu çerçevede hakikat, ilm-i tasavvuf; şeriat ise ilm-i fıktır. Üçüncüsü, Hz. Adem'den kıyamete kadar değişmeyen ve değişmeyecek olan hükümleri ifade etmektedir¹⁷².

Risâle'de Cemâl Halvetî, *"Solar kim sevdiğini vermeyince; Hakikat gülşeninden dermeyince"*¹⁷³/*Ebu l-vakttır hakîkatte heman ol; İnanıp dil verirsen açıla yol*¹⁷⁴ beyitleriyle sûfinin hakikat iklimine girmemesi durumunda solacağı ve hakikate inananlar için Hakk yolunun açılacağını ifade etmektedir.

3.5.18. Mârifet

Allah ve O'nun sıfatlarına, isimlerine ve tecellilerine dair manevî tecrübe ile ilgili doğrudan edinilen bilgi anlamına gelen marifet¹⁷⁵; *Risâle*'de, *"Eğer ölsen o sırma ma'rifetsiz; Koparsın gör bunu bil sûfî şeksiz/De imdi cânını ver ma'rifetal; Ki yârın göre yüzünü derhâl"*¹⁷⁶ ifadeleriyle sırma marifetsiz ermenin mümkün olmadığı ifade edilmektedir.

Bu bağlamda marifet, irfan ve keşf için kalbin hazırlanmış olması, bir başka ifade ile tezkiye ve tasfiye (temizleme-arıtma)nın tamamlanmış olması gerekmektedir.¹⁷⁷

¹⁷⁰ Risâle-i Sûfiyye, vr. 118a (153. beyit)

¹⁷¹ Demirci, agm, s. 178-179.

¹⁷² Uludağ, age, s. 215.

¹⁷³ Risâle-i Sûfiyye, vr. 120b (268. beyit)

¹⁷⁴ Risâle-i Sûfiyye, vr. 118b (164. beyit)

¹⁷⁵ Süleyman Uludağ, "Marifet", DİA, C. 28, İstanbul 2003, s. 54.

¹⁷⁶ Risâle-i Sûfiyye, vr. 134a(858-859. beyitler)

¹⁷⁷ Mustafa Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s. 130.

Mutasavvıflara göre hakikatin asıl kaynağından vasıtasız olarak bilinmesini temin ettiğine inanılan mârifet, bu niteliğinden dolayı, klasik yöntemlerle edinilen bilgiden daha değerli kabul edilir. Bununla birlikte onlar, mârifeti, diğer bilgi türlerinden üstün kabul etmelerinin bilhassa nakil yoluyla elde edilen bilgileri geçersiz kılmadığını ve değerini azaltmadığını belirtmişlerdir. Aksine mârifetin sağlıklı ve geçerli olması için Kur'an'a ve hadise aykırı düşmemesi gerektiğini ifade etmişlerdir.¹⁷⁸

Yukarıda zikredilen şariat, tarikat, hakikat ve mârifet makamlarını gerçekleştiren bir birey insân-ı kâmil olarak Hz. Peygamber'in vârisidir ve bu sebeple Hak ile halk arasında bir köprü vazifesi görür. İlâhî isim ve sıfatların en mükemmel şekilde tecellî ettiği varlık olmasından dolayı insân-ı kâmil ahlak bakımından da en mükemmel insandır. Çünkü eşyayı ve onun hikmetlerini gereği gibi tanır. Kısaca insân-ı kâmil Allah isminin mazharı, yaratılışın gayesi ve Allâh'ın halifesidir.¹⁷⁹

3.5.19. Sır

Gizli olan ve gizli tutulan şey anlamında bir tasavvuf termi olan sır; akıl yoluyla erişilmesi mümkün olmayan fakat Allah'ın, dilediği kişileri, bildiği ve dilediği kadarını bildirdiği bilgi olarak tanımlanır. Bu bağlamda sır, kalpte bulunan ilâhî bir latifedir.¹⁸⁰

“Bârî budur sırr-ı sırrullâh olan; Buna erendir o nûrullâh olan/Zulmet olan iş bu sırra eremez; Varlığın nurun yoluna veremez”/Sûfî odur şuhûd ehli ola ol; Zevâl görmeye bula sırrına yol¹⁸¹ beyitleriyle sırra erenin yani şuhûd ehlinin Allah'ın nuruna ereceği, zulmetle işi olanın ise bu nura ulaşamayacağı ifade edilir.

3.5.20. Kurb

Cemâlî, bu ifade ile kulun arif kişinin hizmetini tercih ederek Allah'a yaklaşmasını, bu sayede Allah'ın kendisine isimlerinin ve sevgisinin nurlarıyla

¹⁷⁸ Salih Çift, “Sûfilere Göre Bir Bilgi Kaynağı Olarak Mârifet”, XVII. Kalam Anabilim Dalları Koordinasyon Toplantısı & Gnostik ve Okültizm Sempozyumu 1, 2012, s. 219.

¹⁷⁹ Mehmet S. Aydın, “İnsân-ı Kâmil”, DİA, C. 22, İstanbul 2000, s. 331.

¹⁸⁰ Cebecioğlu, age, s. 641.

¹⁸¹ Risâle-i Sûfiyye, vr. 114a(12-13. beyitler); 116b(81. beyit.)

tecelli edeceğini, ancak bunun için dünya ve içindekileri terk etmesi gerektiğini kasteder.¹⁸²

“Sûfî odur ola kurbunda Hakk ’un; Göre kim idüğünü ehlin o dakkun¹⁸³” beyitinde sûfînin Hakk’ın kurbunda olarak hakikate erebileceği; “Yakın kurb bulasın ölmezden önden; Ki tahkîkdir bunun çün eyle terk-i dîn¹⁸⁴” beyitinde ise, sûfînin ölmeden önce yakîne ulaşmak için kurbiyet kazanması gerektiği ifade edilir.

3.5.21. Halvet-Halvetî

Halvet; günahattan korunmak ve daha iyi ibadet etmek amacıyla ıssız yerlerde yaşamının tercih edilmesi¹⁸⁵ anlamına gelen tasavvufî bir terim olup, Halvetî de dille, kalple, ruhla ve sırla yaptığı zikirle nefsinin kötülüklerden ve günahlardan arındıran kimsedir.¹⁸⁶

Risâle’de ‘halvet ’ve ‘Halvetî’ kavramına sık sık tesadüf edilmektedir. “De imdi ey sûfî gel gayret eyle; Dilini gayr olandan halvet eyle¹⁸⁷ /Eriş bir ehl-i derdin hüdmetine; Ki tâ sen giresin dost halvetine¹⁸⁸” beyitleriyle sûfînin dilini gayrullâhtan koruması gerektiği ve dost halvetine girmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Nitekim dünya ve onun sevgisinden uzaklaşamayan ve halvetin şartlarına uymayan kimse de kendisini Allah’a tam olarak verememiştir. Bunu yapmayan ise ibadetinde ve Allah’a yönelişinde ihlâstan mahrumdur. Çünkü Allah Teâlâ: “Dini yalnız Allah’a özgü kılarak O’na kulluk etmeleri kendilerine emredilmiştir.”¹⁸⁹ buyurmuştur. Ayette de ifade edildiği üzere kul yaşantısında ve ibadetinde Allah rızasını gözetmelidir. Risale’deki ifadesiyle gayr olana yani Allah dışındakilere karşı halvet eylemeli ihlâs içinde ibadetini yerine getirmeye çalışmalıdır.

---

¹⁸² Hısım, agt, s. 79.

¹⁸³ Risâle-i Sûfiyye, vr. 117a(95. beyit)

¹⁸⁴ Risâle-i Sûfiyye, vr. 125b(481. beyit)

¹⁸⁵ Uludağ, “Halvet”, DİA, C. 15, İstanbul 1997, s. 386.

¹⁸⁶ Uludağ, “Halvetiyye”, s. 394.

¹⁸⁷ Risâle-i Sûfiyye, vr. 119b(207. beyit)

¹⁸⁸ Risâle-i Sûfiyye, vr. 128a(599. beyit)

¹⁸⁹ Beyyine, 98/5.

Risale’de “*Dilini gayr olandan halvet eyle*” ifadesi, İmam Gazâlî’nin söz ettiği, gıybet, parlak söz konuşmak, sırları yaymak, yalan söylemek, lüzumsuz tartışmalar yapmak, iftirâ atmak, laf taşımak, yersiz övme ve yermede bulunmak, müstehcen ve ahlaka uygun olmayan şeyler konuşmak gibi dil ile işlenen günahları içermektedir.¹⁹⁰

“*Bu tahkik Halvetî yoluncadır bil; Veren dil Halvetî’ye buldu bir dil*”¹⁹¹ beyitiyle bu hakikatin Halvetî tarikatına ait olduğu ifade edilmektedir.

Risâle’de kimi zaman da Cemâl-i Halvetî kendi dilinden sûfiye bir takım nasihatlerde bulunmaktadır. “*İşit cân sem’iyle te’vîlinden; Cemâl-i Halvetî dervîş dilinden*”¹⁹² ifadesi bunun misalidir. *Risâle*’nin sonunda ise, Cemâl Halvetî tasavvuf yoluna âit bu risâleyi kendi dilinden kaleme aldığını şu ifadelerle zikretmektedir: “*Tamâm olsun bu te’vîlât-ı esrâr; Dilinden Halvetî’nin nûru l-envâr.*”¹⁹³

Nitekim Cemâl-i Halvetî gibi Halvetî şeyhlerinin tamamı, ilgili tarikatın müntesibi olmalarıyla birlikte çok sık halvete girdikleri için bu adla adlandırılmışlardır. Çünkü onlar, halvette, başka zamanlarda elde edemeyecekleri feyiz, medet, fütûh, işrak ve değişik müşahedeler bulmuşlardır. Nefsin halvetle kırıldığını, kalbin onunla saflık kazandığını (tasfiye) tecrübe etmişlerdir. Bu nedenle tabir-i câizse onlar bir bebeğin anne memesine düşkünlüğü gibi, halvete düşkün olmuşlardır.¹⁹⁴

3.5.22. Tecellî

Tasavvufta tecelli, Hakk’ın varlığının çeşitli mertebelerde zuhur etmesidir. Bunun yanında, dünyada kalbin keşf makamına ulaşması ve kalp gözünün açılması anlamına da gelmektedir.¹⁹⁵ “*Sûfî odur murâdı olmaya onun; Ki tâ nûru tecellî*

¹⁹⁰ Gazâlî, İhyâü Ulûmu’d-Dîn, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut 1983, c. II, s. 438.

¹⁹¹ Risâle-i Sûfiyye, vr. 118b(178. beyit)

¹⁹² Risâle-i Sûfiyye, vr. 122b(341. beyit)

¹⁹³ Risâle-i Sûfiyye, vr. 135a(903. beyit)

¹⁹⁴ Halim Gül, “Halveti-Şâbânî Şeyhi Mustafa Kemâleddîn Bekrî ve Hediyyetü’l-Ahbâb Adlı Eseri”, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, S. 2, No: 1, Mart 2013, s. 296.

¹⁹⁵ Semih Ceyhan, “Tecellî”, DİA, C. 40, İstanbul 2011, s. 241.

ede hanun¹⁹⁶/Budur hem kim ki şekk ede hakikat; Tecellî kılmaya sırr-ı tarikat¹⁹⁷ ifadeleriyle tecelli kapılarının dünyadan muradı olmayan ve hakikatten şüphe etmeyen kimselere açılacağı ifade edilir.

“Tecellî ile can vermek Hudâ’ya; Veren erdi o cemu l-cem bekâya”¹⁹⁸ beyitinde ise, tecelli ile Allah’a can veren sufînin bekâya mazhar olduğu ifade edilir. “Hemân kim Evvel ismi tecelli; Ede ol vakt sen olursun tesellî¹⁹⁹”/De imdi nefsin kurtar marazdan; Tecellîsiyle tâ kim ol garazdan²⁰⁰” beyitlerinde ise sufînin tecelli ismiyle teselli bulabileceği ve garazdan kurtulabileceği zikredilir.

Risale’de, “Budur hem kim ki şekk ede hakikat; Tecellî kılmaya sırr-ı tarikat.²⁰¹” ifadesiyle ise hakikatten şüphe edene tarikat sırrının tecelli etmeyeceği belirtilir.

3.5.23. Cezbe

Cemâlî’ye göre bir şeyi çekmek anlamına gelen cezbe kavramı, tasavvufta Hakk’ın kulu kendine çekmesi ile meydana gelen bir hal olarak tanımlanabilir. Cezbe, Allah’ın kula ihsanı olup, kulun elinde değildir. Sâlik’e düşen görev, gidişatını bakışın kaybolduğu melekût ve berzah yürüyüşüne yönelmeyerek Allah ile birlikte olan hayata bağlamaktır. Böylelikle ayaklarını silsile yoluyla benlik sevgisinin baskısından çıkarır. Hak Sübhanehû ve Teâlâ’ya olan cezbesiyle bundan çıktığı zaman ilâhî âlemin nûru ortaya çıkar.²⁰²

“Meğer kim ‘avn ede erişe cezbe; Kim odur ma’nâda tevhîd-i kazma²⁰³” beyitiyle mana aleminde tevhîd kazmasının yani varlık aleminden kurtulmanın yolunun cezbe olduğunu ifade eder. “Bekâ iklimine cezbeyle ol Hak; Kim odur var iden

¹⁹⁶ Risâle-i Sûfiyye, vr. 117a(101. beyit)

¹⁹⁷ Risâle-i Sûfiyye, vr. 135a(904. beyit)

¹⁹⁸ Risâle-i Sûfiyye, vr. 122b(359. beyit)

¹⁹⁹ Risâle-i Sûfiyye, vr. 125b(479. beyit)

²⁰⁰ Risâle-i Sûfiyye, vr. 130a(688. beyit)

²⁰¹ Risâle-i Sûfiyye, vr. 135a (904. beyit)

²⁰² Hısım, agt, s. 80.

²⁰³ Risâle-i Sûfiyye, vr. 123b(383. beyit)

*yoğu muhakkak*²⁰⁴” beyitinde ise bekâ ilmine cezbeyle erişilebileceğinden söz eder.

3.5.24. Vahdet ve Kesret

Kavram olarak vahdet, Allah’ın birliğini ifade etmektedir. “Allah’tan başka ilah yoktur.” şeklinde ifade edilen tevhidin asıl anlamı da, yaratıklar alemindeki her varlığın tek gerçeklik olan Allah’tan geliyor olmasıdır.²⁰⁵

Halvetîlikte vahdet sık zikredilen kavramlardan birisidir. Burada kastedilen Tanrı-âlem birliği olup, Allah’ın kainattaki görüntülerinden ibaret olan kesret de ârızîdir. Vahdet-i vücûda ise zevk ve mükâşefe ile erişilir.

Tasavvufu, “*Nakildir ilm-i vahdettir ey sûfî; Ona can vermesen çıkar o sûfî*²⁰⁶” beyitinde ifade ettiği üzere bir vahdet ilmi olarak tanımlayan Cemâl Halvetî’ye göre de, “*Biri kesret nurudur biri vahdet; Biri firkât nurudur biri vuslat*²⁰⁷” ifadelerinden hareketle vahdet nuru hakikate kavuşmayı; kesret nûru ise hakikatten ayrılmayı ifade eder.

---

²⁰⁴ Risâle-i Sûfiyye, vr. 124a(424. beyit)

²⁰⁵ Chittick, age, s. 278.

²⁰⁶ Risâle-i Sûfiyye, vr. 120b(264. beyit)

²⁰⁷ Risâle-i Sûfiyye, vr. 126a(515. beyit)

4. SONUÇ

Çalışmamızda ele aldığımız Cemâl-i Halvetî'ye ait olan *Risâle-i Sûfiyye* adlı eser, klasik mesnevi tertibine uygun olarak tevhîd kısmı ile başlayarak İslam itikâdının iman, inanç ve ibadet ilkeleri çerçevesinde ortaya konulmuş bir tasavvuf anlayışına dikkat çekmektedir.

Cemâl Halvetî, *Risâle*'de 67. beyitten sonra, sûfî tanımları ve sûfide bulunması gereken özelliklerden bahseder. Bu çerçevede, sûfide bulunması gereken hasletleri ortaya koymak ve sâlikin tahkîk mertebesine erişmesi için, Uğursuz Fâsık; Hükümdar; Hâkim; Sâil; Fâsık; Emîr; Dilenci; Şeyh Yahya'nın vefatından sonra birisinin rüyasına girmesi; Hz. Musa, Hz. İsa; Hz. Ömer; Ebû Hureyre; Şeyh; Derviş ve Padişah; bir kadının kendisine âşık olan bir adamı kötülüğe sevk etmesine ve dervişin rüyasında gördüğü üç akçeyi hemen sadaka olarak vermesine ilişkin 13 temsili hikayeye yer verir.

Bu hikayelerden hareketle öncelikle tevhîd'in sûfî için varlık âleminde hakikate ulaşmak için bir vâsıta olduğunu ifade eder. Bu yönüyle tevhîd sırrına ermek için kalbin Hakk dışındaki şeylerden sıyrılması gerekir.

Ayrıca ahireti isteyen sûfînin dünyayı hor görmesi gerektiğinden bahseder. Bunun için dünyadan uzaklaşmalı ve Peygamberlerin yolu takip edilmelidir. Hakk'a inananların cehennem yerine cennete gireceklerinden bahsedilerek sûfînin cehenneminin sevgiliden ayrılık olduğu; cennetinin ise sevgiliye kavuşmak olduğu vurgular.

Cemal Halvetî'ye göre sûfî bedenini Allah yolunda mahv ve helâk edendir, belâyâ sabredendir, nefsinin bekâ alemine adayandır, nefsinin zelil ve zebun kılandır, kötü ahlakı terk edendir, cânını dost veren sâdik rehberdir, derde can yoldaşı olan iman ehlidir, vücudunu riyazete verendir, Allah'ın rızâsını gözetendir, ölümden önce ölendir, şuhûd ehlidir, vücudunu temiz kılandır, sülûkuyla cihânın zeynidir, her dâim üryân dervîştir, yolda kalmışa rehber olan ârifdir, Hakk'ın kurbunda ve her dâim ve gece-gündüz Hakk iledir, Hakk kelâmını işiten ve Hakk'ın işittiği

selâmın farkındadır, vefâ ahdiyle muhabbet denizinde boğulandır. Buradaki ifadelerden hareketle ona göre sûfî, nefis tezkiyesini gerçekleştirerek mânevî gelişmesini tamamlayandır. Ayrıca sûfî belâyâ sabrederek nefsini bekâ alemine adayan ve nefsini zebun kılarak nefsini teskîn eden ve ölmeden önce ölen kişidir.

Sûfî, şeriat esaslarına tâbî olarak Hurûfî olmamalıdır. Böylelikle Allah'ın şeriatına tabi olan kimse, tarikat erbabına yakışır bir hareket sergileyecektir. Sûfinin gece-gündüz zikir eyleyerek gece ile gündüzü ortadan kaldırabileceğini ifade eder. Sûfinin dilini zikir ile meşgul ederek Hakk'a lââyık hale getireceğinden de bahseder. Tasavvuf yolunun tecellilere kapı açan irfân yolu olduğu ve sûfinin irfânla nefsini arındırması gerektiğini belirtir.

Cemâl Halvetî, sûfide velâyet nurunu elde etmek için fakr ve aşk-ı Hudâ'nın bulunması gerektiğini vurgular. Zâhid kimsenin ehl-i fakr olması gerektiğini de ifade eder. Ona göre insan nefsi fenâ bularak tecelli mertebesine ulaşabilecektir ve bu mertebeye ulaşanın bekâ iklimini mükâşefe edebilecektir. Hakikatten şüphe edenin tarikat sırrına eremeyeceği ve sūfinin cânını bu yola adaması gerektiğini vurgular. Sūfinin hakikat iklimine girmemesi durumunda solacağı ve hakikate inananlar için Hakk yolunun açılacağını ifade eder. Ayrıca sırra marifetsiz ermenin mümkün olmadığı ifade etmektedir. Sūfinin dilini gayrullâhtan koruması gerektiği ve dost halvetine girmesi gerektiği de vurgulanır. Cemâl-i Halvetî gibi Halvetî şeyhlerinin tamamı, nefsin halvetle kırıldığını, kalbin onunla saflık kazandığını (tasfiye) tecrübe etmişlerdir. Vahdet nuru hakikate kavuşmayı; kesret nûru ise hakikatten ayrılmayı ifade etmektedir.

Hikâyelerin ardından *Risâle*'nin sonuç kısmına geçen Halvetî, sufiye seslenerek söz konusu temsîlî hikâyelerin anlaşılmasını ve kendisine dua edilmesini ister. Eserin eserin genel muhteva itibarıyla, Halvetîyye esaslarında da genel anlamda kabul edilen tasavvufî terimlerden hareketle sūfiye tasavvuf yolunun izahının amaçlandığı görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Hoca Ahmed Yesevî, *Divan-ı Hikmet*, ed. Mustafa Tatçı, Hoca Ahmet Yesevî Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Ankara, 2016.
- Altıntaş, Hayrani, *Tasavvuf Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1986.
- Alptekin Sarioğlu, Leyla, *Cemâl-i Halvetî'nin Tasavvufî Mesnevîleri*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2013.
- Aşkar, Mustafa, “Bir Türk Tarikatı Olan Halvetîyye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetîyye Silsilesinin Tahlili”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXXIX, Ankara, 1999.
- Aydın, Mehmet S., “İnsân-ı Kâmil”, *DİA*, C. 22, İstanbul, 2000.
- Ayış, Mehmet Şirin, “Sünbül Sinan ve Atvâr-ı Seb'a Risalesi Bağlamında Nefis Mertebeleri”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 7, Cilt: 7, Sayı: 13, 2017.
- Azamat, Nihat, “Bahşî”, *DİA*, c. 4, İstanbul, 1991.
- Budak, Abdulhamit, *Bir Şehir Bir Tarikat Amasya ve Halvetilik*, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya, 2015.
- Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, c. I, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1333.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yayınları, Ankara, 1997.
- _____, “Halvet”, *Tasavvufî Terimler ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Yayınları, İstanbul, 2009.
- Ceyhan, Semih, “Tecellî”, *DİA*, c. 40, İstanbul, 2011.

- _____, *Halvetîyye, Türkiye’de Tarikatlar*, ed. Semih Ceyhan, İSAM Yayınları, İstanbul, 2015.
- Chittick, William, *Varolmanın Boyutları*, çev. Turan Koç, İnsan Yayınları, İstanbul, 1997.
- Cunbur, Müjgan, “Çelebi Halife Cemâl-i Halvetî Hayatı ve Eserleri”, Aksaray ve Cemâleddin-i Aksarayî Sempozyumu, 22-23-24 Ekim 1993, Aksarâyî Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994.
- Çakmak, Muharrem, *Cemâl-i Halvetî, Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Düşüncesi ve Cemâliyye Kolu*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2000.
- _____, “Niyazi-i Mısri ve Risale-i Etvar-ı Seb’a” Adlı Eseri”, *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bahar, 16 (1), 2015.
- _____, (2016). “Niyazî-i Mısri’nin “Etvâr-ı Seb’a” Adlı Risâlesi’nde Seyr ü Sülûk’un Evrelerinde Görülen Rüyâ/Vâkıât”, *Turkish Studies*, Volume 11/5, Winter.
- Çelebioğlu, Amil, *Türk Edebiyatında Mesnevi (XV. YY’a kadar)*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1999.
- Çift, Salih, “Sûfîlere Göre Bir Bilgi Kaynağı Olarak Mârifet”, XVII. Kelam Anabilim Dalları Koordinasyon Toplantısı & Gnostik ve Okültizm Sempozyumu 1, 2012.
- Demirci, Mehmet, “*Hakikat(Tasavvuf)*”, DİA, c. 15, İstanbul, 1997.
- Dini Kavramlar Sözlüğü, “*Halvet*”, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.
- Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1984.
- Ergun, Saadettin Nüzhet, *Türk Şairleri*, c. 3, Bozkurt Basımevi, İstanbul, 1936.

- Eyice, Semavi, “*Koca Mustafa Camii ve Külliyesi*”, DİA, C.26, İstanbul, 2002.
- Gazâlî, *İhyâu Ulûmu’-d-Dîn, Dâru’l-Ma’rife*, Beyrut, 1983.
- Gül, Halim, “Halveti-Şâbânî Şeyhi Mustafa Kemâleddîn Bekrî ve Hediyyetü’l-Ahbâb Adlı Eseri”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, s. 2, No: 1, Mart, 2013.
- Gültekin, Ahmet Nezi, *Ayvansarayî Hüseyin Efendi, Hâdikâtü’l-Cevâmî*. İstanbul: İşaret Yayınları, 2001.
- Gürkan, Salime Leyla, “Ölüm”, DİA, c. 34, İstanbul, 2007.
- Hısım, İsmail, “*Cemâl-i Halvetî ve Te’vilâtü Erbaîne Hadîsen ve Şerhu Erbaîne Hadîsen Kudsiyyen*” Adlı Eserlerinin Tahkik ve İncelemesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018.
- Horata, Osman, “*Cemâli, Bâyezid*”, 2013, <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com>, (erişim tarihi: 16. 10. 2018).
- Kara, Mustafa, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Sır Yayınları, 2014.
- İşitan, İbrahim, “*Halvetîyye Geleneğine ve Bir Halvetîyye Şeyhi Olan Sofyalı Bâlî Efendi’ye Göre Sülûkün Yedi Evresi (Atvâr-ı Seb‘a)*”, Marife, Yıl. 10, Sayı: 1, Bahar, 2010.
- Kaçar, Mücahit, “Halvetîlik Hakkında Önemli Bir Türkçe Eser: Muslihiddîn Gırnatevî’nin İstivâ-yı Tarîk-i Muhammediyye Fî Silsileti’l ‘Aleviyye’si”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 8, 2017.
- Kara, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.
- _____, *Lamî Çelebi, Abdurrahman Câmî, Nefahâtü’l-Üns Tercüme ve Şerhi*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1998.

Kartal, Ahmet, *Doğunun Uzun Hikâyesi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2014.

Kayaokay, İlyas, “Bir Edebî Tür Olarak Atvâr-i Seb’a ve Manzum İki Örneği,” *İslâmî İlimler Dergisi*, Yıl 14, Cilt 14, Sayı 2, Güz, 2019.

Kılıç, Sevda Önal, “Cemâl Halvetî’nin Bilinmeyen Bir Mesnevisi Esrâr-ı Garîbe”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S.61, Aralık, 2018.

Kızılar, Hamdi, “*Bayramiyye Tarikatı’nın Ortaya Çıkışı Bağlamında Bayramîlik-Halvetîlik İlişkisi, Uluslararası Hacı Bacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı I*”, ed. Ahmet Cahid Haksever, Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneği, Ankara, 2016.

Köse, Fatih, *İstanbul’da Halvetî Tekkeleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2010.

Küçükdağ, Yusuf, *II. Bâyezid, Yavuz ve Kânunî Devirlerinde Cemâlî Ailesi*, Aksarayî Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995.

Levend, Agah Sırrı, “Ümmet Çağında Ahlak Kitaplarımız”. TDAY Belleten, s. 11, 1963.

_____, “Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri”. TDAY Belleten S. 20., 1972.

Mehmet, Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 3. C., (Haz. Nuri Akbayır), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

Mevlânâ, Mesnevî-i Şerîf, *Tam Metin*, (Mütercim Süleyman Nahîfî), (Sadeleştiren Âmil Çelebioğlu), Timaş Yayınları, İstanbul, 2007.

Muslu, Ramazan, “Halvetîyye’de “Atvâr-ı Seb’a” Yazma Geleneği ve Sofyalı Bâlî’nin Atvâr-ı Seb’a Risalesi”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 18, 2007.

Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliya*, c. 3, haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2006.

Ögke, Ahmet, *Tasavvuf El Kitabı*, ed. Kadir Özköse, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005.

Öğüt, Salim, “Ölüm”, DİA, c. 34, İstanbul, 2007.

Öngören, Reşat, *Osmanlılarda Tasavvuf*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2000.

_____, “Tarikat”, DİA, c. 40, İstanbul, 2011.

_____, “Tasavvuf”. DİA, C. 40, İstanbul, 2011.

_____, “Fetih Sonrası İstanbul’da İlk Tasavvufî Yapılanmalar ve Fâtih Sultan Mehmet”, *Uluslararası Osmanlı İstanbul Sempozyumu*, 29 Mayıs-1 Haziran 2013, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013.

Özcan, Abdulkadir, *Mecdî Mehmet Efendi, Hâdikâtü’ş-şakâik*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.

Öztürk, Ali, *XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2003.

_____, “Halvetî Tarikatı’na Mensup XVI. Yüzyıl Divan Şairleri Üzerine Bir İnceleme” *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Y. 6, S. 15, 2005.

Sadık Vicedani, *Tomar-ı Turuk-ı Aliyve’den Halvetiyye, Evkâf-ı İslâmiyye* Matbaası, İstanbul 1338/1340.

Salih, Eyyüp, “Balkanlardaki Halvetîlik ve Halvetî Tekkeleri”, *Keşkûl Dergisi*, S. 23, Yaz, 2012.

Sarioğlu, Leyla Alptekin, “XV. Yüzyıl Mutasavvıflarından Cemâl-î Halvetî’nin Mesnevîlerinde Mesnevî Kaynaklı Hikâyeler”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 24/Güz, 2014.

Serin, Rahmi, *İslam Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler*, Petek Yayınları, İstanbul, 1984.

Şahin, M. Süreyya, “*Cennet*”, DİA, C. 7, İstanbul, 1993.

Şahin, Kamil, “*Habib Karamanî*”, DİA, c. 14, İstanbul, 1996.

Şeker, Mahmut Yavuz, “Vahdet-i Vücûd Ekolü Öncesi Sûfilerin Tevhîd Konusundaki Pozisyonları: Bâyezîd-i Bistâmî’nin Tevhîd Anlayışı”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 4, 2016.

Şemseddin Sami, *Kamusu Turki*, Dersaadet İkdâm Matbaası, 1317.

Şengül, Fatma, *Uşşakilerde Etvâr-ı Seb’a*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009.

Şimşek, Abdullah, “Ümmî Sinanzâde Ced Hasan Efendi ve Kendisine Nisbet Edilen Etvâr-ı Seb’a Risalesi”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 10, 2014.

_____, “*La’lî Muhammed Fenâî’nin Etvâr-ı Seb’a Risâlesi*”, *Tasavvuf*, Yıl: 16, Ocak-Haziran, Sayı: 35, 2015.

Tatcı, Mustafa, “*Şâbâniyye*”, DİA, c. 38, İstanbul, 2010.

Tayşi, Mehmet Seyhan, *Mahmud Cemâleddin el-Hulvî, Lemezât-ı Hulviyye ez Lemezât-ı Ulviyye*. Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1993.

_____, “*Cemâliye*”, DİA, c. 7, İstanbul, 1993.

_____, “*Cemâl-i Halvetî*”. DİA, C.7, İstanbul, 1993.

_____, “*Çelebi Halife*”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, s. 103, Ağustos, 1996.

_____, “*Ömer Halvetî*”, DİA, c. 34, İstanbul, 2007.

Timurtaş, Faruk Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2012.

Türcan, Talip, “Şeriat”, DİA, c. 38, İstanbul, 2010.

Türer, Osman, “Letâif-i Hamse”, DİA, c. 27, İstanbul, 2003.

Türkiye’de Tarikatlar/Tarih ve Kültür, ed. Semih Ceyhan, İSAM Yayınları, İstanbul, 2015.

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1991.

_____, “Aşk”, DİA, C. 4, İstanbul, 1991.

_____, “Halvet”, DİA, C. 15, İstanbul, 1997.

_____, “Halvetiyye”, DİA, C. 15, İstanbul, 1997.

_____, “Marifet”, DİA, C. 28, İstanbul, 2003.

_____, “Mücâhede”, DİA, C. 31, İstanbul, 2006.

_____, “Nefis”, DİA, C. 32, İstanbul, 2006.

_____, “Takva”, DİA, C. 39, İstanbul, 2010.

Uludağ, Süleyman; Kara, Mustafa, *Lamiî Çelebi, Abdurrahman Câmî, Nefahâtü'l-Üns Tercüme ve Şerhi*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1998.

Usta, Muhiddin, *Tasavvuf Eğitiminde Etvâr-ı Seb’a Metodu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2015.

Vicdânî, Sadık, *Tomâr-ı Turûk-ı Âliye*. İstanbul: Dârü'l-Hilâfetü'lÂliye Matbaası. 1338-1340.

Yeniterzi, Emine. "Anadolu Türk Edebiyatında Ahlaki Mesneviler". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 5, S. 10, 2007.

Yılmaz, H. Kamil, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1997.

Yılmaz, Hasan Kamil, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2015.

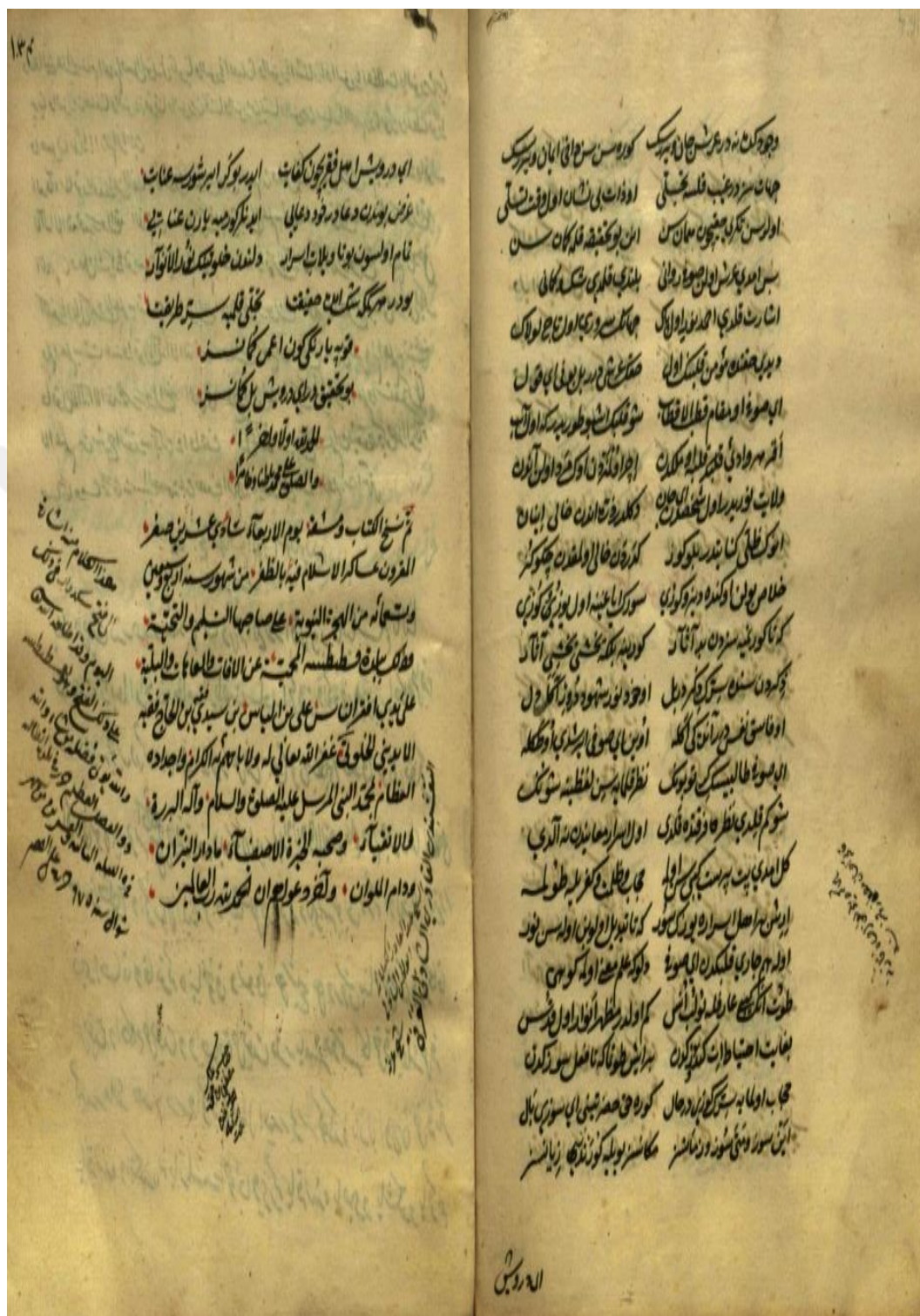
Yücer, Hür Mahmut, “Sünbülüyye”, DİA, c. 38, İstanbul, 2010.

EKLER

Ek 1: *Risâle-i Sûfiyye* ilk varak

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “ **Cemal-i Halvetî ve Risâle-i Sûfiyye Adlı Eseri** ” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynaklarda gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

11/03/2021

Niyazi ELMAS

İmza